

T.C.
GENELKURMAY BAŐKANLIĐI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT/İSTANBUL

**BEŞAR ESAD DÖNEMİ SURİYE DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN
GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ**

STRATEJİ VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Yeşim ÖZGEN

Tez DanıŐmanı

DoÇ. Dr. Kenan DAĞCI

İSTANBUL – 2011

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.)

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ: 29.06.2011

TEZİN TİPİ: Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI: Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

DAĞITIM LİSTESİ: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü "Tez Hazırlama ve Değerlendirme Yöndergesi"nde belirtilen yerlere.

TEZİN ÖZETİ: Türkiye-Suriye arasındaki ilişkiler kısa sayılacak bir sürede çatışmadan işbirliğine evrilmiştir. Bu çalışma anılan değişimin sebep ve sonuçlarını analiz etmek amacıyla yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Türkiye-Suriye ilişkileri, stratejik işbirliği, sosyal yapılandırmacılık, kimlik, algı

SAYFA SAYISI: 100

GİZLİLİK DERECEESİ: Tasnif Dışı

Bu tezin ihtiva ettiği unsurlar şahsi görüşlerim olup; Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Yeşim ÖZGEN

2'nci Snf. Öğc.

T.C.
GENELKURMAY BAŐKANLIĐI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT/İSTANBUL

**BEŞAR ESAD DÖNEMİ SURİYE DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN
GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ**

STRATEJİ VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Yeşim ÖZGEN

Tez DanıŐmanı

DoÇ. Dr. Kenan DAĞCI

İSTANBUL – 2011

HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yeşim ÖZGEN'in Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri konulu tez çalışması, jürimiz tarafından Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----

Doç. Dr. Saynur GİRAY BOZKURT

Üye -----

Doç. Dr. Kenan DAĞCI

(Danışman)

Üye -----

Yrd. Doç. Dr. Zafer YILDIRIM

Üye -----

Yrd. Doç. Dr. Murat ALAKEL

Üye -----

Tnk. Alb. Cevat ŞAYIN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

29/06/2011

(İmza)

Kur. Alb. Hasip SAYGILI

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkiye-Suriye ilişkilerine uzun yıllar boyunca gerginlikler damgasını vurmuştur. Ancak son on yıldır ilişkilerde gözle görülür bir biçimde iyileşme gözlenmektedir. Söz konusu iyileşmenin bazı temel unsurları bulunmaktadır. 2000 yılında Suriye’de iktidara gelen Beşar Esad’ın babası Hafız Esad’a oranla daha ılımlı ve esnek politikalar izlemesi bunlardan biridir.

Türkiye’nin aktif ve esnek dış politika anlayışını uygulamaya koyması da söz konusu iyileşmeyi beraberinde getiren faktörlerden biridir. Türkiye söz konusu dış politika anlayışı sebebiyle her ne kadar “eksen” kayması tartışmalarına maruz kalmış olsa da, bulunduğu coğrafya, çevre ülkeleri ile sahip olduğu ortak değerler ve bölgesel bir güç olma potansiyelini haiz bir ülke olma durumu itibariyle Türkiye’nin tek yönlü dış politika izlemesinin mümkün olmadığı görülmektedir.

Şüphesiz uluslararası konjonktürde meydana gelen gelişmelerin söz konusu iyileşmede etkisi büyüktür. ABD’nin Irak’ı işgali sonrası ortaya çıkan ortak güvenlik kaygıları, Orta Doğu Barış Süreci’nde Türkiye’nin arabuluculuk rolü üstlenmesi, Türkiye-İsrail ve Suriye-İsrail arasında meydana gelen gerilim iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesinin bir başka nedeni de iki ülkenin algılamalarında yaşanan değişimdir. Sosyal yapılandırmacı teorinin kimlik-çıkarcı arasında kurduğu bağ, söz konusu ilişkilerin açıklanmasında kullanılabilecek bir çerçeve niteliği taşımaktadır. Türkiye’nin aktif ve esnek dış politika bağlamında gerçekleştirdiği girişimler Suriye özelinde değerlendirildiğinde olumlu karşılık bulmuştur. Suriye Türkiye’yi refah ve güvenlik tesisinde kendisine ve çevresine yardımcı olabilecek politik ve ekonomik işbirliği yapılabilecek bir partner, Arap-İsrail çatışmasının çözülmesinde aktif rol oynayabilecek bir arabulucu, Irak’ın üniter yapısının önemli bir savunucusu ve Suriye’nin yeni imajı ile birlikte uluslararası arenaya entegrasyonuna yardımcı olarak bir ortak olarak görmektedir. Türkiye ise Suriye’yi Orta Doğu’ya açılan ve bölgede etkinliğinin artmasını sağlayabilecek bir kapı olarak görmektedir.

ABSTRACT

For a long period of time, the tensions were the main element of Turkey – Syria relations. However, a prominent improvement in bilateral relations can be observed evidently in last ten years. Bashar Esad’s father who came into power in 2000 and his decision to follow more flexible and moderate policies has become one of the main components in the mentioned improvement within the relations.

Moreover, Turkey’s effort to implement more active, flexible, and multitasking policies in foreign policy contributed to the process. Although Turkey is blamed for shifting her axis as a result of the new foreign policy understanding; her geography, sharing common values with her neighbors and the intrinsic capacity to become a regional power display the fact that Turkey cannot follow a one-sided path in foreign policy.

Furthermore, it is doubtless to note that conjectural changes in international arena played a crucial role in the improvement of the relations. The emerging security concerns after the US invasion in Iraq, the mediator role of Turkey in Middle East Peace Process, and the ongoing tensions both between Turkey–Israel and Syria–Israel led this improvement in a positive way.

Another reason in the improvement of the relations is the change in both countries’ perceptions towards each other. The tie between identity and interest which is established by social constructivist theory can be the framework to explain the mentioned process between Syria and Turkey. Turkey’s attempts regarding her active and flexible foreign policy understanding are interpreted positively considering her particular relations with Syria. Syria considers Turkey as a political partner for future cooperation in political and economic field in order to establish the security for both Syria and the region; an active mediator and contributor to solving the Israel-Arab conflict; an important defender of Iraq’s unity, and lastly as a helping hand for Syria’s integration to international arena with her recent image. In return, Turkey assesses Syria as a gate for entering into the region, and thus, as an intermediary to strengthen her power in the region.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER LİSTESİ	III
ÖN SÖZ	VI

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŐTIRMANIN PROBLEMİ

1. PROBLEMİN DURUMU	1-1
2. ARAŐTIRMANIN AMACI	1-3
3. ARAŐTIRMANIN ÖNEMİ	1-3
4. ARAŐTIRMANIN VARSAYIMLARI	1-4
5. ARAŐTIRMANIN SINIRLILIKLARI	1-4

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŐTIRMANIN MODELİ	2-1
2. VERİLERİN TOPLANMASI	2-4
3. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	2-5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. SOSYAL YAPILANDIRMACI (<i>SOCIAL CONSTRUCTIVIST</i>) TEORİ	3-1
a. Uluslararası İlişkilerde Sosyal Yapılandırıcı Teori	3-1
b. Kimlik, Çıkar ve Güvelik	3-4
c. Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Yapılandırıcı Teori ile	
Açıklanabilirliği	3-6

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE ANALİZ

1. BEŞAR ESAD DÖNEMİ REFORM SÜRECİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ	4-1
a. Genel Hatları ile Suriye Dış Politikası	4-1
b. Siyasi Reform Denemeleri – Dış Politika Etkileşimi	4-4
(1) Muhalif Gösteriler, Reformist Talepler	4-7
c. Ekonomik Reform Denemeleri – Dış Politika Etkileşimi	4-9
2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİM	4-13
a. Cumhuriyetin Kuruluşundan 2000’li Yıllara Türk Dış Politikası ve Orta Doğu’ya Yaklaşım	4-13
b. Türk Dış Politikasının Yeni Dönemi: Aktif ve Esnek Dış Politika	4-17
c. Türk Dış Politikasında Yaşanan Değişimin Analizi	4-21
3. ORTAK GÜVENLİK KAYGILARI, KİMLİK VE ALGILARDA YAŞANAN DEĞİŞİM	4-22
a. Son Dönem Türk Dış Politikasında Suriye Algısı	4-22
b. Suriye Dış Politikasında Türkiye Algısı	4-23
c. Olumlu Kimliklendirmeyi Kolaylaştıran Konjonktürel Gelişmeler	4-25
(1) 11 Eylöl Saldırıları ve Değişen Güvenlik Algılamaları	4-25
(2) Irak İŞgali ve Ortak Güvenlik Kaygıları	4-26
(3) Suriye’nin Uluslararası Toplumdan DıŐlanması	4-27
(4) Türkiye-İsrail-Suriye Üçgeninde İlişkiler	4-30
ç. Türkiye-Suriye Arasında Stratejik İŞbirliği Dönemi	4-33
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	5-1
KAYNAKÇA	6-1

TASNİF DIŞI

EKLER	7-1
EK-A	
Türkiye-Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam	A-1
EK-B	
TRT'nin Arapça Kanalı Cumhurbaşkanı el-Esad ile Yaptığı Röportaj, 07.10.2010	B-1
ÖZGEÇMİŐ	

ÖNSÖZ

Devletler arasındaki ilişkiler uzun yıllar boyunca çıkarlar üzerinden açıklanmış, uluslararası ilişkilerin klasik teorileri söz konusu ilişkileri açıklamak için yeterli görülmüştür. Ancak, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, devletler arasındaki ilişkileri açıklamak için yeni teoriler ortaya atılmış ve çıkarların yanı sıra tez çalışmasında da kullanılan kimlik ve algı konuları da devletler arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılmaya başlanmıştır.

Söz konusu tez çalışması Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerin kimlik ve algı yönünde yaşanan değişimleri ve konjonktürel gelişmeleri esas alarak iki ülke arasındaki ilişkilerde meydana gelen olumlu gelişmeleri açıklamaya çalışmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkileri uzun yıllar boyunca çatışma zemini üzerine kurulmuştur. İki ülkenin Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma algıları uzun yıllar boyunca ilişkilerin olumlu bir biçimde seyretmesini engellemiştir. Soğuk Savaş döneminde farklı blokların içinde bulunmanın vermiş olduğu olumsuz kimliklendirme yine ilişkilerin çatışma zemininde ilerlemesine neden olmuştur.

1970 yılında gerçekleştirdiği darbe ile iktidara gelen ve 30 yıl kadar uzun bir süre boyunca devletin başında bulunan Hafız Esad döneminde ilişkiler daha önce hiç olmadığı kadar gerilmiş, su ve terör sorunları iki ülkenin gündemini uzunca bir süre işgal etmiştir.

Hafız Esad'ın 2000 yılında vefat etmesinin ardından başkanlık koltuğuna oturan oğlu Beşar Esad döneminde ise Türkiye-Suriye ilişkileri gözle görülür bir biçimde iyileşme göstermiştir. Söz konusu dönemde Suriye ve Türkiye'nin içsel dinamikleri ve konjonktürel gelişmeler Türkiye-Suriye arasında gerginlikten işbirliğine doğru gelişen bir ilişki ağını ortaya çıkarmıştır. İki ülkenin birbirlerine yükledikleri olumlu anlam ve algılamalarda meydana gelen değişimin söz konusu iyileşme sürecinde etkisi büyüktür.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin bir belirleyeni olarak kabul edilen kimlik ve algılama yönünde daha net bilgilere sahip olunabilmesi için şüphesiz bir saha çalışması yapılması gerekmekte idi. Tez çalışmasının başladığı dönemlerde Mayıs ayında yapılması planlanan Suriye seyahati, Mart ayında başlayan gösterilerin neden olduğu güvenlik kaygıları ve zaman sıkıntısı sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Bunun yerine bölgede bulunan ve gelişmeleri takip eden uzmanların çalışmalarından faydalanılmıştır. Benzer konular hakkında çalışmalar yapacak olan araştırmacıların saha çalışmaları yapmaları çok daha etkili sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

TASNİF DIŞI

Tez çalıŐmam boyunca tüm engellere rağmen her türlü yardım, destek, eleştiri ve düşüncelerini hiÇ bir zaman esirgemeyen ve farklı bakış aÇısı kazanmamı sağlayan tez danıŐmanım DoÇ. Dr. Kenan DAĞCI'ya sonsuz teŐekkürlerimi bir borĐ bilirim.

Askeri danıŐmanım Tnk. Alb. Cevat ŞAYIN'e teknik detaylar konusunda yardımcı olduğu iÇin teŐekkürlerimi sunarım.

İstanbul, Haziran, 2011

Yeşim ÖZGEN

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŐTIRMANIN PROBLEMİ

1. PROBLEM DURUMU

Orta Doğu olarak adlandırılan bölge krizlerin süreklilik arz ettiği, birçok çatışma alanını bünyesinde barındıran ve kırılğan yapısı nedeniyle uzun bir süre boyunca pek çok çalışmaya konu olmuştur. 2002 yılında yayınlanan ABD Milli Güvenlik Strateji Belgesi'nde söz konusu bölgedeki iki aktör (İran ve Suriye) "Şer eksenine" dâhil edilmiş, 2003 yılında ise Irak işgali gerçekteŐmiŐtir. Türkiye'nin anılan üç ülke ile sınır komşusu olması nedeniyle söz konusu coğrafya ile yakından ilgilenmesi gerektiği düşünölmektedir. Ayrıca Türkiye'nin risk ve tehdit algılamasının günümüzde Orta Doğu sınırlarında olduğu göz önünde bulundurulursa, söz konusu bölgenin dikkatle takip edilmesi önemli bir husustur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Doğu bölgesindeki enerji kaynaklarının güvenli bir biçimde Batı'ya aktarılması gerekliliği bölgede barış ve istikrar ortamının sağlanmasını mecbur kılmıŐtır. Bölgenin istikrarlı bir yapıya kavuŐturulması için bölge dışı aktörler tarafından zaman zaman müdahaleler gerçekteŐmiŐtir. Söz konusu istikrarsız yapı bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri doğrudan etkileyen bir faktör olmuştur. Tez çalışmasının konusunu oluşturan Türkiye-Suriye ilişkileri de Orta Doğu'nun çatışma üreten yapısından etkilenmiŐtir. İki ülke arasındaki ilişkilere özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde sorunlar ve gerginlikler damgasını vurmuştur.

SSCB'nin dağılması ile birlikte Suriye en önemli müttefikini kaybetmiŐ ve bölgede yalnızlaŐmıŐtır. Bu nedenle Suriye komşuları ile olan kötü ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiŐtir. Aynı zamanda ABD ile olan ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmıŐtır. Körfez Savaşı sırasında ABD'ye destek vermesi söz konusu durum açısında bir örnek teşkil eder gibi görünmektedir. Ancak Suriye'nin ABD önderliğindeki koalisyon güçlerine destek vermesinin önemli bir diğer nedeni de Irak ve Suriye'de iktidarda olan Baas partileri arasındaki çekiŐmedir.

Bir yandan Batı ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Suriye öte yandan Türkiye ile ilişkilerinde uyguladığı politikalardan vazgeçmemiŐtir. 1987 yılında imzalanan Güvenlik ve Ekonomik İŞbirliği Protokolü'ne rağmen Suriye'nin bölücü terör örgütüne verdiği desteğe devam etmesi, su sorunu ve Hatay'a ilişkin taleplerine devam etmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gergin bir zeminde devam etmesine neden olmuştur. Hafız Esad döneminde ülke bütönlüğünü sağlamak ve iktidarın korunması amacıyla

TASNİF DIŞI

Türkiye “düşman” ilan edilmiş, Baba Esad’ın dikkatleri dış politikaya çekerek iç bütünlüğü sağlamaya çalıştığı gözlenmiştir.

Tez çalışmasının konusu kapsamında ele alınacak olan Türkiye-Suriye ilişkileri, söz konusu coğrafyanın çatışma üreten yapısı ve her iki devletin karşılıklı olarak birbirinden bir dönem tehdit algılamış olması dolayısıyla dikkatle incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte Beşar Esad dönemi dış politikasında Hafız Esad dönemine oranla diyaloga daha açık, bölgede barış ve istikrara önem veren bir yapı/yönetim karşımıza çıkmaktadır. Rejim güvenliğine ilişkin kaygılar Suriye’nin son derece pragmatik güvenlik stratejileri ve dış politika anlayışı benimsemesine neden olmaktadır. Bu durum özellikle Türkiye ile olan ilişkilerde kendini göstermektedir. Örneğin; 1990’larda (Türkiye’nin 1998 yılında uyguladığı askeri baskıya dek) Hatay’a ilişkin toprak talepleri ve Türkiye ile su sorunu dolayısıyla terör örgütünü aktif bir biçimde destekleyen Şam; 2000’li yıllarda Bush yönetiminden algıladığı tehdit nedeniyle Ankara ile iyi ilişkileri uluslararası arenada bir meşruiyet kaynağı olarak kullanmıştır. Dolayısıyla baba ve oğul Esad dönemlerinde Türkiye ile ilişkilerin gece ve gündüz kadar farklı olduğu gözlenmiştir.

Beşar Esad dönemi Suriye dış politikası, Türk dış politikasında meydana gelen değişimler ve iki ülkenin ortak güvenlik kaygılarının Türkiye-Suriye ilişkileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Literatürde konu ile ilgili pek çok çalışma mevcuttur. Türkiye-Suriye ilişkileri genel olarak Soğuk Savaş sonrası dönem ve Beşar Esad dönemi olmak üzere tarihsel olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Söz konusu ayırım salt tarihsel nitelik taşımaktan öte konjonktürel gelişmeler ışığında değerlendirilmektedir.

Suriye dış politikasının özellikle Hafız Esad’ın ölümünden sonra belirgin bir biçimde değiştiği gözlenmektedir. Söz konusu değişimin yaşanmasında kimi yazarlar Beşar Esad’ın karakterinin etkili olduğunu düşünürken (Ziesser, 2004; Lesch, 2010), kimileri küresel ve bölgesel çapta güvenlik alanında meydana gelen değişimlerin etkisi olduğunu öne sürmektedir (Ayhan, 2009; Orhan 2009; Hinnebusch, 2009; Kuloğlu, 2009; Aras, 2005; Atlıoğlu, 2007).

Uzun yıllar boyunca birbirinden ciddi bir biçimde tehdit algılayan iki ülkenin uluslararası ilişkiler bakımından kısa sayılacak on yıl gibi bir süre içerisinde stratejik işbirliğine varan yakınlaşmasını incelemek ve söz konusu yakınlaşmanın Türkiye’nin güvenlik algılamalarındaki sonuçlarını anlamak çalışma açısından büyük önem arz etmektedir.

2. ARAŐTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı bahsedilen problem bağlamında Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişim seyrini incelemek; uzun bir dönem boyunca farklı blokları temsil eden iki komşu ülkenin geliŐtirdikleri dış politika ve güvenlik politikalarını anlamlandırmak ve iliŐkilerdeki deėiŐikliklerin sebeplerini incelemektir.

Çalışmanın konusunun Suriye dış politikası ve Türkiye'nin güvenliğine etkilerinin seçilmiŐ olmasının temel nedeni Türkiye'nin Orta Doğu'da etkinliğini artıracak dış politika atılımları gerçekleştirmesi ve söz konusu atılımlar gerçekleŐtirirken Suriye ile yakın ilişkiler kurmasının incelenmesi gerekliliğidir. Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da meydana gelen toplumsal hareketlilik ve reform talepleri "Őekil deėiŐtiren Orta Doğu" imajı izse de toplumların demokrasiye geçiş sürecinde yapısal sorunlar yaŐayacaėı değerlendirilmektedir. Suriye'de de benzer hareketlerin olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu geçiş aŐamasının sorunsuz bir biçimde yaŐanması Türkiye'nin güvenliğini doğrudan ilgilendiren bir durumdur.

3. ARAŐTIRMANIN ÖNEMİ

Türkiye-Suriye ilişkileri geçtiğimiz on yıldır iki ülkenin kuruluşundan beri daha önce hiç olmadığı kadar olumlu bir biçimde seyretmektedir. Yaşanan konjonktürel gelişmelerin etkilerinin yanı sıra iki ülkenin karşılıklı algılamalarında ve bunun bir sonucu olarak dış politika uygulamalarında yaşanan değişim dikkat çekici niteliktedir.

Konu ile ilgili literatür çalışması yapıldığında son dönem çalışmaların araŐtırmanın amacına yönelik bulguları değerlendirdiği grlmektedir. AraŐtırmanın teorik altyapısını oluşturan sosyal yapılandırmacı teori, bir fikir olarak çalışmaların temelinde var olsa bile sıklıkla dile getirilmemektedir. Dolayısıyla bu çalıŐmada sosyal yapılandırmacı teorinin Türkiye-Suriye ilişkilerinde uygulanabilirliğinin akademik bir çalışma dhilinde kullanılmasını amaçlanmıŐtır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin nasıl bir seyir izleyeceği, son dönemde meydana gelen ve pek çok Orta Doğu lkesinde Őiddetli eylemelere sahne olan olayların Suriye'ye de sıçramıŐ olması Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir. Mısır, Libya ya da Tunus'ta temkinli bir tavır aldığı dŐnlen Türkiye'nin Suriye için benzer politikayı izlemesi mümkün gözükmemektedir. Zira diğerlerinden farklı olarak sınır komŐumuz olan Suriye'de meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık durumu bölgeyi olduğu kadar Türkiye'yi doğrudan etkileyebilecek niteliktedir. Dolayısıyla Türkiye yaklaşık 10 yıldır yürürlüğe koyduğu aktif ve esnek dış politika anlayışını

TASNİF DIŞI

Suriye'nin istikrarının tekrar sağlanması için uygulamaya devam etmelidir. Bu nedenle de söz konusu tez çalışmasına yaşanan olaylar nedeniyle ayrıca önem atfedilmesi gerektiği düşünölmektedir.

4. ARAŐTIRMANIN VARSAYIMLARI

a. Yakın vadede Türkiye-Suriye ilişkilerinin olumlu seyrinde herhangi bir değişimin yaşanmayacağı varsayılmıştır.

5. ARAŐTIRMANIN SINIRLILIKLARI

a. Çalışma Beşar Esad dönemi Suriye-Türkiye ilişkilerini ele alacaktır.

b. Tez çalışmasını yürütöldüğü tarihlerde Suriye'de meydana gelen reform talepleri ile ilgili hareketler 15 Mayıs 2011 tarihine kadar değerlendirmeye alınmıştır. Bu tarihten sonra meydana gelen olaylar tez çalışmasının dışında tutulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŐTIRMANIN MODELİ

AraŐtırmaya baŐlarken, “Beşar Esad döneminde Türkiye–Suriye yakınlaŐmasının temel parametreleri nelerdir? Sözü konusu parametreler hangi faktörler tarafından belirlenmektedir?” soruları ile yola çıkılmıŐtır. Yapılan literatür incelemesi sonucunda konu ile ilgili pek çok çalışma bulunmuştur. Ancak sözü edilen çalışmalar daha çok işlevsel nitelik arz etmektedir. Arz edilen tez çalışmasında konuyu analiz ederken sosyal yapılandırmacı yaklaşımı kullanılmıştır. Özellikle 2009 yılında Suriye ile yapılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği toplantılarının yapılmasının ardından sözü konusu ilişkilerin daha da geliŐtiđi görülmektedir.

Beşar Esad dönemi Suriye–Türkiye ilişkilerinin nasıl bir seyir izlediği araŐtırılmıŐ ve araştırma sonrasında elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması ile değişime neden olan faktörlerin anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla yapılacak olan analiz ve değerlendirmelerin, ilişkilerin seyrine ışık tutacağı düşünölmektedir.

Çalışma için belirlenen bağımlı deđerŐken esasen tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır: Beşar Esad dönemi Suriye dış politikası ve Türkiye’nin güvenliğine etkileri.

Çalışmanın üç adet bağımsız deđerŐkeni bulunmaktadır. Bağımsız deđerŐkenler Suriye’nin içsel reform süreci, Türk dış politikasında meydana gelen deđerŐim ve iki ölkenin ortak güvenlik kaygıları, iki ölkede meydana gelen kimlik ve algılardaki deđerŐim olarak belirlenmiştir.

Bu çalışma yukarıda aktarılan bağımlı/bağımsız deđerŐkenler ve hipotezler ışığında Türkiye-Suriye ilişkilerinin seyrini etkileyen faktörler incelenmiştir. Üç kategoride ele alınan bağımsız deđerŐkenlerin ilki Suriye’nin dış politikasını etkileyen parametrelerden reform süreci ile ilgilidir. İkinci deđerŐken Türkiye’nin yaklaşık on yıldır yürüttüğü aktif dış politika bağlamında oluşan parametreler ile ilgilidir. Üçüncü deđerŐken ise her iki ölkenin birbiri ile yakınlaŐmasının temel nedeni olarak görölen ortak güvenlik kaygıları, her iki ölkede de meydana gelen “kimlik” ve “algı” deđerŐimine yönelik parametreleri içermektedir.

TASNİF DIŞI

İçsel reform süreci Suriye dış politikasını etkileyen önemli parametrelerden biridir. Beşar Esad'ın iktidara gelmesinin ardından politik, ekonomik, yönetsel ve eğitim alanlarında pek çok reform hareketi başlatılmıştır. "Demokratik düşünce" ve "diğerlerinin fikirlerini önemseme" fikirleri ile hareket edilmiştir (Hinnebusch, 2009, s:12). Reform süreci içerisinde ekonomik liberalizasyon politikaları ön plana çıkmıştır. Söz konusu amaca yönelik olarak özel banka ve sigorta şirketleri kurulmuş, pazara yönelik ekonomi modeline geçilmiştir. Eğitim alanında yapılan önemli reformlardan biri ders kitaplarında olumsuz olarak yer verilen Türk ve Türkiye algısının değiştirilmesine yönelik çalışmaların yapılmış olmasıdır (Atlıoğlu, 2010). Eğitim alanındaki söz konusu reformların tarihi ve psikolojik önyargıların kırılması ve sosyo-kültürel ilişkilerin yeniden yapılandırılması hususunda önemli bir yer tutmaktadır.

Reform süreci devam ederken Başkan Beşar Esad tarafından toplumun algı ve inançlarının da dikkate alınması, toplumun ortak fikir ve düşüncelerini yansıtır bir yönetim oluşturulması hususuna özellikle dikkat çekilmektedir (Solomon ve Spindle, 2011).

Reform sürecine ilişkin değişken incelenirken; Suriye'de Beşar Esad iktidarında gerçekleştirilen reformlar incelenmiş, reform sürecinin nasıl işlediği ve dış politikayı nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Reformlar hakkında bilgi edinmek için konunun uzmanı olarak kabul gören yazarların çalışmalarından faydalanılmıştır. Son dönem gelişmeler için ise Beşar Esad tarafından yapılan açıklamalar takip edilmiş, önde gelen düşünce kuruluşlarının görüşlerinden faydalanılmıştır.

Bir diğer değişken olan son dönem Türk dış politikası ile ilgili pek çok tartışma ortaya atılmıştır. "Havuzun kenarına tutunarak yüzmeyi öğrenmeye çalışan çocuk" metaforu ile anlatılmaya çalışılan dış politikada son dönemlerde "çocuk havuzun kenarını bırakmış ve de yüzmeye başlamıştır". Türk dış politikasının temelinde ülke güvenliğinin sağlanması, ulusal çıkarların korunup ilerletilmesi, kalkınma ve refah için gerekli dış kaynakların temini, dost ve müttefikler edinilmesi, Türkiye'nin çağdaş dünya içindeki yerinin korunması ve güçlendirilmesi hedeflenmiş; söz konusu hedefler, başta komşular olmak üzere, bütün ülkelerle iyi ilişkiler ve işbirliğinin tesisi, uluslararası barış, istikrar, güvenlik ve refaha katkıda bulunması hedeflenmektedir (Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2011). Bahsedilen hedef ve ilkeler bağlamında Türkiye'nin aktif ve esnek bir dış politika uygulaması ortaya koyduğu görülmektedir. Bölgesinde etkinliğini artırmaya yönelik girişim ve işbirliklerinde bulunan Türkiye, özellikle Orta Doğu'da öncelikli olarak Suriye ile olan ilişkilerini

TASNİF DIŞI

geliştirme yoluna gitmiştir. Dışışleri bakanı Davutoğlu ile ön plana çıkan “komşularla sıfır sorun politikası” kapsamında geliştirilen ilişkiler; her iki ülkenin de çıkarlarına uygun bir biçimde seyretmektedir. Söz konusu değişkenin açıklanmasında araştırmanın kapsadığı dönemlerde Türkiye’nin dış politika anlayışında meydana gelen değişim ve nedenleri incelenmiştir. Dışışleri Bakanlığı’nın resmi internet sitesinden alınan veriler, tez çalışmasının kapsadığı dönemde görev yapmış olan dışışleri bakanlarının konu ile ilgili açıklamaları, Türk dış politikası hakkında yapılan akademik çalışmalardan faydalanılmıştır.

Tez çalışmasının üçüncü ve son değişkeni olan ortak güvenlik kaygıları, kimlik ve algılardaki değişim ile ilgili olarak son dönemlerde oldukça fazla çalışma mevcuttur. Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesi önündeki en büyük engellerden biri olan terör rgtne Suriye tarafından verilen desteğin kalkması ile birlikte başlayan yumuşama süreci karşılıklı diplomatik ziyaretler ve ekonomik alanda yapılan işbirliği anlaşmaları ile işbirliği boyutuna evrilmiştir. İki lke arasındaki güvenlik problemlerinin büyük ölçüde zlmesinin yanı sıra her iki ülkenin birbirleri ile ilgili algılamalarında da değişim meydana gelmiş ve ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Aras ve Kni’ye göre; modern Türkiye’nin kuruluşu esasında geliştirilen Batılı, seküler ve modern kimlik, Türkiye’nin Osmanlı coğrafyasına sırtını, Batı’ya ise yüzünü dönmesine neden olmuştur (Aras ve Kni, 2003, s.48). Belirtilen dönemde oluşturulan hâkim görüş Arapların Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkleri sırtından vurduğu ve karşı blokta yer almayı tercih ettikleri yönünde idi. Dolayısıyla cumhuriyetin kuruluş yıllarından başlayıp neredeyse Soğuk Savaş’ın sonuna kadar devam eden bir süre boyunca Türkiye’nin Orta Doğu/Arap/Suriye algısı bahsedilen şekilde olmuştur.

Benzer bir biçimde Suriye’de de benzer “düşman” algısının var olduğu grlmektedir. Osmanlı döneminden beri hissedilen geri bırakılmışlık, Hatay’ın Türkiye topraklarına katılması, Türkiye’nin Batı ile işbirliği içinde, karşı blokta hareket ediyor olması ve uzun yıllar boyunca zme ulaştırılamayan su sorunu Suriye’de de benzer bir algının oluşmasına neden olmuştur.

Ancak söz konusu algılar özellikle 2000’li yılların başında değişmeye başlamıştır. Türkiye’nin dış politika seçeneklerini çeşitlendirmesi ve bölgesel bir güç olma yönünde önemli adımlar atması bölgeye olan bakışını değişirmiştir. Benzer biçimde Suriye’nin de Türkiye algısında meydana gelen değişimler, bölgede güçlü bir mtfevik edinme gerekliliği ve Batı ile ilişkileri geliştirmek adına Türkiye’yi önemli

TASNİF DIŞI

bir adım olarak görmeye başlaması iki ülkenin birbirleri ile olan ilişkilerini geliştirmesinde önemli rol oynamıştır.

Söz konusu dönemde iki ülkenin ortak güvenlik kaygılarının da bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Irak işgali sırasında bölgede oluşan boşluk özerk bir Kürt yönetiminin ortaya çıkmasına neden olmuş; Irak'ın bütünlüğünü savunduklarını her fırsatta dile getiren Türkiye ve Suriye'nin ortak güvenlik kaygıları dolayısıyla yakınlaşmalarına vesile olmuştur.

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki etkileşim sosyal yapılandırmacı teorinin uluslararası ilişkileri açıklamada kullandığı temel öğeler ile güvenlik anlayışı kullanılarak açıklanacaktır. Sosyal yapılandırmacı teoride devletlerin sosyal varlıklar uluslararası ilişkilerin de sosyal bir alan olduğu vurgusu yapılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde kimliğin önem arz ettiğini, benzer kimliklere sahip aktörlerin birbirleri ile daha kolay ilişki kurabildiklerini savunurlar (Brown, 2001, s.42-46). Wendt'e göre uluslararası politikanın temel yapıları maddi değil sosyaldir ve söz konusu yapılar aktörlerin kimlik ve çıkarlarını şekillendirir (Wendt, 1995). Dolayısıyla yapı ile kimlik ve çıkarlar arasında sürekli bir etkileşim mevcuttur. Sosyal yapılandırmacı yaklaşımda devlet bir veri olarak ele alınmaz, devletlerin çıkar ve kimliklerinin tarihsel süreçlerce şekillendirildiği kabul edilmektedir (Walt, 1998, s.24). Söz konusu yaklaşım kimlik, kültür, söylem gibi etkenlerin de uluslararası ilişkileri analiz ederken kullanılması gerektiğini düşünür. Dolayısıyla aktörler arasında sürekli bir paylaşım söz konusudur.

Belirlenen bağımlı ve bağımsız değişkenler işığında araştırmanın hipotezi şu şekilde belirlenmiştir:

Suriye içsel reform süreci, ortak güvenlik kaygıları, devletlerin görünen kimlik ve algılamalarındaki değişim, konjonktürel gelişmeler ve Türkiye'nin son yıllarda yürüttüğu esnek ve aktif dış politika Türkiye – Suriye yakınlaşmasını kolaylaştırıcı etkenlerden olmuştur.

2. VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmaya başlarken yapılan literatür incelemesinde, internet veritabanlarından (JSTOR, EBSCOHOST vb.) "Syria Foreign policy", "Syria reform", "Turkish Foreign Policy", "Turkey-Syria relations" ve "social constructivism in international relations" başlığıyla yapılan taramalar sonucunda bulunan güncel akademik makale ve kitaplar esas alınmıştır. Ayrıca bu makalelerin

TASNİF DIŞI

kaynakçalarından başka makale ve dergilerin de internet arama motoru vasıtasıyla elektronik kopyalarına ulaşılmıŐtır.

Yazılı kaynaklar için ağırlıklı olarak Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi kullanılmıştır.

3. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

İlk olarak araŐtırmada incelenecek temel kavramlar açıklanarak, konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ele alınmıştır.

Araştırma başlangıcında sorulan soru ve belirlenen bağımsız deęiŐkenlerden sapmadan bulgular kısmında Suriye dış politikasını etkileyen reform süreci, ardından Türk dış politikasında meydana gelen değişim ve ortak güvenlik kaygıları incelenmiş, aynı zamanda yorum ve analizler eklenmiŐtır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. SOSYAL YAPILANDIRMACI (SOCIAL CONSTRUCTIVIST) TEORİ

Uluslararası ilişkiler disiplini özellikle Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen gelişmeler neticesinde pek çok teorik yaklaşımı içinde barındıran bir disiplin haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren literatüre hâkim olan klasik teorilerin yanı sıra eleştirel teoriler de ön plana çıkmaya başlamış, farklı tartışma alanları yaratılmıştır. Klasik ya da eleştirel ayırt etmeksizin uluslararası ilişkilerin anlamlandırılmaya, açıklanmaya çalışıldığı disiplin içerisinde bütün ilişkileri kusursuz bir biçimde açıklayabilen bir teorinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle de mevcut teorilerin eleştirildiği ya da eksik kaldığı noktaların bulunması da normal bir durum olarak görülmelidir.

Literatürde özellikle Soğuk Savaş sonrası gündeme gelen eleştirel teorik yaklaşımlardan biri olarak kabul edilen sosyal yapılandırmacı teori bu tez çalışmasının teorik çerçevesini oluşturacak, Türkiye-Suriye ilişkilerine farklı bir bakış açısı getirecektir. Öncelikli olarak sosyal yapılandırmacı teori ile ilgili genel bilgilere yer verilecektir. Ardından sosyal yapılandırmacı teorinin araçları belirtilecek ve söz konusu araçlarla Türkiye-Suriye ilişkileri ve dinamikleri açıklanmaya çalışılacaktır.

a. Uluslararası İlişkilerde Sosyal Yapılandırmacı Teori

Sosyal yapılandırmacı teorinin klasik uluslararası ilişkiler teorilerine bir eleştiri olarak çıkması sonucu eleştirel uluslararası ilişkiler teorileri arasında yer almaktadır. Aslında sosyal yapılandırmacı teorinin bir teori olup olmadığı konusunda ciddi tartışmalar mevcuttur. Sosyal yapılandırmacı teorinin uluslararası ilişkilere yönelik genel bir çerçeve çizmekte olduğu, ancak diğer teoriler gibi net bir açıklama getirmeye çalışmadığını öne süren yazarlar bulunmaktadır (Onuf, 1998, s. 58; Wendt, 1999, s. 193; Checkel, 1998). Uluslararası ilişkilerin öznel boyutuna yapılan vurgu nedeniyle sosyal yapılandırmacı teorinin kullanılabilirlik alanı oldukça geniştir. Teorinin çizdiği kavramsal çerçeve sosyal bilimlerin diğer alanlarına da uygulanabilir niteliktedir¹. Uluslararası ilişkiler de söz konusu çerçevenin uygulanabilir olduğu alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal yapılandırmacı teori uluslararası ilişkileri sosyal ilişkiler ağı olarak görmektedir. Söz konusu teoriye göre insan çevresi ile sürekli olarak iletişim ve etkileşim halindedir ve sosyal bir varlıktır. İletişim ve etkileşim süreci “oluşturulan”

¹ Teoriden ziyade kavramsal çerçeve olarak görülen sosyal yapılandırmacı düşünce tez içerisinde “sosyal yapılandırmacı teori” olarak adlandırılacaktır.

TASNİF DIŞI

sosyal bir yapı (*structure*) içerisinde, belirli kurallar (*norms*) ve belirli kurumlar ya da kişiler (*agents*) aracılığıyla gerçekleştirilir (Hopf, 1998). Doğası gereği sabit olmayan bir sistemden bahsetmek gerekmektedir. Etkileşim iletişim halinde olan aktörlerin birbirlerini etkilemeleri sonucunda oluşturulan yapıların değişmesi doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yapılandırmacı teori insan tarafından oluşturulan her bir sistemin yine insan tarafından değiştirilebileceğini savunur. İnsan eylemlerinden bağımsız olan “kaba gerçekler” ile varlığını sosyal anlaşmalara borçlu olan “sosyal gerçekler” birbiri ile karıştırılır (Brown ve Ainley, 2001, ss.42-46). Bu nedenle de insanların ürettiği sosyal gerçekler değişmez olarak algılanır. Oysaki uluslararası ilişkilerin önemli bakış açıları tarihsel ve sosyal olarak inşa edilmiş, yapılandırılmıştır. İnsan doğasının ya da dünya siyasetinin vazgeçilmez sonuçları değildir. Sosyal yapılandırmacı teorinin savunucularına göre bu bir hatadır. Sosyal olarak oluşturulmuş yapı içerisinde her zaman boşluklar bulunmaktadır (Wendt, 1995, s. 80). Dolayısıyla yapı değişime açıktır. Sosyal yapılandırmacı teoriyi savunanlar bu nedenle veri olarak önlerine konan yargıları kabul etmezler. Örneğin, uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğu önermesini kabul etmezler, insanın kendisinin o sistemi anarşik hale getirdiğini ve yine kendisinin söz konusu sistemi değiştirebileceğini, yeniden yapılandırabileceğini savunurlar (Brown ve Ainley, 2001, ss. 42-46). Sosyal yapılandırmacı teori uluslararası ilişkilerin özneler arası boyutunu ön plana çıkarmaktadır.

Sosyal yapılandırmacı teorinin önemli bir özelliği klasik uluslararası ilişkiler teorilerinin kavramlarını kabul etmelerinin yanı sıra onlar tarafından arka plana atılan ve insana ait bazı önemli faktörler üzerine vurgu yapmasıdır. Uluslararası ilişkileri sosyal bir ilişkiler ağı olarak gören sosyal yapılandırmacı teorinin üzerinde durduğu önemli kavramlar, kimlik, kültür ve söylemdir (Hopf, 1998; Onuf, 1998; Wendt, 1992; Checkel, 1998). Söz konusu kavramların doğrudan insan ile ilgili olduğu düşünüldüğünde uluslararası ilişkilerde insanın daha önceden dikkate alınmayan özelliklerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

İnsanların toplumları toplumların da insanları şekillendirdiği karşılıklı etkileşim sürecinin yaşandığını savunan sosyal yapılandırmacı teorinin bahsedilen iki unsuru birbirine bağlayan şeyi tanımlamak için kurallar (*norms*) kavramını kullandığı görülmektedir (Onuf, 1998, s. 59). Neyin yapılması/yapılmaması gerektiği kurallar sayesinde belirlenir. Dolayısıyla kurallar toplumsal düzenin kurulmasında, kurumların oluşturulmasında ve insanlar ile kurumlar arasındaki ilişkilerin kurulmasında önemli rol oynamaktadır. Uluslararası kurallar benzer biçimde şekillenir. Örneğin, devletler içeride kontrolü sağlamak, uluslararası alanda ise güç

TASNİF DIŞI

projeksiyonunda bulunma kabiliyetleri farklı olsa da birbirlerinin egemenliklerini tanımaktadırlar (Wendt, 1992, ss. 412-415).

Sosyal yapılandırmacı teorinin ortaya koyduğu bir diğer durum amiller ile ilgilidir. Amillik sosyal bir olgudur. Toplum adına hareket etme yetisine sahip olan amiller ilk bakışta sadece bireyler olarak görölse de aslında amil olmak için birey olmaya gerek yoktur. Rol, görev ve statü sahibi her türlü kişi, kurum ya da kuruluş amil olma yetisine sahip olabilir. Bu nedenle hükümetler de amiller olarak görölmektedir. Amilliğin en belirgin özelliği temsil ettiği insanlar adına faaliyet göstermesi ve bu faaliyetler sonucunda oluşan kurumların temsil edilen grubun çıkarlarını yansıtmasıdır (Onuf, 1998, ss.59-72). Sosyal yapılandırmacı teori devletleri sosyal olarak oluşturulan toplumlar olarak görmektedir. Dolayısıyla devletler uluslararası toplum içerisinde amiller olarak faaliyet göstermektedir (Onuf, 1998, ss. 73-74).

Amiller, kurallar ve kurumların sosyal bir yapı içerisinde var oldukları kabul edilmektedir. Bu anlamda yapı kurumlar ve amillerin içinde birlikte hareket ettikleri bir oluşumdur. Sosyal yapılar insan tarafından oluşturuldukları için değişime açıktırlar (Wendt, 1995, s. 75). Devlet çıkarları sosyal yapının önemli bir parçası olarak kabul edilir. Wendt'e göre sosyal yapıların üç unsuru bulunmaktadır (Wendt, 1995, s. 73-74):

(1) Sosyal yapılar ortak bir anlayış (algı), beklenti ya da bilgi üzerinden tanımlanır. Bu durum işbirlikçi ya da çatışmacı bir zeminde hareket eden aktörleri oluşturur.

(2) Aktörlerin davranışları karşılıklı olarak birbirlerini nasıl algıladıklarına bağlı olarak değişmektedir.

(3) Sosyal yapılar sadece aktörlerin kafalarında yarattıkları bir durumdan ibaret değildir, gerçekte var olan bir süreçtir.

Sosyal yapıların gerçekten var olduğu fikrinin yanı sıra söz konusu yapıların daha önce de bahsedilen ortak anlayış (algı), beklenti ya da bilgiye göre şekillendiği görölmektedir (Wendt, 1995, s. 74). Tam tersi düşünülecek olursa sosyal yapıların da ortak anlayış, beklenti veya bilgiyi etkilediği görölmektedir. Sosyal yapılandırmacı teorinin üzerine önemle vurgu yaptığı olgu karşılıklı etkileşim olgusudur. Dolayısıyla sosyal yapılar ve algı arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslararası ilişkiler temelinde bir değerlendirme yapılacak olursa yapıların algıları, algıların da yapılar etkilemesi

TASNİF DIŞI

sonucunda devletler arasındaki iliŐkilerin “her zaman dűŐman” ya da “her zaman dost” biŐiminde ilerlemeyeceği gerŐeĐi kabul edilmektedir. Devletlerin birbirlerini algılamalarındaki deĐiŐim sonucunda iliŐkilerin de deĐiŐmesi ve ortaya yeni bir sosyal yapının çıkması beklenmedik bir durum değildir.

Sosyal yapılandırmacı teori genelde fikir ve kimliklerin nasıl oluŐturulduĐu, nasıl bir deĐiŐime uğradıkları ve devletlerin davranıŐlarına nasıl etki ettikleri konuları üzerinde yoĐunlaŐmaktadır (Walt, 1998, s. 25). Bu noktada sosyal yapılandırmacı teorinin klasik teorilerin kavramlarını gűz ardı ettiği dűŐünűlmemelidir. Zira klasik uluslararası iliŐkiler teorilerinin kavramlarının yanı sıra insan tarafından oluŐturulan ögeler ön planda tutulmaktadır. ÖrneĐin, realizmin kűlt kavramlarından olan çıkar kavramı sosyal yapılandırmacı teori içinde de önemli bir yer tutmaktadır. Çıkarların kimlikleri, kimliklerin çıkarları nasıl ŐekillendirdiĐi sosyal yapılandırmacı teorinin önemli konularından biridir.

Sosyal yapılandırmacı teorinin uluslararası iliŐkilerin yapısına iliŐkin gűrűŐleri diğer teorilerden farklılık gűstermektedir. Uluslararası iliŐkilerin anarŐik yapısı aslında bir nevi kural durumuna iŐaret etmektedir. Devletlerin davranıŐları ve yaptıkları anarŐi ve boyutlarını belirlemektedir (Wendt, 1992, s. 395). Kendi kendine yardım ya da gű politikaları anarŐi durumunun temel özellikleri değil birer kurumdur. Bu nedenle de anarŐi durumunda devletler kendi kendine yardım ilkesini benimseyebilecekleri gibi iŐbirliĐine de baŐvurabilirler. Bu nedenle anarŐi “devletlerin yaptığı bir Őeydir” (Wendt, 1992).

Özetlenecek olursa sosyal yapılandırmacı teoriye gűre;

(1) Uluslararası sistem insanların tarihsel deneyimleri, dűŐűnce, kural ve fikirleri ile yapılandırdıkları bir sistemdir. İnsan eliyle oluŐturulan kurumlar yine insan eliyle deĐiŐtirilebilir. Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısı veri değil, oluŐturulabilir bir Őeydir.

(2) Kurumlar sosyal çevreleri olmadan var olamazlar. Sosyal evre dűŐűnce, inanç, fikir vb. gibi kimliĐi oluŐturan etmenleri içinde barındırır, kimliĐin oluŐumunda önemli rol oynar.

(3) Kimlikler çıkarları, çıkarlar kimlikleri belirlemektedir.

b. Kimlik, çıkar ve Gűvenlik

Sosyal yapılandırmacı teorinin diĐer uluslararası iliŐkiler teorilerinden ayrılan en önemli özelliklerinden birisi Őűphesiz insanın fikir, dűŐűnce, inanç ve deĐerlerine yaptıĐı vurgudur. Daha önce de belirtildiĐi gibi kimlik ve çıkarların

TASNİF DIŞI

karşılıklı olarak birbirini biçimlendirdiği öne sürölmektedir. Sosyal yapılandırmacı teorinin güvenlik yaklaşımlarına olan katkısı daha önce de belirtildiği üzere çizildiği kavramsal çerçeve üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bölümde sosyal yapılandırmacı teorinin kimlik-çıkarcı arasındaki etkileşime yaptığı vurgu ve güvenliğe yaklaşımı incelenecektir.

Sosyal yapılandırmacı teorinin uluslararası ilişkileri özneler arası olarak algılayan yapısı ve uluslararası ilişkileri etkileyen insana özgü yapıları ortaya çıkarması nedeniyle çıkar ve kimlik arasındaki ilişkiye özellikle dikkat çekilmesi gerekmektedir. Klasik uluslararası ilişkiler teorilerinde olduğu gibi kimlik ve çıkarlar veri olarak kabul edilmez.

Sosyal yapılandırmacı teorinin en önemli temsilcilerinden Wendt, kimlik ve çıkar arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamıştır (Wendt, 1999, s. 231):

“Kimlik; aktörlerin kim ya da ne oldukları ile ilgilidir. Çıkarlar ise aktörlerin ne istedikleri ile alakalıdır. Aktörler davranışlarını açıklamak için bazı motifler kullanırlar. Aktörler ne olduklarını ya da kim olduklarını bilmeden çıkar tanımlı yapamazlar. Çünkü kimlikleri farklı kültürel birikimler içerir... Bununla birlikte kimlikler davranışları açıklamada tek başlarına yeterli değildir... Çıkarlar olmadan kimliklerin davranışları açıklamak için gerekli motifleri olmaz, kimlik olmadan çıkarların ne yönde olacağı belirlenemez.”

Kimlikler aktörlerin kendilerine has kültürel özelliklerini yansıtmalarının yanı sıra, aktörler arası karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak da oluşur. Bu noktada aktörlerin birbirleri ile ilgili algılamaları önem arz etmektedir. “Ben ve öteki”nin nasıl tanımlandığı, ötekine yüklenen olumlu/olumsuz anlam söz konusu aktörün tarihsel deneyimleri ve kültürü ile alakalıdır (Wendt, 1994, s. 386). Dolayısıyla bu özelliğinden dolayı çıkarlardan önce kimlik oluşumu gelmektedir. Bir başka ifade ile çıkarlar kimliklere göre tanımlanmaktadır (Wendt, 1992, s. 398). Aynı zamanda aktörlerin sosyal çevreden bağımsız olarak çıkar tanımlamalarına da olanak yoktur. Devletlerin kimliklerinden bahsetmek için ise ortak değer, kültür, tarihsel deneyim ve bilginin varlığının bulunması gerekmektedir.

Neorealizmin sistemin anarşik yapısına yaptığı vurgunun kimlik ve çıkar tanımlamasında olumsuz bir etkisi olduğunu belirten Wendt, devletler arasında işbirliğine dayalı olarak bir takım kolektif kimliklerin oluşabileceğini savunmaktadır (1992, s. 400). Bu süreçte tarafların birbirlerini nasıl tanımladıkları ve algıladıkları önemlidir. Söz konusu tanımlama ve algılar, daha önce de belirtildiği üzere kimlik ve çıkarlar üzerinden yapılmaktadır. Sosyal yapılandırmacı teorinin tehditler konusunda da benzer bir görüşü bulunmaktadır. Güvenlik ve tehdit algılaması objektif ve

TASNİF DIŞI

değişmez değildir, sosyal olarak yapılandırılmıştır. Tehdit algılamaları doğal ve değişmez değildir. Devletler tehdit algılamalarını koşullara göre değiştirebilirler (Karacasulu ve Uzgören, 2007, ss. 37-38).

Devletlerin kendi kendine yardım ilkesiyle hareket etmesine neden olan sistemi “rekabetçi güvenlik sistemi” olarak tanımlayan Wendt, bu sistem içerisinde olumsuz kimliklendirme yapılan aktörler arasında kaçınılmaz olarak realist güç politikalarının uygulanacağını belirtmektedir (Wendt, 1992, s. 400).

Wendt’in ortaya koyduğu bir diğer güvenlik sistemi kolektif güvenlik sistemidir. Bu anlayışta devletlerin başka devletlerin güvenliğini kendileri için değerli affettikleri bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu sistemdeki eksiklik bir devletin hedefi ya da güç politikalarının paylaşılan ortak değerler gibi gösterilebileceğidir (Wendt, 1992, s. 401).

İşbirlikçi güvenlik sistemi Wendt’in bir diğer güvenlik sistemidir. Bu sistem içerisinde devletler “öteki”ne olumlu anlam yüklemektedirler. Olumlu anlam yüklenen öteki devlet ile benzer ulusal ve uluslararası çıkarlar şekillenir. Böylelikle öteki kavramına yüklenen olumlu anlam sayesinde devletlerin birbirleri ile uyum ve işbirliği içinde hareket edebilecekleri bir ortam sağlanmış olur (Wendt, 1992, s. 400).

Sosyal yapılandırmacı teori egemenlik kavramı üzerinde de kayda değer görüşler ortaya koymaktadır. Klasik uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak, sosyal yapılandırmacı teori egemenliğin özneler arası bir nitelik taşıdığını öne sürer. Buna göre devletlerin egemenliğinin diğer devletler olmadan bir anlam taşımayacağından yola çıkarak karşılıklı bir tanıma durumunun oluşması gerekmektedir. Devletlerin egemenlik iddiaları içerisinde uluslararası devletler toplumu olarak etkileşimde bulunabilecekleri sosyal bir yapı oluşturmaktadır (Wendt, 1992, ss. 412-415).

c. Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Yapılandırmacı Teori ile Açıklanabilirliği

Uluslararası ilişkilerin tek bir teori ile açıklanamayacağı, bir başka ifade ile devletler arasındaki çok boyutlu ilişkilerin açıklanmasını mümkün kılan tek bir teorinin yokluğu, literatürde farklı boyutları ele alan pek çok teorinin doğmasına neden olmuştur. Önceki bölümlerde belirtilenler ışığında Türkiye-Suriye ilişkilerini açıklarken sosyal yapılandırmacı teoriden faydalanmanın kısmen de olsa mümkün olduğu görülmektedir. Özellikle Beşar Esad dönemi Türkiye-Suriye ilişkilerinin seyri, söz konusu teorinin uygulanabilirliğini artırmıştır.

TASNİF DIŞI

Türk dış politikasının son dönemde geçirdiği deĐiŐimlerden önce Türkiye'nin Suriye algısının olumlu olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler ile işbirliği yapan Araplara yüklenen negatif kimlik, sorunlu ilişkilerin temelinde yatan nedenlerden biri olarak gösterilebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturulmaya çalışılan Batılı, modern ve seküler kimlik de Türkiye'nin uzun yıllar boyunca özellikle Orta Doğu'ya yönelik dış politikasını etkileyen faktörlerden biri olmuştur (Aras, 2003, s.125-127).

Öte yandan Suriye'deki Türkiye algısı Osmanlı Devleti'nin kendilerini geri bıraktırdığı düşüncesi ve Hatay'ın statü sorunu nedeniyle oldukça olumsuz nitelikler taŐımakta idi. Farklı blokların tarafında yer almanın da vermiş olduğu antipati her iki ülkenin birbirleri ile ilgili algılarını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Türkiye'nin Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olması ve özellikle ABD ve İsrail ile müttefik konumunda olması Suriye'nin Türkiye'ye karşı izlediği politikaları etkileyen en önemli unsurlardan biri olmuştur.

İki lke arasındaki ilişkilere uzunca bir süre su ve terör sorunları damgasını vurmuştur. Türkiye tarafından geliştirilen baraj projeleri Suriye tarafından tehdit olarak algılanmıŐtır. Suriye "suya karşılık terör" kartını uzun bir süre boyunca kullanmıŐ, 1998 yılında yaşanan krizden sonra ise iki ülke arasındaki ilişkiler yumuşama evresine girmiştir.

2000'li yıllardan itibaren Türk dış politikasında meydana gelen gelişmeler de bahsedilen sürecin gerçekleŐmesinde önemli rol oynamıştır. Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve PKK'nın Suriye'de faaliyet göstermesine izin verilmeyeceğine yönelik taahhütlerin verilmesi yumuŐamayı getiren en önemli faktörlerden bir kaçıdır. Türkiye'nin dönem itibari ile bölgesel etkinliğini artırmaya yönelik bir dış politika anlayışı benimsemesi ve öncelikli olarak sınır komşuları ile ilişkilerin geliştirilmesi ile başlayan dış politika atağı bugünkü "sıfır sorun politikasının" temellerinin o dönemlerde atıldığına işaret etmektedir.

Dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ilk yurt dış gezisini Hafız Esad'ın cenazesine katılmak üzere Suriye'ye gerçekleştirmesi bahsedilen dış politika hamlesinin önemli adımlarından birisidir (Ayhan, 2009, s. 28). Beşar Esad Suriye'si Türkiye ile 2000 yılından itibaren aktif diplomasi yoluyla hızla ve geniş bir yelpazede ilişkiler kurmuş ve Suriye için Türkiye primus inter pares (eŐitler arası birinci) konumuna yükselmiŐtir (Atlıoğlu, 2004). Aynı dönemde Türkiye dış ticaretinde Suriye'nin ön plana çıktığı ekonomik ilişkilerin de yumuşama ve işbirliği dönemine geçiŐte önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

TASNİF DIŞI

Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesi önündeki en büyük engellerden biri olan terör örgütüne Suriye tarafından verilen desteğin kalkması ile birlikte başlayan yumuşama süreci karşılıklı diplomatik ziyaretler ve ekonomik alanda yapılan işbirliği anlaşmaları ile işbirliği boyutuna evrilmiştir. Söz konusu dönemde iki ülkenin ortak güvenlik kaygılarının da bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Irak işgali sırasında bölgede oluşan boşluk özerk bir Kürt yönetiminin ortaya çıkmasına neden olmuş; Irak'ın bütünlüğünü savunduklarını her fırsatta dile getiren Türkiye ve Suriye'nin ortak güvenlik kaygıları dolayısıyla yakınlaşmalarına vesile olmuştur.

Bu dönemde Türkiye ve Suriye'nin karşılıklı algılamalarında önemli değişimler olmuştur. Orta Doğu'daki etkinliğini artırmak için Suriye ile ilişkilerine büyük ölçüde önem veren Türkiye Suriye'yi Orta Doğu'ya açılan bir kapı olarak görürken; Batı ile ilişkilerin geliştirmek isteyen Suriye de aynı şekilde Türkiye'yi Batı'ya açılan bir kapı ve model olarak algılamaya başlamıştır. İki ülkenin birbirleri ile ilgili algılarında yaşanan değişim çıkarlarını etkilemiş, çıkarların değişmesi ile birlikte ortak hareket edebilecek ortam oluşturulmuştur. İki ülkenin benzer tehdit algılamalarının varlığı, karşılıklı olarak güven ortamının oluşmasını sağlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE ANALİZ

1. BEŞAR ESAD DÖNEMİ REFORM SÜRECİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Beşar Esad İngiltere’de göz mütehasıslığı eğitimine devam ettiği sırada kardeőinin ölümü üzerine derhal Suriye’ye geri dönmüş, babasından sonra başkanlık makamına geçmesi için gerekli eğitimleri almaya başlamıştır. Orta Doğu’nun pek çok ülkesinde görüldüğü gibi Suriye’de asker kökenli elitlerin yönetimde bulunması sebebiyle Beşar Esad öncelikli olarak babasının da mezun olduğu askeri okulda eğitim almış ve yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur. Kendisine rütbesinin gerektirdiğinden çok daha fazla sorumluluk verilmiştir (Dam, 2000, ss. 210-211). Böylece hem askeri hem de liderlik vasıflarının gelişmesi hedeflenmiştir. Bunların yanı sıra siyasi ve toplumsal alanda Beşar’ın kabul görmesinin sağlanması için çeşitli kampanyalar yürütölmeye başlanmıştır. Söz konusu kampanyaların başında Beşar Esad’ın Batılı, ılımlı, reformcu, açıklık yanlısı kişiliğı gibi özelliklerini öne çıkaran kampanyalar gelmekteydi (Atlıoğlu, 2007a, ss. 32-33). Suriye kuşkusuz Beşar Esad’ın göreve gelmesi ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. İç politikada atılan adımlar aynı zamanda diő politikayı da belirleyen ana unsurlardan olmuştur. Beşar Esad’ın gerek iç gerekse diő politikada karşılaőtığı en büyük zorluklardan biri şüphesiz Hafız Esad ile kıyaslanması olmuştur (Zisser, 2005, s. 115).

Baba Esad döneminde rejim ve ülke güvenliğine tehdit oluşturacağı düşünölen her türlü muhalif görüş bastırılmış, halkın siyasal alanda varlık gösterebileceğı alanlar sınırlandırılmıştır. Medya organlarının devletin elinde bulunması, yine devlet güdümünde bir kamuoyu oluşturulmasını kolaylaştırmıştır. Pek çok Orta Doğu ülkesinde gözlenen ülke-rejim güvenliğı özdeşleştirilmesi Suriye’de de kendisini göstermektedir. Rejim karşıtı herhangi bir hareketin oluşmaması için ülke içi güvenlik birimleri (ordu) ve istihbarat kuruluşları (el-Muhaberat) doğrudan iktidara bağılı olarak çalışmaktadır ve rejimin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişlerdir.

a. Genel Hatları ile Suriye Diő Politikası

Orta Doğu yaklaşık yüz yıldır pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Bunun sebebi bölgenin sürekli olarak istikrarsızlık üreten kırılğan bir yapıya sahip olması şeklinde nitelendirilebilir. Aynı zamanda bölgenin önemli bir kısmına yayılmış petrol ve doğalgaz kaynakları Orta Doğu’nun odak haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bölge devletlerinin yönetim yapılarında görölen anti-demokratik unsurlar bahsedilen kırılğan ve istikrarsız yapının oluşmasında oldukça etkin bir faktör kimliğindedir.

TASNİF DIŞI

Orta Doğu ¼lkelerinin pek çoğunda g¼r¼ld¼ę¼ gibi Suriye’de de ¼lkenin y¼netim kadrosu ve n¼fusun çoğunluğunun etnik k¼kenleri arasındaki farklılıklar bir azınlık y¼netimi g¼r¼nt¼s¼ vermektedir. N¼fusun yaklaşık %12’sini oluşturan Nusayri elitin n¼fusun yaklaşık %74’¼n¼ oluşturan S¼nni M¼sl¼manları y¼nettięi ¼lkede iktidar sahiplerinin mevcut konumlarının korunması (rejim g¼venlięi) ¼lke g¼venlięi ile eş değer tutulmaktadır. S¼z konusu durum devletin her t¼rl¼ inisiyatifine yanılmaktadır. Dolayısıyla benzer bir durum dış politika i¼in de ge¼erli olmaktadır.

1946 yılında bağımsızlığına kavuŐan Suriye’nin dış politikasını Şekillendiren bir ka¼ önemli fakt¼r mevcuttur. Bunların başında Arap milliyet¼ilięi gelmektedir. Zira Suriye i¼inde Suriyeli kimliğinden ziyade Arap kimliği ¼n plana ¼ıkmaktadır (Hinnebusch, 2002, s. 141). Bu nedenle de dış politikanın sek¼ler Arap milliyet¼ilięinden etkilendiği g¼r¼lmektedir (Hinnebusch, 2002, s. 142). Suriye b¼lgede M¼sl¼man olmayan bir İsrail devletinin kurulmasının ardından kendisini b¼t¼n Arap devletlerini birleŐtirmeyi ama¼layan Baas ideolojisinin ortaya ¼ıktıęı yer olarak g¼rmekte idi (Hinnebusch, 2002, s. 142). 1958 yılında Mısır ve Suriye’nin birleŐmesi y¼n¼nde karar alınması bunun bir g¼stergesi olarak değerlendirilebilir. Dış politikada Arap milliyet¼ilięinin başka izlerine de rastlamak m¼mk¼nd¼r. Filistin meselesi konusunda Suriye’nin takındığı korumacı tavır, Mısır’ın Camp David Anlaşması İsrail ile barış s¼recine girmesini m¼teakip daha da artmış; Suriye’yi Filistin konusunda Arap d¼nyasının lideri konumuna getirmiştir (Hinnebusch, 2002, s. 143).

Suriye i¼ politikasında oluşan istikrarsızlık, s¼rekli olarak askeri darbelerin yapılmasına neden olmuştur. 1963 yılında Baas Partisi ¼yesi subayların da aralarında bulunduğu bir gurp tarafından ger¼ekleŐtirilen darbe ile baŐarı ile sonu¼lanmıŐtır. Bu d¼nemden itibaren Baas Partisi’nin askeri kanadı Suriye siyasi hayatı ve dış politikasına y¼n vermeye başlamıştır (Amanov, 2004, s. 193). Baas Partisi i¼inde Arap birliğini savunanlar ile Suriye i¼erisinde gelişimi savunanlar arasında yaşanan m¼cadele dış politikaya da yansımıŐtır. 1967 yılında meydana gelen savaşın kaybedilmesi Arap birliği d¼Ő¼ncesini savunanların iktidardan uzaklaŐmasına sebep olmuş ve 1970 yılında d¼nemin Savunma Bakanı Hafız Esad’ın ger¼ekleŐtirdięi darbe ile Suriye’de Esad ailesinin d¼nemi başlamıştır (Hinnebusch, 2002, s. 147).

Hafız Esad’ın iktidara gelmesinin ardından rejim g¼venlięinin ¼lke g¼venlięi ile bağdaştırılması durumu daha belirgin hale gelmiş, devletin önemli yapılanmaları Hafız Esad ¼evresinde toplanmıŐtır. Ordu, i¼ g¼venlik ve istihbarat

TASNİF DIŞI

birimlerinin kontrolünün Esad ve ailesinin elinde olması söz konusu yapılanmayı kuvvetlendirmiŐtir (Amanov, 2004, s. 197).

Hafız Esad dönemi Suriye dış politikası incelendiğinde göze çarpan ilk özellik, dış politikanın realist ve pragmatik ögelere dayanmasıdır. Esad'ın rasyonel bir dış politika izlemesi Suriye'yi bölgede önemli bir güç haline getirmiştir. Bu noktada dış politikanın iki önemli noktaya odaklandığı görülmektedir: ulusal güvenlik ve bölgede güç ve saygınlığın artırılması (Iacovou, 2002). Nitekim Esad kontrolündeki iç güvenlik ve istihbarat birimleri ile ülkede güvenliğin sağlanması kolaylaŐmış, muhalif oluşumların önüne geçilmiştir. İsrail odaklı dış politika Hafız Esad döneminin en önemli özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap-İsrail çatışmasının bilfiil tarafı olan Suriye İsrail ile olan görüşmelere katılmaya başlamıştır. Suriye bir taraftan bölgede etkinliğini artırmaya uğraŐırken diğer bir yandan da İsrail ile yaptığı görüşmeler sebebiyle Arap devletlerinden gelen tepkilere karşı durmak zorunda kalmıŐtır. Bu dönemde Baas Partisi'nin ideolojik temelleri dolayısıyla da Suriye SSCB'ye yakınlaŐmış, askeri ve teknolojik bakımdan SSCB'ye bağımlı hale gelmiştir.

80'li yıllar Suriye, terörün bir dış politika aracı olarak kullanılmaya baŐlandığı yıllar olarak anılmaya başlanmıştır (Amanov, 2004, s. 203). Anılan durum Suriye'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde belirgin bir biçimde görülmektedir. Suriye'nin su sorununun çözümlmesine ilişkin olarak terör kartını kullanması Türkiye-Suriye ilişkilerinin gergin bir biçimde seyretmesine neden olmuştur. Esad'ın söz konusu politikayı içerde birliği sağlamak adına dıŐarıda bir düşman yaratmak için uyguladığı değerlendirilmektedir. Suriye'nin Filistin ve Lübnan'daki gruplara halen destek verdiği ve bu sebeple de özellikle de Batı dünyasından çok büyük tepkiler aldığı bilinmektedir.

90'lı yıllara gelindiğinde ise SSCB'nin dağılması ile birlikte sadece Orta Doğu değil bütün dünyayı etkilenmiş, Suriye'nin bölgede önemli bir müttefiki ortadan kalkmıŐtır. Bu durum Suriye'nin Batı ile yakınlaşma çabalarına girmesine neden olmuştur. Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesini bir fırsat olarak gören Esad, Batılı devletler ile birlikte Irak karşıtı koalisyonunun içinde yer almıştır (Atlıoğlu 2007a, s. 61). 1991'de "Orta Doğu Barış Süreci" dahilinde İsrail ile diplomatik ilişkiler kuran Esad, görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmasa da inatçı, tavizsiz ve pragmatik diplomasi anlayışı ile "Orta Doğu'da Suriye'siz Barış Olmaz" fikrinin pekiŐmesine neden olmuştur (Atlıoğlu, 2007a, ss. 61-62).

TASNİF DIŞI

Hafız Esad dış politika yapı sürecinde sürekli olarak elitler arası bir konsensüs oluŐturmaya dikkat etmiş, bireysel kararlar almaktan kaçınmıŐtır (Hinnebusch, 2002, 148). Bu dönemde dış politikanın rasyonel temeller üzerinde kurulduğu gürmektedir (Amanov, 2004, s. 235). Esad'ın uluslararası ortamı, imkan ve kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak rasyonel dış politika izlediği düşünmektedir (Hinnebusch, 2002, s. 153). Golan Tepeleri'nin işgali ve Lübnan'da sorgulanmaya baŐlanan Suriye varlığı Hafız Esad döneminden Beşar Esad dönemine aktarılan baŐlıca dış politika sorunlarıdır.

Hafız Esad'ın ölümünün ardından iktidar koltuğuna oturan oğlu Beşar Esad döneminde Suriye kendisini farklı bir uluslararası ortamda bulmuştur. Ülke içinde ise bazı reform denemeleri yapılmış ancak kısmen başarısızlıkla sonuçlanmıŐtır. Oğul Esad döneminde Suriye dış politikası Baba Esad ile benzer bazı nitelikler taşısa da bir takım yapısal deđiŐikliklerin de yaŐandđı belirtilmelidir.

Irak işgalinin gerçekteŐmesi ile bir anda ABD ile komşu durumuna düşen Suriye'nin tehdit algılamasında önemli bir değişim olmuş, çevresinde kuvvetli müttefikler edinmeye çalışmıştır. İran ile olan ilişkilerin daha da geliŐtirilmesinin yanı sıra özellikle Batı'ya açılan bir kapı niteliğinde gördüğu Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek için oldukça önemli adımlar atmıŐtır. Söz konusu dönemde terör örgütlerine verdiği desteğin yanı sıra Suriye karŐıtlıđı ile bilinen Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucu öldürölmesi Suriye üzerindeki baskı ve izolasyon politikalarının artmasına neden olmuştur. Bu dönemde Suriye hem AB ile olan ekonomik ilişkilerine önem vermiş hem de Türkiye ile ilişkilerini salt siyasi boyutta değil kültürel, ekonomik, sosyal alanlarda da geliştirme yoluna gitmiŐtir.

İsrail ile görüşmeler hususunda biz çözüme halen ulaŐılamamıŐtır, ancak görüşmeler Hafız Esad döneminde olduğu gibi devam etmektedir. Bunun yanında gerek diğer bölge ölkeleri ile olan ilişkiler konusunda gerekse konjonktürel gelişmelerin tetiklemesi ile birlikte Suriye'nin yine pragmatik ancak daha ılımlı bir dış politika izlediği söylenebilir. Konjonktürel gelişmelerin yanında ılımlı, açık görüşlü kiŐiliđini de dış politikaya yansıtan Beşar Esad, zaman zaman çok zor durumlarda kalmış olmasına karşın bölge ölkeleri ve AB gibi önemli aktörler ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermiŐtır.

a. Siyasi Reform Denemeleri – Dış Politika Etkileşimi

Hafız Esad'ın ölümünün ardından iktidarı devralan Beşar Esad, baŐa geldiği andan itibaren Batılı, ılımlı, reformcu, açıklık yanlısı kiŐilik özelliklerini siyasi ve kültürel reform hareketleri ile ülke yönetimine yansıtmaya başlamıştır. Oğul Esad

TASNİF DIŞI

İktidarının başlangıç döneminde 700'e yakın siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır. Aynı dönemde akademisyenler, yazarlar, gazeteciler, sanatçılar ve iş adamlarından oluşan bir entelektüel sınıfın varlığı ortaya çıkmış, sivil toplum hareketleri, demokratik ve siyasi hak talepleri gündeme getirilmiştir (Atlıoğlu, 2007a, ss. 73-78). "Şam Baharı" olarak adlandırılan bu süreçte açıklık, demokrasi ve özgürlük fikirleri ön plana çıkmış, ülkede reform yanlısı entelektüeller çeşitli araçlar (oldukça hızlı bir biçimde yayılan tartışma forumları, yayınlanan bildirimler vb.) ile siyasi ve demokratik reform taleplerini dile getirmeye başlamışlardır (Zisser, 2003, s. 18). Aynı dönemde Baas Partisi'nin medya kuruluşları üzerindeki baskısı ve tekeli kaldırılmış, Baas Partisi'nin önderliğini yaptığı Ulusal İlerici Cephe kendi gazete ve dergilerini yayınlamaya başlamıştır (Hemmer, 2003, s. 227).

Beşar Esad iktidarının ilk yıllarını (2000 yılı yaz mevsiminden 2001 yılı sonbaharına kadar uzanan dönem) kapsayan ve Şam Baharı olarak adlandırılan dönem çok uzun sürmemiş, entelektüellerin yönetime, daha doğru bir ifade ile baskı ve çıkar gruplarına göre aşırıya kaçan istekleri iktidarın sert tepkisine yol açmıştır. Entelektüellerin hak taleplerini dile getirdikleri toplantılar zaman içerisinde Suriye yönetimini reforma zorlayan baskı grupları haline gelmiştir. Bu durum ülke içindeki çıkar gruplarını rahatsız etmiş, reform yanlısı kitlelerin üzerindeki baskı artmıştır (Atlıoğlu, 2007a, s. 77). "Şam Baharı" çok uzun sürmemiş, reform yanlısı entelektüellerin hak taleplerini dile getirdikleri forumlar kapatılmış, pek çok aktivist tutuklanmıştır.

Reform denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması Suriye'nin söz konusu reformlara hazır olup olmadığı şüphelerini su yüzüne çıkarmıştır. Şam Baharı olarak adlandırılan dönemden sonra ülke dahilinde gerçekleştirilen reformların iktidarın ve dolayısıyla rejimin gücünü azaltmak/sınırlandırmaktan ziyade desteklemek amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. İstikrar ve devamlılığın sağlanmaya çalışıldığı bu model literatürde "Çin Modeli" olarak adlandırılmaktadır (Carnegie Endowment for International Peace, 2006, s. 8). Söz konusu modelde yavaş ve kademeli bir ekonomik değişimin yanında siyasi istikrarı bozmadan ve hatta daha da sağlamlaştırarak ilerleme ve reformların yapılması öngörülmektedir. Hafız Esad döneminde başlayan ekonomik reform süreci, Beşar Esad iktidarının ilk dönemlerinde siyasi reformlar ile pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Şam Baharı döneminde muhalif grupların kendilerini ifade edebilecekleri bir siyasi alan oluşturulmaya çalışılmıştır. Suriye'de muhalif gruplar ülke içi ve ülke dışında faaliyet gösterenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hafız Esad'ın kardeŐi Rifat Esad, Müslüman KardeŐler Örgütü, Suriye asıllı Amerikalı iş adamı Ferid

TASNİF DIŞI

Gadiri gibi figürler Suriye'ye ülke dışından muhalefet eden isimler arasında sayılmaktadır (Atlıoğlu, 2007a, s. 84). Ferid Gadiri'nin önderliğinde kurulan Suriye Reform Partisi ABD yönetimi destekli muhalefet yapmaktadır (Atlıoğlu, 2005a). Ülke dışında faaliyet gösteren muhalif grupların birçoğunun varlıklarını sürdürdükleri ülkelerin desteğini almakta olduğu göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu gruplara karşı takınılan tutum ve davranışların dış politikayı da etkileyeceği gerçeği yadsınamaz bir hale gelmektedir.

Ülke içinde muhalefet eden gruplar arasında ise Şam Baharı döneminde oluşan entelektüel, reformist sınıf, insan hakları savunucuları ve Suriyeli Kürtler sayılmaktadır. Reform sürecinin başlangıcından beri Esad yönetimi üzerinde baskı kurmaya çalışan entelektüel sınıfın haksız tutuklamalar ve benzeri uygulamalara karşı insan hakları savunucuları ile birlikte hareket ettikleri görülmektedir (Atlıoğlu, 2005a). Anılan muhalif gruplar farklı dönemlerde örgütlenme girişimlerini tekrarlamıştır. 2005 yılında bazı muhalif gruplar tarafından rejimin barışçıl bir biçimde değiştirilmesini öngören bir takım isteklerin yer aldığı Şam Deklerasyonu yayınlanmıştır. Ancak söz konusu istekler Suriye yönetiminin baskı ve tutuklama politikaları neticesinde yerine getirilmemiştir.

Suriye'de ülke içinde faaliyet gösteren ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren en önemli muhalif grup Suriyeli Kürtlerdir. 2003 Irak İşgali'nin ardından bölgede oluşan özerk yapının ülke içindeki Kürt milliyetçiliği düşüncesini canlandırdığı değerlendirilmektedir. Zira Suriyeli Kürtler vatandaşlık, siyasi ve kültürel hak talepleri ile gündeme gelmeye başlamışlardır. 2004 yılında Kamışlı kasabasında yapılan bir futbol müsabakası sırasında meydana gelen olaylar Suriyeli Kürtlerin hak taleplerini dile getirmelerinde önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır.

Siyasi alanda gerçekleştirilmeye çalışılan reform hareketleri ile birlikte dış politika ile ilişkilendirilebilecek iki ana konu olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi ülke dışında faaliyet gösteren muhalif gruplar ile ilgilidir. Suriye'nin siyasi reform sürecinin tamamlanması ve toplumun değer ve inançlarına uygun bir demokrasi anlayışının oluşturulması ne kadar çabuk gerçekleştirilirse, ülke dışında faaliyet gösteren muhalif grupların etkisi o kadar azalacaktır. Suriye özellikle Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken, demokrasi ve insan hakları konusundaki eksikliklerini ne kadar çabuk tamamlarsa, söz konusu ülkelere kendi topraklarında faaliyet gösteren muhalif gruplardan desteklerini çekmelerini istemesi o kadar mümkün olacaktır.

TASNİF DIŞI

Beşar Esad iktidara geldiği dđnem itibariyle özellikle ABD'nin "demokrasi ve insan hakları"nın yokluğunu bahane ederek Irak'ı işgal etmesinden sonra uzunca bir sđre bir sonraki hedefin kendisi olduğundan endişe etmiş ve siyasal reform sđrecinin hızlanması konusunda önemli adımlar atmıŐtır. Suriye'nin uluslararası arenadaki imajını deĐiŐtirmeye alıŐan Beşar Esad bu sđreci siyasi reformlar yoluyla gerçekleŐtirmeye çalışmaktadır. Esad'ın demokrasi ve insan hakları yanlış tutumu sđylemlerine de yansımakta, özellikle Batı Ölkelerinin gazete ve dergilerine verdiği rđportajlarda Batı tarzı bir demokrasiden ziyade kendi halkının inanç ve geleneklerine uygun bir demokrasi tarzının geliŐtirileceĐine yđnelik demeçler vermektedir (Solomon ve Spindle, 2011).

Esad yđnetiminin tutum ve davranıŐlarının dış politikaya yansımalarını önemli ölçüde etkileyecek bir diğer muhalif grup Suriyeli KŐrtlerdir. Suriyeli KŐrtlerin hemen yanlarındaki özerk KŐrt yđnetimine özenerek bağımsızlık isteğinde bulunması her ne kadar zor bir ihtimal gibi gözükse de vatandaşlık, siyasi ve kültürel hak talepleri ile bölgede benzer bir durumda bulunan Türkiye ile yakın ilişkiler kurulmasına ve söz konusu soruna yđnelik ortak bir çözüm bulma çabalarının başlanması sağlayacak niteliktedir.

Őlke içinde ve dışındaki muhalif grupların dış politikaya yukarıda belirtilenler iŐıĐında bir etkisi söz konusu olurken benzer Şekilde Suriye dışında meydana gelen gelişmelerin de Ölkenin içsel reform sđrecine etki ettiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Őlke içinde reform sđrecinin kısa sđrede tamamlanmasını bekleyen gruplar ile Őlke dışında ve fakat benzer toplumlarda meydana gelen gelişmeler reform sđrecini yakından etkilemiŐtir.

(1) Muhalif Gösteriler, Reformist Talepler

Kuzey Afrika'dan fitili ateŐlenen rejim karŐtı gösteriler Suriye'ye de sıçramıŐ, 18 Mart 2011 Cuma gđnü düzenlenen gösteriler ile birlikte başlamıştır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki diğer Őlkelerde olduğu gibi halk reform taleplerini dile getirmiş ve güvenlik güçleriyle halk arasında çatıŐmalar yaŐanmıŐtır. Hükümetin istifa etmesine neden olan gösterilerle birlikte Nusayri azınlığın iktidarı Hama (1982) ve Kamışlı (2004) olaylarından sonra ilk defa bu ölçüde sorgulanır hale gelmiştir.

Suriye'de henüz gösterilere başlamadan önce Beşar Esad gerçekleştirdiği bir rđportajında reform isteklerinin görmezden gelinemeyeceğini ve halkın temel hak ve özgürlüklerine yđnelik ciddi reformlara gidileceğini belirtmiştir (Solomon ve Spindle, 2011). Mart ayının ortasında başlıyan sđreci etkileyen birkaç önemli husus bulunmaktadır (BŐSAM, 2011, ss. 9-10):

TASNİF DIŞI

(1) Beşar Esad'ın kısmen tasfiyesine karşın "*Old Guards*" olarak adlandırılan Baas kadrosunun etkinliği,

(2) Beşar Esad'ın yetkilerini özgürce kullanmakta çektiği zorluklar

(3) Ekonomik koŐullar

Belirtilen koşullara ek olarak Suriye'de yaŐananların Türkiye'yi doğrudan etkileyeceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda sürecin başarılı bir biçimde yönetilmesi için çaba sarf edilmelidir.

Muhaliflerin dile getirdikleri taleplerin başında siyasi özgürlüklerin genişletilmesi, ekonomik reformlar ve adil gelir dağılımının sağlanması, rüŐvet ve yolsuzlukla mücadele edilmesi gelmektedir (Orhan, 2011). Gösterilerin başlamasından kısa bir süre sonra Beşar Esad'ın reform girişimlerini başlatması ve bu çerçevede yeni bir hükümet kurmaya yönelmesi, Der'a ve Humus Valilerini deĐiŐtirmesi, Haseki'deki 1962 sayımlarını geçersiz sayıp yeni bir komisyon kurarak kimliksiz olan Kürtlerin bir kısmına Suriye vatandaşlığı kazandırmaları, yolsuzluklarla mücadele komisyonunu kurdurması, çalışanların maaŐlarına zam yapması, 43 yıldır yürürlükte olan Olağanüstü Hal Yasasını kaldırmak için bir komisyon kurması gibi önemli sayılabilecek adımlar atmasına karşın rejim karşıtı protesto eylemlerinin sürmesi Suriye'deki sorunun oldukça ciddi olduğunu göstermektedir (Ayhan, 2011).

Suriye'de meydana gelen olayların Türkiye aÇısından belki de en can alıcı noktası ülkedeki Kürt nüfusun muhalif gösteriler karşısında alacakları tutum ile ilgilidir. Suriyeli Kürtlerin ülkede "yabancı" statüsünde bulunmaları, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel aÇıdan ülkenin an alt katmanlarını oluşturdukları, güçlü bir örgütlenmeye sahip olmadıkları için de ülkede oluşan muhalif hareketin öncüsü konumuna gelemeyecekleri değerlendirilmektedir (BÜSAM, 2011, s. 12).

Suriye'nin Beşar Esad gibi ılımlı bir lider eŐliĐinde demokrasiye geçiş sürecinin yaŐanması özellikle başta ABD olmak üzere Batı'nın isteyebileceği bir durum olarak görülmektedir. Zira muhalif güçlerin gösterilerinin yanı sıra Beşar Esad lehine yapılan gösteriler Suriye gündemine damgasını vurmaktadır. Bu noktada halkın "canımız kanımız sana feda olsun ey Esad" sloganlarıyla sokaklara döküldüğü, bir ellerinde Beşar Esad'ın posterleri diğer ellerinde Suriye bayrakları ile birlik ve beraberlik mesajı verdikleri gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Esad'ın mecliste yaptığı konuşmasında sürekli olarak birlik ve beraberlik kavramlarını dile getirmesinin de halk üzerinde etkili olduğu düşünölmektedir.

Bu süreçte Türkiye'nin coğrafi olarak bir kısmının ortak dil ve kültürü paylaŐtıĐı, en uzun kara sınırına sahip olduğu ve son yıllarda dostane ilişkiler

TASNİF DIŞI

geliştirdiği Suriye ile ilgili olarak diğer ũlkelerin aksine daha aktif bir biçimde sũrece mũdahil olması, inisiyatifi ele alarak etkin bir çũzũm önerisi sunması lehine bir davranış olacaktır. Son dũnemde (2002 sonrası) dış politikada yaşanan değişim ũzellikle Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ile anılan yeni vizyon Tũrkiye-Suriye ilişkilerinin ilerlemesinde ũnemli rol oynamıő, Suriye adeta Tũrkiye'nin Orta Doğu'ya açılan kapısı haline gelmiştir. Suriye'de sũrecin tehlikeli bir noktaya varması halinde Tũrkiye açasından ciddi sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Suriye'de yaşanan olayların kontrol altına alınamaması, Şiddet olaylarının artması, mezhepsel ya da etnik çatışmaların ortaya çıkması ũncelikli olarak Tũrkiye sınırında yaşayan Kũrtleri etkileyecektir.

Son dũnem Tũrk dış politikasının bũlgesel etkinliğin artırılması yũnũndeki uygulamalarında Tũrkiye'nin bũlgesindeki en bũyũk destekçilerinden biri Suriye olmuştur. Tũrkiye'nin bir dũnem Suriye ve İsrail arasında arabuluculuk rolũ ũstlenmesi ve bu Şekilde bũlgede etkin bir biçimde rol oynamaya başlamasında Suriye ile olan ilişkilerinin etkisi bũyũktũr. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da meydana gelen her olayda halkın reform taleplerinin gũrmezden gelinemeyeceğini her fırsatta dile getiren Tũrkiye Suriye için de benzer ifadeler kullanmıőtir. Bunlara ek olarak Tũrkiye'nin demokratikleşme ve reform konusunda Suriye'ye bir ũrnek oluŐturabileceđi değerlendirilmektedir. Bu noktada komşusu, stratejik işbirliği ortağı ve en ũnemlisi Orta Doğu'ya açılan kapısı niteliğinde olan Suriye'ye yardımdan kaçınmamalıdır. Sũrecin kontrol altına alınamaması Tũrkiye için istenmeyen sonuçlar doğurabilecektir.

b. Ekonomik Reform Denemeleri – Dış Politika Etkileşimi

Suriye'nin ekonomik anlamda reform denemeleri Beşar Esad dũneminde baőlamamıőtir. Baba Esad dũneminde, ũzellikle de SSCB'nin yıkılmasının ardından, serbest piyasa ekonomisine geçiş için bir takım reformlar yapılmıőtir. KamulaŐtırmanın, devlet otoritesinin hũkũm sũrdũđũ ekonomide 90'lı yıllardan itibaren ũzel sektũrũn ağırlığı artmaya baőlamıőtir. Dıőa açılım, yatırıma teşvik, ũzel sektũre daha çok ũnem verilmesi, yabancı sermayenin ũlkeye çekilmesi, bankacılık, borsa ve kur politikaları konusunda ũnemli çalışmalar yapılmıőtir ve halen daha yapılmaya devam etmektedir (Ağca, 2004, ss. 293-294). Bu anlamda yapılan reformların amacının ũlke ekonomisinin daha verimli bir hale getirilmesi olduğu aŐıkardır.

Literatũrde Suriye'nin ekonomik anlamda reform yapabilmesinin ũnũnde bazı engeller olduğu yũnũnde bir takım gũrœŐler mevcuttur. Ekonomide liberalleşme

TASNİF DIŞI

ve reform uygulamalarının Baas Partisi'nin sosyalist hedeflerini ve dolayısıyla da rejimin sosyal desteğini baltaladığı düşünölmektedir (Gambill, 2001). Bir başka ifade ile Suriye'nin ekonomik reform sürecinin önündeki engel devletin yapısal karakteri olarak görölmektedir. Benzer bir biçimde eski sistemin ekonomik ve siyasi çıkar gruplarının siyasi reform hareketlerinde olduğu gibi ekonomik reform hareketleri önünde de bir engel teşkil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bütün reform hareketlerine karşın önemli sektörlerde (petrol, bankacılık, elektrik üretimi vb.) devletin (dolayısıyla yönetici elitin) ağırlığı yoğun bir biçimde hissedilmektedir.

Bütün aksaklıklara rağmen Suriye'nin ekonomik liberalleşme adına önemli adımlar attığı gerçeği yadsınmamalıdır. Ülkeye yabancı sermayenin girişini kolaylaştıran yatırım teşvik kanunları, özel bankacılık sisteminin kurulması, uluslararası ticaret bağlamında işbirliği yapabileceği ortak arayışları oldukça önemli adımlardır. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmak için başvuruda bulunmuş, 2010 yılının Mayıs ayında üyeliğin ilk adımı olarak lanse edilen "gözlemci" statüsünü almış bulunmaktadır (Freedman, 2010). Üyelik süreci ise halen devam etmektedir.

Suriye'nin bir diğer girişimi Avrupa Birliği'nin Akdeniz ölkeleri ile yürüteceği ilişkilere yönelik Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership) ile ilgili olanıdır. 1977 yılında AB-Suriye arasında bir işbirliği anlaşması imzalanmış, 1995 yılında Barselona Bildirgesi ile Suriye Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın bir parçası haline gelmiştir. 2004 yılında parafe edilen anlaşmanın gözden geçirilmiş versiyonu 2008 yılında imzalanmıştır. Ancak anlaşmanın yürürlüğe girmesi için Suriye'nin gerekli iç prosedürleri tamamlaması ve sonrasında Avrupa Parlamentosu'nun ve birlik üyelerinin onayı gerekmektedir (European External Action Service, 2011). Dolayısıyla bu süreç halen devam etmektedir.

Serbest piyasa ekonomisine geçiş ve liberalleşme aşamasında sorunlar yaşayan Suriye'nin ekonomik reform ve dış politika bağlantısının temelinde bütün ekonomik parametrelerin yanı sıra üç ana etmen gelmektedir:

(1) 2004 yılından beri ABD tarafından uygulanan yaptırımlar

(2) Irak kaynaklı mülteci sorunu

(3) Ülke ekonomisinin %17'sini (The World Factbook Syria, 2011) oluşturan tarım sektörünü doğrudan etkileyen su sorunu.

2003 yılında Kongre'den geçen Suriye Sorumluluk Yasası ve Lübnan Egemenliğinin Tesisi Yasası, Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına son vermesi,

TASNİF DIŞI

uluslararası teröre ve Iraklı direniőçilere verdiği desteğin son bulması ve kitle imha silahlarının üretiminden vazgeçmesini sağlamak amacıyla çıkarılmıştır (Syria Accountability and Lebanese Sovereignty Restoration Act, 2003). 2004 yılında söz konusu alanlar ile ilgili herhangi bir gelişme kaydedilmemesi sebebiyle ABD tarafından Suriye'ye diplomatik ve ekonomik yaptırım uygulanmaya başlanmıştır. George Bush döneminde yaşanan gergin ilişkilerin, 2008 yılında Obama'nın başkan seçilmesi ile birlikte bir yumuşama evresine girmesi beklenmiştir. Ekonomik olarak olmasa da diplomatik olarak yaptırım sona ermiştir². 2010 Tıbbi ilaç ve gıda ürünleri dışındaki malları kapsayan ekonomik yaptırımlar ise devam etmektedir. Söz konusu yaptırımların devamı Suriye ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. ABD yaptırımları yabancı sermayenin ülkede yatırım yapması konusunda çekincelerin doğmasına neden olmaktadır. Mevcut durumda Suriye'nin ekonomik anlamda reform politikalarını uygulamaya çalışıyor olmasının ABD'nin yaptırımları kaldırması açısından bir anlam ifade etmediği değerlendirilmektedir. Zira Suriye'nin ekonomik reform politikalarından çok Hamas ve Hizbullah'a yardım ettiği yönündeki iddialar, SCUD füzeleri sorunu, Orta Doğu Barış Görüşmeleri'nde geline noktanın ABD-Suriye ilişkilerinin daha öncelikli konuları arasında olduğu düşünölmektedir.

Suriye'nin dış politika ile bağlantılı bir diğer ekonomik sorunu su sorunudur. Ekonomisinin önemli sayılabilecek bir bölümünü tarım sektörü sayesinde döndürmeye çalışan Suriye'nin su konusunda ihtilaflı bir coğrafyada olduğunu söylemek mümkündür. Suriye'nin su konusunda ihtilaflı olduğu ülkeler Türkiye ve İsrail'dir. Yakın dönemlerde Türkiye ile su konusunda olumlu gelişmeler gerçekleşmiştir. Bu sebeple Türkiye-Suriye arasında geçmiş dönemlerdeki (1980 ve 1990'lı yıllar) gibi bir ihtilaftan bahsetmek mümkün değildir. Aksine Türkiye ve Suriye arasında 2009 yılında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşması'nda yer alan Asi Nehri üzerinde Dostluk Barajı'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu barajın temeli 6 Şubat 2011 tarihinde atılmıştır (Çetin, 2011).

1967 yılında işgal edilen Golan Tepeleri hem maddi hem de manevi açıdan Suriye'nin önemli bir sorun kaynağıdır. 44 yıldır İsrail işgali altında olan bölge askeri ve stratejik öneminin yanı sıra su ve yer altı kaynakları açısından oldukça zengin bir bölgedir. Şam düzlüğü ile Galile Gölü arasında yaklaşık 1.150 kilometrekarelik bir platoya karşılık gelen Golan Tepeleri volkanik yağısı dolayısıyla sözü edilen alanı elinde bulunduran güce bir çok askeri-stratejik imkan sunmaktadır (BÜSAM, 2010, s. 105). Bölgede konuşlu bulunan İsrail Silahlı Kuvvetleri unsurları

² 2010 yılının Aralık ayında diplomat Robert Ford Şam Büyökelçiliği'ne atanmıştır. Obama'nın bu kararı Cumhuriyetçiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

TASNİF DIŞI

ve radar/gözetleme sistemleri sebebiyle de söz konusu bölgenin özellikle İsrail'in gereksinim duyduğu erken uyarı yetenekleri bakımından oldukça kritiktir (BÜSAM, 2010, s. 105). Birleşmiş Milletler'in İsrail'in işgale son vermesi konusunda kararları olmasına rağmen (242 ve 338 no'lu kararlar) herhangi bir yaptırım gücü içermemesi söz konusu işgalin uzun yıllardır devam etmesine neden olmuştur (Atlıoğlu, 2007b). Bölgede bulunan tarım alanları İsrail tarafına yapılan barajlar nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir. Beşar Esad'ın Golan Tepeleri üzerinde İsrail işgali bitmediği sürece meselenin üzerinde müzakere edilemeyecek ve taviz verilemeyecek kadar önemli bir ulusal onur meselesi olduğu yönündeki vurguları, Golan Tepeleri'nin salt ekonomik bir meseleden ibaret olmadığı aynı zamanda milli bir mesele olduğu görölmektedir.

Suriye ekonomik yapısını etkileyen bir diğer önemli sorun Iraklı mülteciler sorunudur. Ülke genelinde yaklaşık 2 milyon civarında mülteci bulunduğu bilinmektedir. Irak'ın işgal edilmesinin ardından oluşan güvenlik boşluğu Iraklı mültecilerin komşu ülkelere kaçmasına neden olmuştur. Irak ile vize uygulamasının olmadığı ülkelerden biri olan Suriye de mülteci akınından nasibini almış olan ülkelerden biridir. Gilbert'e göre (2009) Iraklı mülteciler iki dalga halinde Suriye'ye göç etmiştir. Birinci dalga olarak ifade edilen grup içerisindeki insanların hayat standartlarının diğer dalgaya oranla daha yüksek olduğu ve Suriye ekonomisine bir yük getirmedikleri düşünülürken; 2006'da mezhepler arasındaki çatışmaların artması ile birlikte gelen ikinci dalga mülteci akınının Suriye ekonomisi üzerinde oldukça ağır bir yük oluşturduğu değerlendirilmektedir (Gilbert, 2009). Iraklı mültecilerin Suriyeli gençlerin işsizlik sorununun en temel nedenlerinden biri olduğu, kira bedelleri ve suç oranının arttığı, sadece Şam'da ekmeğe olan talebin %35, elektriğe %27, suya %20, gaza da %17 artmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Iraklı mültecilerin Suriye ekonomisi için ne denli bir yük oluşturdukları görölmektedir (al-Khalidi, Hoffman ve Tanner, 2007, s. 41). 2007 yılında vize uygulamasının yeniden başlatılması ile mülteci sorununa bir çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

Belirtilenler ışığında Suriye'nin ekonomik reform sürecini başarıyla sürdürebilmesi, ekonomisini doğrudan etkileyen bir takım sorunları dış politikada uygun zeminler yaratarak çözmeye çalışması uygun olacaktır. ABD ile olan ilişkilerin diplomatik anlamda tekrar başlaması ile birlikte ABD'nin Suriye'ye uyguladığı yaptırımların kaldırılmasına yönelik isteklerin tartışılabileceği bir zemin yaratılmıştır. Beşar Esad'ın Batılı, ılımlı, reformcu, açıklık yanlısı kişiliğini her fırsatta ön plana çıkarması diyaloga açık bir davranış yanlısı olduğunun en büyük göstergesidir. Öte

yandan Türkiye ile sorunlarının³ tamamını çözmüş olmasa bile işbirliği fırsatlarını değerlendirmiş olan Suriye'nin, ekonomik anlamda Batı ile ortaklıklarının ilerleyen dönemlerde artacağı düşünülmektedir.

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

Son dönemlerde gerek yerli gerekse yabancı literatürde sıklıkla ele alınan konulardan biri haline gelen Türk dış politikası ve Türkiye'nin bölgesel etkinliği tez çalışmasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye bölgede hem etkin rol oynamak durumundadır hem de bunu yaparken bölgenin iç sorun ve çatışmalarının içine çekilmekten kaçınmak durumundadır (Oran, 2001a, s. 26). Türk dış politikasının geçirdiği kayda ve dikkate değer değişim özellikle Orta Doğu ve Suriye özelinde incelendiğinde sosyal yapılandırmacı teorinin de öngördüğü bileşenleri içinde barındırdığı görülmektedir. Bu bölümde Türk dış politikasının özellikle Orta Doğu'ya yönelik bakış açısı Cumhuriyet Döneminden günümüze genel hatlarıyla ele alınacaktır. Son dönem Türk dış politikası (2000 yılından itibaren) daha detaylı olarak incelenecek, yaşanan gelişim ve değişim daha önce açıklanan teorik alt yapı çerçevesinde analiz edilecektir.

a. Cumhuriyetin Kuruluşundan 2000'li Yıllara Türk Dış Politikası ve Orta Doğu'ya Yaklaşım

Birinci Dünya Savaşı ve hemen ardından verilen Milli Mücadele ile birlikte dünya yeni bir devletin ortaya çıkışına sahne olmuştur. Yeni devletin yapmış olduğu ilk iş, Osmanlı kimliğini bırakıp yeni ve Batılı bir devlet kimliği oluşturmak olmuş bunun için de kurumsal ve toplumsal alt yapıların yeniden yapılandırılması gerekliliği doğmuştur. Laikleşme, modernleşme ve ulus devlet kavramları Batılılaşmanın temel koşulları olarak görülmüş ve devletin dış politikasının belirlenmesinde de etkili olmuştur (Özer, 2007, s.16). Milli Mücadele sırasında uygulanan dış politikanın revizyonist⁴ özellikler taşıdığı söylenebilir. Ancak Oran'ın da vurguladığı gibi dönemin standartlarından farklı bir revizyonizm anlayışı hâkim olmuştur. Durması gerektiği yeri belirlemiş, gerçekçi sınırlar belirlenmiştir. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasını müteakip revizyonizm statükoculuğa dönüşmüştür. Savaş sonrası Batı'nın siyasal ve ekonomik sistemleri benimsenmiştir ve bu nedenle savaş sonrasında ayakta kalan tek düzen olma özelliği taşımaktadır (Oran, 2001a, s. 105).

³ Hatay'ın Türk sınırları içerisinde olduğunu kabul eden resmi bir açıklamanın halen yapılmamış olması ve Fırat Nehri üzerindeki su sorununun tam manasıyla çözülmemiş olması mevcut sorunların dondurularak işbirliği yapılabilen konular üzerinden ilişkilerin geliştirelmesini sağlamıştır.

⁴ Revizyonizm: Mevcut düzeni değiştirmek istemek.

TASNİF DIŞI

Ulus-devlet kavramının oturtulmaya çalıŐılması ve daha çok da Osmanlı'nın etkisinden kurtulabilmek adına Türk kimliğinin temelleri İslamiyet'ten çok daha öncesine dayandırılmıştır. Osmanlı mirasından kopuŐ siyasi, ekonomik, toplumsal olarak her alanda kendini göstermeye başlamıştır. 1924 yılında halifeliğin kaldırılması yeni cumhuriyetin yüzünü her anlamda Batı'ya dönmesi, Müslüman ulusları göz ardı etmesinin bir göstergesi olmuştur (Yavuz, 1998). Yeni kurulan devlet için sorun yaratacak bölgelerden elden gelindiği kadar uzak durma politikası takip edilmeye çalışılmıştır (Şahin, 2010, s. 10). Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta mevcuttur. Türkiye'nin kurulduğu yıllardan itibaren Orta Doğu ile ilişkilerinde mesafeli davrandığı argümanına karşılık olarak o dönemde bölgede tam anlamıyla bağımsız Arap devletlerinin olmadığı belirtilmelidir. İngiliz ve Fransız manda sistemi altında bulunan Arap devletleri ile birebir ilişkiye girmek mümkün olmamıştır (Şahin, 2010, s.11). Her iki tarafın karşılıklı olarak birbirini "teki" olarak algılaması hem Türkiye için hem de Arap devletleri için ulus-devlet fikrinin güçlü kılınması açısından önemli olmuştur.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilerleyen dönemlerde Batı liberal ekonomisine entegre olma sürecine girmiŐ olması, kuzeydoğusunda beliren Sovyet tehdidi Batı ile ilişkilerin geliŐtirilmesinde önemli rol oynayan faktörlerden biri olmuştur. Tek parti döneminde (zellikle de 1929'a kadar olan dönemde) yabancı yatırıma olan ihtiyaç dış politika bağlamında da kendini göstermiştir.

Ekonomik sıkıntılarının yanı sıra bu dönemde Türk dış politikasını meşgul eden iki önemli sorundan biri Musul diğeri ise Hatay sorunudur. Misak-ı Milli sınırları dhilinde olmasına karşın Türkiye topraklarına dâhil olmayan bu iki bölge konusunda atılacak adımlar bir anlamda yeni devletin dış politika bağlamında sınanması anlamına gelmekte idi. Musul'da istediğini elde edemeyen Türkiye Hatay konusunda çok daha temkinli ve iş bitirici bir tutum izlemiŐtir. Hatay'ın Türkiye topraklarına katılması Türkiye ile Suriye arasında denebilecek ilk kriz olma niteliğindedir. Fransız denetiminin sona erdiği 1946 yılından sonra Suriye'nin Hatay zerindeki iddiaları devam etmiş, Hatay Suriye haritalarında uzun yıllar boyunca Suriye toprağı olarak gösterilmeye devam etmiştir. Ancak son dönemde ilişkilerin geldiği boyut ile birlikte söz konusu iddianın ortadan kalktığını söylemek mümkündür.

1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk dış politikası, ekonomisiyle beraber tamamıyla Batı'nın güdümü altına girmiştir demek yanlış olmayacaktır. 1947'de Truman Doktrini ile "komünizm tehlikesi altındaki ülkelere askeri ve mali yardım", 1948'de Marshall Planı ile

TASNİF DIŞI

ABD'den sağlanan ekonomik yardımlar, Türkiye'nin 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması, Avrupa ekonomisine entegrasyon sürecinde olması ve en nihayetinde NATO üyeliği, Türkiye'nin dış politikasının Batı'ya dönük olarak şekillenmesinde etkili olmuştur (Oran, 2001a, ss. 596-614). 1950-60'lı yıllar Türk dış politikasının tam anlamıyla Orta Doğu'dan uzaklaŐtıđı yıllar olarak görölmektedir. Gerek SüveyŐ Krizi'nde gerekse Cezayir'in bağımsızlık sürecinde Türkiye'nin takındığı "Batı yanlıŐı" tavır, Doğu halklarının bağımsızlık mücadelesine öncölük etmiş bir ülke olarak Türkiye'yi Arap ölkelerinin gözünde prestij kaybına uğratmıŐtır (Zengin, 2010, s. 217).

Aynı dönemde Arap dünyasının Sovyetler ile yakınlaŐması tesadüf olarak değerlendirilmemelidir. Anti-emperyalist bir bilinç ile Batı'ya karşı denge arayıŐına giren yeni bağımsızlığına kavuŐmuŐ Arap devletleri Sovyetler Birliği ile yakınlaŐmıŐlardır. Bu dönemde Türkiye'nin Batı'nın çıkarlarını korumak adına bölgesel düzeyde savunma örgütü kurmak ve Arap ölkeleriyle ilişkilerini bu çerçevede geliştirme isteği, Batı emperyalizmine karşı yürütölen mücadele sonucunda bağımsızlıklarını kazanan Arap devletlerinde "emperyalizm sözcölüğu yapmak" olarak algılanmış ve olumsuz karşılanmıştır (Oran, 2001a, s. 615). Türkiye'nin bölge devletleri ile ilişkileri bu dönemde çeŐitlilik arz etmektedir. Bir başka deyiŐle bütün Arap devletleri ile aynı şekilde ilişkiler kurulduğu söylenemez. Nitekim dönem itibariyle Irak ve Suriye ile gergin ilişkiler, İran perspektifinden bakıldığında devrimin gerçekteŐtiđi 1979 yılına kadar sorunsuz olarak seyretmiştir.

1960'lı yıllar Türk dış politikasının Batı ile olan iliŐkisinin ve dış politika alternatifsizliğinin sorgulanmaya başladığı yıllardır. 1960-80 arası döneme önemli krizler damgasını vurmuştur. Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak 1964 yılında Johnson Mektubu'na verilen yanıt, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlatılması ve ABD'nin 1974 yılında uyguladığı silah ambargosu ile birlikte Batı ile olan görüş ayrılıkları neredeyse doruk noktasına ulaŐmıŐtır. Bu yıllarda Batı ile ilişkilerde yaşanan krizler Türkiye'ye alternatif dış politika seçeneklerinin ortaya konması gerekliliğini hatırlatmıŐtır. 1970'lerde yaşanan ekonomik gelişmeler (gerek 1973 petrol krizi, gerek İran – Irak savaşı sebebiyle Irak'ın Türkiye'ye olan ekonomik bağımlılığının artması, gerekse enflasyondaki önlenemez artış) Türkiye'nin dış politika alanında yeni açılımlar yapmasında etkili olmuştur. Gerek iç politikada gerekse uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler neticesinde Türkiye'nin Orta Doğu politikası önceki dönemlere göre farklı bir nitelik kazanmıŐtır. Batı'nın Orta Doğu'daki sözcüsü rolünü üstlenmekten kaynaklanan aktif ama sonuçları açısından başarısız bir politikadan, Arap devletleri ile eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesinde ikili ilişkiler

TASNİF DIŞI

geliştirmeye yönelik bir bölge politikasına geçmeye çalışılmıştır (Oran, 2001a, s. 784).

1980'li yıllara gelindiğinde özellikle de Özal döneminde yaşanan ekonomik gelişmeler de Türk dış politikasının tek merkezli olamayacağını göstermeye başlamıştır. Türkiye bu dönemde “bölge ağırlıklı politika” yürüten, bir NATO ülkesi olmasının yanında aynı anda, hem AB'ye üye olmaya yolunda ilerleyen, hem de Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışan, kendi bölgesinde güvenlik sorunlarıyla boğuşan bir ülke konumuna gelmiştir. Özal, o döneme kadar ideolojik temelde şekillenen Türkiye'nin dış politikasına ekonomik ilişkileri ön plana çıkaran yeni bir yaklaşım getirmiş; komşuları ve bölge ülkeleri ile olan siyasi ilişkilerin karşılıklı olarak gelişmesinin bir ön şartı olarak algılanan güvenlik anlayışına dayalı işbirliği yerine, ekonomik ve ticari ilişkileri ön plana çıkaran bir dış politika yaklaşımı benimsemiştir (Demiray, 2009, s. 99). Bu dönemde Türkiye'nin özellikle iki komşusu ile ilişkilerine gerginlikler damgasını vurmuştur. Irak'ın kuzeyinde İran-Irak savaşı nedeniyle meydana gelen güç boşluğundan beslenen Kürt sorunu sebebiyle Irak ile, Güneydoğu Anadolu Projesi sebebiyle de Suriye ile ilişkiler büyük ölçüde olumsuz bir yönde seyretmiştir. Özellikle Suriye'nin bu dönemde “suya karşı terör” kartını kullanmaya başlaması, terör örgütüne destek vermesi iki ülke ilişkilerinin sorunlu bir hal almasına neden olmuştur. 1987 yılında Özal'ın Suriye ziyareti ilişkilerin düzeltilmesi için atılan önemli adımlardan biri olarak görülmektedir. Ancak söz konusu ziyaret sonunda güvenlik ve su konularına ilişkin protokoller imzalanmasına karşın Suriye'nin su ve terör konusundaki tavrında herhangi bir değişiklik olmamıştır (Oran, 2001b, s. 137).

1990'lı yıllara gelindiğinde küresel ve bölgesel anlamda köklü değişikliklerin yaşanmaya başladığı görülmektedir. SSCB'nin dağılması ile birlikte iki bloklu sistemin sona ermesi küresel anlamda bir dönüm noktası iken, Türkiye için bölgesel anlamda aktif ve alternatifli dış politika oluşturmak açısından fırsatların doğmasını sağlamıştır. Ancak Türkiye'nin gündemini sürekli olarak meşgul eden güvenlik konularının Orta Doğu komşularından kaynaklanması sebebi ile dış politika hamleleri bu bölgeye yönelmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan ve Türk dünyası olarak adlandırılan bölgeye yönelik girişimler ertelenmiştir.

Körfez Savaşı, dönemin karar vericileri arasında görüş ayrılıkları olsa da Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında sorgulanan stratejik önemini kaybetmediğini göstermek için bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak bunun yanı sıra bölgeden kaynaklı güvenlik sorunlarına çözüm bulunabileceği düşüncesi ile de olaya müdahil olunmuştur. Ancak beklenen olmamış; Körfez Savaşı'nın sonunda hem ekonomik

TASNİF DIŞI

hem de güvenlik bağlamında en mağdur taraflardan biri Türkiye olmuştur. Nitekim Türkiye'nin güvenliğini direkt olarak ilgilendiren bir konu olarak Irak'ın kuzeyinde oluşan güç boşluğu terör örgütünün bu bölgede etkinliğini artırmasına neden olmuştur. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın BM ambargo kararı gereği kapatılması ise ekonomik açıdan hiçbir zaman telafi edilmeyen zararlar doğurmuştur.

90'lı yıllarda dikkat çeken önemli bir diğer unsur Türkiye'nin Orta Doğu'ya yöneliminin Arap devletlerinden ziyade İsrail'e yönelik olmasıdır. İki ülkenin İsrail'in kurulduğu dönemden itibaren "hayalet bir ittifak"⁵ içerisinde olduğu ancak 1996 yılında söz konusu hayalet ittifakın stratejik işbirliğine dönüşmesinde Arap ülkelerinin önemli payı olduğu düşünülmektedir. İki ülke arasındaki işbirliğinin gelişmesinde (Bengio, 2009, ss. 133-134);

- (1) Ortak güvenlik kaygıları
- (2) Benzer siyasal sistemler ve demokrasi anlayışı
- (3) Türkiye ve İsrail'in Batı yönelimli tutumu

etkili olmuştur.

2000'li yıllara kadar olan dönemde Türk dış politikasının çoğunluklu Batılı müttefikler ile uyumlu bir biçimde hareket ettiği görülmektedir. Zaman zaman meydana gelen olaylar karşısında geliştirilen alternatiflerin söz konusu dönemlerde kalıcılığını tartışmaya açık bir konudur. Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde Türk dış politikasının pragmatik, esnek ve aktif bir kimliğe büründüğü görülmektedir.

b. Türk Dış Politikasının Yeni Dönemi: Aktif ve Esnek Dış Politika

Tarihte pek çok kez şahit olunduğu üzere devletlerin dış politikalarını tek bir yönde geliştirmeleri mümkün değildir. Türkiye gibi dünyanın en çok kriz üreten bölgelerinden birine komşu olan bir ülke için ise dış politikada alternatif üretme durumu kaçınılmaz olmaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye Orta Doğu'ya yönelik "sorunlardan uzak durma" yaklaşımı ile sorunlardan kurtulamayacağını anlamış; sorunlara karşı çözüm önerileri ve barış yanlısı politikalarıyla riski azaltacağını düşünmeye başlamıştır (Şahin, 2010, s. 15). Bölgesel bir güç olarak ön plana çıkan Türkiye'nin çok yönlü dış politika oluşturma sürecinde; ulusal çıkar ve stratejilerine uygun bölgelerde, benzer yönleri ön plana çıkararak Batı dışında ittifaklar kurmaya çalışması anormal bir durum olarak algılanmamalıdır. Türkiye'nin

⁵ "Hayalet İttifak" ifadesi Ofra Bengio'nun "Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine" isimli kitabından alınmıştır.

TASNİF DIŞI

özellikle kendi coğrafyasındaki komşuları ile ilişkileri gün geçtikçe gelişmekte, karşılıklı güven, bağıllık ve diyalog zemininde ilerlemektedir. Şahin'e göre Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelmesinde konjonktürel gelişmelerin payı büyüktür. Söz konusu gelişmeler aşağıda sıralanmıştır (Şahin, 2010, ss. 15-16):

(1) Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin AB tarafından uygulanan politikalar nedeniyle istenildiğı biçimde yürümemesi

(2) Körfez Savaşı sonrasında yaşanan hayal kırıklığı, Irak'ın kuzeyinde oluşan otorite boşluğu

(3) 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi

(4) İsrail-Filistin sorunu gibi eski ve çözülemeyen sorunların devam etmesi

(5) İsrail'in politikalarının bölge halkı ve mevcut Arap yönetimleri tarafından kötü karşılanması ve Türkiye'nin İsrail'i eleştiren tavrı (Mavi Marmara olayından sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihinin en gergin zamanına erişmesi⁶)

(6) Türkiye'nin bölgeye yönelik güvenlik merkezli politikaların yanı sıra ekonomik ve kültürel temelde politikalar yürütmeye başlaması.

Aktif ve esnek dış politika anlayışı Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Davutoğlu'nun önce danışmanlık sonra da bakanlık yaptığı dönemlerdeki dış politika uygulamaları dikkatle incelenmelidir. Davutoğlu'nun öncelikli olarak vurgu yaptığı alan Türkiye'nin coğrafi ve düşünsel temelde kazandığı yeni pozisyondur. Stratejik derinlik kavramı ile söz konusu durumu açıklamaya çalışan Davutoğlu; Türkiye'nin üzerinde bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu tarihsel kültürel mirastan dolayı asla tek taraflı ve tek boyutlu bir dış politika izlemesi mümkün olmayan bir ülke olduğunu, çıkarlarını tanımlarken daima kendisini merkezde konumlandırması gerektiğini düşünmektedir (Oğuzlu, 2009, s. 44). Türkiye'nin bulunduğu coğrafya itibarıyla oldukça geniş bir etki alanına sahip olduğu (Balkanlar, Orta Doğu, Kafkaslar, Orta Asya, Hazar Bölgesi, Akdeniz, Körfez, Karadeniz), sadece kendisinin değil çevresinin de güvenlik ve istikrarına katkıda bulunabilecek nitelikte olduğu görülmektedir (Davutoğlu, 2008, s. 79). Türkiye'nin geçirdiğı politik ve ekonomik gelişme sürecinin Türk dış politikasının barış ve istikrarı destekleyici niteliğinin ön plana çıkmasında tetikleyici bir rolü olduğu söylenebilir.

⁶ Ofra Bengio Mavi Marmara olayının ardından Türkiye ve İsrail'in ilk kez iki ülkeyi direkt olarak ilgilendiren bir olay ile karşı karşıya geldiklerini, bu durumun Türkiye'nin dış politikası bağlamında İsrail açısından önemli değişiklikleri beraberinde getireceğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/ofra-benio-turkey-s-strategic-u-turn-israel-s-tactical-mistakes-1.295578>

TASNİF DIŞI

Davutoğlu'na göre Türkiye'nin bir yandan küresel ve bölgesel stratejilerin odağındaki bir pivot ülke öte yandan da (Samuel P. Huntington'ın deyimi ile) bir paralanmıŐ ülke olarak görülmesi, daha küçük ölçekli dinamik bir yapının daha büyük ölçekli bir dinamik yapı bünyesinde sürekli kabuk deđiŐtirmek zorunda kalmasının bir sonucudur (Davutoğlu, 2010, s. 9). Türkiye'nin eski Osmanlı topraklarında haiz olduğu tarihi, kültürel, insani ve dil bağları dolayısıyla sahip bulunduğu mukayeseli avantajları kullanmak istemesinin nostaljik ve ideolojik yanından ziyade rasyonel ve pragmatik gerekçelerle izah edilmesi daha doğru görünmektedir. Ayrıca Türkiye'nin güvenliği bakımından Orta Doğu'nun barındırdığı tehditler, enerji ihtiyaçları ve ekonomik kalkınma için yarattığı ve haiz olduğu potansiyel Türkiye'nin bölgeye yönelmesi ve hatta öncelik vermesi için yeterli sebepler olarak değerlendirilmektedir (Sanberk, 2010, ss. 5-6).

Davutoğlu'nun dış politika yapım sürecinde bir takım ilkelerden söz ettiği grlmektedir. Söz konusu ilkeler (Davutoğlu, 2008, ss. 79-84):

(1) Bir ülkenin güvenlik ve demokrasisi arasında denge bulunmuyorsa o ülkenin çevresinde bir etki alanı oluŐturmasına imkân yoktur. Her rejimin meŐruiyeti vatandaŐlarına sağladığı güvenlik ve istikrardan kaynaklanır. Ancak güvenlik hiçbir Şekilde zgrlklerin ve insan haklarının kısıtlanmasına imkân vermemelidir. Bu anlamda Türkiye'nin en önemli yumuŐak gücü demokrasisidir.

(2) "Komşular ile sıfır sorun politikası" geçmiş yılların aksine Türkiye'nin çevresi ile olan ilişkilerinin geliŐtirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Suriye rneğinde de görüldüğü üzere evre ülkeler ile geliştirilen ekonomik ilişkilerin karşılıklı güven ortamını artırdığı grlmektedir.

(3) Türkiye'nin Balkanlar, Orta Doğu Kafkaslar ve Orta Asya ile ilişkilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Uzun yıllar boyunca Orta Doğu coğrafyasında terör rgtnn Türkiye'nin bölgesel etkinliğinin artmasını engelleyici faaliyetleri, Arap lkeleri ile karşılıklı beslenen negatif duygu ve algılar etkinliğini sınırlayan etmenler olarak grlmektedir. Ancak son yıllarda özellikle Türkiye için beslenen negatif duygu ve algıların deđiŐimi, Türkiye'nin sadece devlet temelinde değil toplumsal anlamda da etkinliğinin artmasını sağlamıştır.

(4) Türkiye çok boyutlu bir dış politika izlemeli, öteki küresel aktörler ile olan ilişkiler rekabet değil birbirini tamamlama unsuru içermelidir.

(5) Ritmik diplomasi unsurunun hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Ritmik diplomasiden kasıt uyum ve hareketin bir arada ahenk içinde gerçekleŐmesidir. Türkiye'nin son dönemde uluslararası örgütlerde önemli pozisyonlarda yer alması bunun önemli bir örneğidir.

TASNİF DIŞI

Türkiye'nin yürüttüğü çok yönlü dış politika CIA Türkiye Masası Eski Şefi Graham Fuller tarafından şu şekilde yorumlanmıştır (Fuller, 2009, s.135):

“Türkiye’de, bölgede “sıfır düşman”⁷ ilkesine dayalı bir dış politika üzerinde bir mutabakatın yükseliş ile AKP, hararetle, Ankara’nın Orta Doğu ve Müslüman dünya ile uzun zamandır körelmiş ilişkilerini gözden geçirmeye ve canlandırmaya yönelmiştir.⁸ Bu olgu, Türkiye’nin ABD ile Orta Doğu ülkeleri arasındaki krizlerde arabulucu olarak rol alma konusundaki istekliliğinden, bölgedeki Müslüman ve gayrimüslim komşu ülkelerle ikili ilişkiler geliştirilmesinden ve İslam Konferansı Örgütü’nde liderlik pozisyonu üstlenmesinden açıkça anlaşılmaktadır.”

Dış politikanın yukarıda belirtinle ilkeler ışığında şekillenmesi Türkiye’nin Yeni Osmanlıcılığa dönüşü şeklinde algılanmış, bu bağlamda uzunca bir süre eksen kayması tartışmaları yapılmıştır. Ancak bu tip bir değerlendirme Türkiye’nin uygulamaya çalıştığı bütünleşik dış politika anlayışını açıklamaktan ziyade kısa erimli gelişmelerin etkisinde kalan ve çizgisi olmayan bir dış politika anlayışına işaret etmektedir (Aras, 2009, s. 8). Benzer biçimde Davutoğlu’nun Der Spiegel’e verdiği bir röportajda yeni dış politika konseptinin Neo-Osmanlılık olup olmadığı yönündeki soruya verdiği yanıt dış politika paradigmasının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Davutoğlu sözü edilen röportajda: “Neo-Osmanlılık terimi düzen ve istikrar manası ile kullanılıyorsa bir sorun yoktur. Ancak Türkiye’nin emperyal, dominant bir konuma gelmek istediğinden bahsediliyorsa yanlış bir değerlendirme” olduğundan bahsetmektedir (Davutoğlu, 2009). Aynı röportajında Davutoğlu’nun değindiği bir kaç önemli noktanın daha belirtilmesinde fayda olduğu değerlendirilmektedir. Orta Doğu ve Orta Asya’ya yönelişin Avrupa’ya sırt çevirmek anlamına gelmediği, Avrupa Birliği’ne girişin öncelikle hedef olduğu ancak Türkiye’nin sadece bir Avrupa devleti olmadığı; Asya, Akdeniz, Kafkasya, Karadeniz ve Orta Doğu ülkesi de olduğu, çevresinde istikrarsız devletlerin bulunmasının kendi ve Batılı müttefiklerinin çıkarlarına aykırı olduğunu da belirtmiştir (Davutoğlu, 2009). Bununla birlikte Türk dış politikasında meydana gelen bu değişimlerin Neo-Osmanlılık ile bağdaştırılması özellikle Arap ülkelerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı Devleti’nin kendilerinin gelişmeleri önünde engel teşkil ettiğini ve Osmanlı Devleti tarafından uzun yıllar boyunca sömürdüklerini düşünen devletlerle Osmanlıcı retorik ile ilişki kurmaya çalışmanın, Türkiye’nin Orta Doğu’da ulaşmak istediği hedefleri önünde engel teşkil edeceği değerlendirilmektedir.

⁷ Literatürde “Sıfır Sorun Politikası” olarak da geçmektedir.

⁸ Fuller’e göre anılan mutabakatı “Kemalist tarafsızlık” politikasına benzetmektedir.

Türkiye bölgesel etkin ve aktif rol oynayan bir aktör konumuna gelmek için coğrafi konumunun verdiği avantajı kullanarak stratejik derinlik elde etmek, bunun için de komşuları ile problemlili ilişkilerini düzeltmek istemektedir. Bunu yaparken bir yandan komşuları ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek öte yandan kültürel ve toplumsal anlamda da etkileşimi sağlamaya çalışmaktadır. Dış politikada Orta Doğu'ya yönelim salt ekonomik nedenlerle açıklanabilecek nitelikte bir durum değildir. İki tarafın karşılıklı olarak birbirlerini algılayış biçimlerini değiştirdikleri bu nedenle de kültürel ve toplumsal anlamda bir tür yakınlaşma içine girildiği görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında oluşan ve sonrasında devam eden Orta Doğu halklarına yönelik negatif algı son dönemlerde özellikle de Suriye özelinde değerlendirildiğinde yerini pozitif algıya bırakmıştır.

c. Türk Dış Politikasında Yaşanan Değişimin Analizi

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya itibariyle çok yönlü dış politika izlemesinin gerekliliği ve son dönemde bunun başarılı bir biçimde gerçekleştirildiği görülmektedir. Türk dış politikasında yaşanan değişimin siyasi, ekonomik ve kültürel bir takım temelleri olduğu, bölgesinde etkin ve aktif bir aktör olma yolunda ilerlediği göz önünde bulundurulduğunda bir takım çevrelerce dile getirilen tartışmalara değinilmesi gerekliliği doğmaktadır.

Söz konusu tartışmaların en önemlisi özellikle Türkiye'nin dış politika bağlamında Orta Doğu'ya yönelmesinden sonra ortaya atılan "eksen kayması" tartışmalarıdır. Son yıllarda yakın çevresinde meydana gelen ve kendisinin direkt taraf olduğu ya da olmadığı olaylar (Irak İşgali, İsrail-Filistin çatışması, Mavi Marmara olayı, AB üyelik sürecinin tıkanması, İran'ın nükleer programı, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da meydana gelen reformist hareketler), Türkiye'nin bölgesinde aktif bir dış politika izlemesini gerektirmiştir. Konjonktürel gelişmelere göre Batılı müttefikler ile zaman zaman görüş ayrılıkları yaşanmış, anılan görüş ayrılıkları Türkiye'nin ekseninin kaydığı yönünde yorumlanmıştır. Ortaya atılan "Türkiye'nin ekseninin kaydığı" yönündeki iddiaların gerçeği tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir. Zira dış politikanın bizzat kendisi dinamiklidir. Türkiye gibi oldukça hareketli bir coğrafyada yer alan bir ülkenin dış politikasının tek boyutlu olması beklenmemelidir. Konjonktürel gelişmelere göre değişiklik gösteren dış politika uygulamalarının varlığı özellikle bölgesinde etkin bir aktör konumunda olma isteğinde olan Türkiye'nin olmazsa olmazı arasında sayılmalıdır.

Türk dış politikasının çok boyutlu özelliği bölgesinde güvenlik ve istikrarın sağlanması aÇısından son derece önemlidir. Türkiye'nin bölgesinde meydana gelen sorunlar karşısında önceki dönemlere kıyasla daha aktif bir tutum takınması, bitaraf bir şekilde aralarında ihtilaf bulunan gruplar ya da ülkeler arasında arabulucu rolü oynaması bölgesel etkinliğini artırıcı niteliktedir. Bunu yaparken kullanılan araçların önemi büyüktür. Türkiye kültürel, tarihsel, insani ve dilsel bağlarını kullanarak bölge ülkeleri üzerinde etkisini artırmaya çalışmakta ancak bunu yaparken bölge üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan emperyal bir güç gibi algılanmaktan kaçınmalıdır.

3. ORTAK GÜVENLİK KAYGILARI, KİMLİK VE ALGILARDA YAŞANAN DEĞİŞİM

a. Son Dönem Türk Dış Politikasında Suriye Algısı

Kurulduğu günden itibaren sorunlu bir biçimde seyreden Türkiye-Suriye ilişkileri özellikle Beşar Esad'ın iktidara gelmesinin ardından tarihinde hiç olmadığı kadar iyi ve olumlu bir döneme girmiştir. Konjonktürel gelişmelerin söz konusu iyileŐmeye etkisi olduğu göz ardı edilemeyecek derecede önemli bir husustur. Ancak iki ülke arasındaki "öteki" algısının değişmesi ilişkilerim yumuşama ve işbirliği derecesine ulaşmasında önemli bir etken konumundadır. "Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler ile işbirliği yapan ve Türkleri sırtından vuran Arap" algısı ile "Arapların gelişimini önleyen Osmanlı ve Batı'nın ajanı Türk" algısı yerini tam tersi bir algılamaya bırakmıştır.

1998 yılında yaşanan krizin ardından yumuŐamaya başlayan ilişkiler Ahmet Necdet Sezer'in ilk yurt dışı ziyaretini Suriye'ye Hafız Esad'ın cenazesine katılmak için gerçekleŐtirmiş olması, atılan önemli adımlardan biri olarak görülmektedir. Bu ziyaretin ardından gerçekleşen üst düzey resmi ve gayri resmi ziyaretler iki ülkenin yakınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte 1 Mart 2003'te Türk Parlamentosu'nun Irak'la yapılacak savaŐta Türkiye topraklarının Amerikan askerlerince kullanılmasını öngören tezkereyi reddetmesi, Arap dünyasında Türkiye ile ilgili oluşun geleneksel imaja zıt bir etki doğurmuş; Türkiye bölgede ABD ajanı olmaktan çok AB ile ilişkilerde kendilerine yardımcı olabilecek bir ortak konumuna geçmiştir (Jung, 2005, ss. 13-14).

Türkiye'nin gerçekleştirdiği dış politika hamlelerinin yanı sıra kişisel tutum ve davranışların da Türkiye algısının deĐiŐmesinde önemli rol oynadığı belirtilmelidir. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Davos zirvesine gerçekleştirdiği çıkış,

Dışışleri Bakanı Davutoğlu'nun sũrekli olarak verdiği "Suriye ile kardeşlik" mesajı Arap dũnyasında Tũrk imajının deđiŐmesindeki en 6nemli etkenlerden bir kaçıdır. Benzer Şekilde Suriye'de değişim, reform ve modernlik yanlıŐı bir baŐkanın bulunması Tũrkiye ile olan ilişkilerin 6nemini her fırsatta dile getirmesi Tũrkiye'deki Suriye algısının deđiŐmesinde 6nemli etkenlerden biri olmuştur.

Tũrkiye'nin aktif ve esnek dış politika bağlamında gerŐekleŐtirdiđi girişimler olumlu karşılık bulmuştur. Suriye Tũrkiye'yi refah ve gũvenlik tesisinde kendisine ve çevresine yardımcı olabilecek politik ve ekonomik işbirliği yapılabilecek bir partner, Arap-İsrail atıŐmasının 6zũlmesinde aktif rol oynayabilecek bir arabulucu, Irak'ın ũniter yapısının 6nemli bir savunucusu ve Suriye'nin yeni imajı ile birlikte uluslararası arenaya entegrasyonuna yardımcı olarak bir ortak olarak g6rmektedir. Tũrkiye ise Suriye'yi Orta Doğu'ya açılan ve b6lgede etkinliğinin artmasını sağlayabilecek bir kapı olarak g6rmektedir.

Bũtũn bunların yanı sıra Tũrkiye'nin 6zellikle dikkat etmesi gereken hassas bir noktadan bahsetmek gerekmektedir. Tũrkiye'nin Osmanlı coğrafyasına geri d6nũŐũnũn "Yeni Osmanlıcılık" anlayışı ile ilgili olmadığının ũzerine 6zellikle vurgu yapılmalıdır. Zira Orta Doğu Osmanlı, Arap kimliğinin gelişimi 6nũndeki en bũyũk engellerden biri olarak g6rũlmektedir. Bu nedenle de yeni dış politika uygulamalarında Osmanlı'yı çađrıŐtıracak s6ylem ve eylemlerden kaçınılmalıdır. Suriyelilerin Tũrkiye'ye duydukları sempatinin temel nedeni Osmanlı Devleti'nin mirasçısı bir devlet olmasından çok Tũrkiye'nin modern ve sekũler yaşam tarzı, siyasi ve ekonomik geliŐmiŐliđi ve Orta Doğu'ya etki etme kapasitesidir (Atlıoğlu, 2010).

b. Suriye Dış Politikasında Tũrkiye Algısı

Beşar Esad d6nemi ile birlikte gelişen Tũrkiye-Suriye ilişkilerinde Tũrkiye'deki algı ve kimlik etkileŐiminin yanı sıra Őũphesiz Suriye'deki Tũrkiye algılamaları da 6nem arz etmektedir. Daha 6nce de belirtildiği ũzere iki ũlkenin karşılıklı algılamalarındaki değişim dış politika tercihlerini etkilemektedir. Beşar Esad d6neminde Hafız Esad d6neminden farklı olarak gerek konjonktũrel anlamda meydana gelen gelişmeler, gerek Tũrkiye ve Suriye arasındaki sorunların giderilmesi, gerekse Tũrkiye'nin Orta Doğu barış g6rũŐmelerinde arabuluculuk rolũ oynaması Suriye'deki Tũrkiye algısının deđiŐmesindeki 6nemli parametreler olarak değerlendirilmektedir.

TASNİF DIŞI

Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra Orta Doğu'da kamu diplomasisinin ön plana çıkarılarak rejimler kadar halklara da mesaj verilmesinin hedeflenmesi ve Başbakan Erdoğan'ın karizmatik bir figür olarak ön plana çıkması Suriye'deki Türkiye algısını değiştiren etmenlerden biridir (BÜSAM, 2010, s. 86). Orta Doğu'da uygulanan aktif dış politika anlayışı, son dönemde geliştirilen ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler ve Filistin konusunda takınılan tavır Türkiye'nin Arap dünyasında ve özellikle Suriye'de algılanış biçimini değiştirmiştir. İki ülke arasında vizesiz geçiş uygulamasının başlatılması ile birlikte sınırın iki tarafında yaşayan ve akrabalık ilişkileri bulunan halkların bir araya gelmesinin kolaylaştırılması, algıların salt hükümetler düzeyinde değil halklar düzeyinde de değişmesine katkısı olmuştur.

Yaşanan gelişmelerin yanında;

(1) Beşar Esad'ın 2009 yılında yaptığı Türkiye ziyareti sırasında Başbakan Erdoğan'ın Suriye halkı için kullandığı "onlar bizim kardeşimiz" ifadesi⁹,

(2) İsrail ile Suriye arasında 2007 yılında yaşanan füze krizi esnasında dönemin Suriye Dışışleri Bakanı Velid Muallim'in "Biz Suriye olarak Türkiye'nin kendi topraklarını Suriye'ye karşı kullandırmayacağından eminiz, böyle bir olasılığa inanmak istemiyoruz" Őeklindeki Türkiye'ye güven duyduklarını belirten ifadesi (Orhan, 2007b),

(3) Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Suriye'de patlak veren ayaklanmalar sonrasında Beşar Esad ile görüşmesi, Esad'ın Suriye'nin "güvenlik ve istikrarını önemsediği için" Türkiye'ye olan minnettarlığını ve gerçekleştirmeyi planladıkları anayasal reformlar konusunda da Türkiye gibi bir ülkenin tecrübelerinden faydalanmaktan memnuniyet duyduğunu dile getirmesi (Özbek, 2011),

(4) Türk dizilerinin Orta Doğu ve Arap dünyasında kabul görmesi,

(5) Suriye'nin Arap olmayan bir ülke olarak ilk defa Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalaması,

(6) Beşar Esad'ın Orta Doğu Barış Süreci'nde Türkiye'nin rol oynaması gerektiğini ve özellikle yatırım alanında bir model ülke olduğunu dile getirmesi (Solomon ve Spindle, 2011), gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında Türkiye'yi kardeş ülke olarak gördüğünü belirten sözler sarfetmesi (DEİK Haber, 2007),

⁹ Benzer bir ifade daha sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından da kullanılmıştır.

Suriye’de Türkiye algısının deęiŐtiđini gsteren rnekler olarak sıralanabilir.

Algılama Őeklinin değişmesi, daha rnce de belirtildiği gibi, Türkiye-Suriye arasındaki yakınlaşmayı mrmkmn kılan faktrlerden biridir¹⁰. Bu noktada dikkat edilmesi gereken ortak gvnenlik kaygıları ve çıkarlar paralelinde hareket edilmesi, iki rlkenin birbirini rtekileŐtirecek kimliklendirmelerden kaçınmasıdır.

c. Olumlu Kimliklendirmeyi Kolaylaştıran Konjonktrel Gelişmeler

Tcrkiye-Suriye ilişkilerinin son yıllarda gzele grrlrr bir biçimde olumlu ynde seyretmesi konjonktrel gelişmelerin de etkisiyle mrmkmn olmuştur. İki rlke arasındaki sorunların bryrk r lrde giderilmesinin yanı sıra gerek brlgesel gerek krresel anlamda yaşanan değişimler Tcrkiye ve Suriye’yi yakınlaŐtırıcı faktrler olmuştur. Bu brlrmdede Tcrkiye-Suriye yakınlaşmasını tetiklediği dŐŐrnrnen brlgesel ve krresel gelişmeler ele alınacaktır.

(1) 11 Eylrl Saldırıları ve Değişen Gvnenlik Algılamaları

Gvnenlik varlığa ynelik endişe bttrnrnr olarak değerlendirilebilir (Dedeoğlu, 2008, ss. 3-5). Sbz konusu varlığa ynelik her hangi bir tehdit bertaraf edilmek sureti ile varlığın devamı sağlanabilir. Belirtilenlerden de anlaŐılacađı rzere gvnenlik, bekanın devamını yansıtan bir durumdur. Varlığa ilişkin tehditler uluslararası ilişkiler literatrdrnde genel olarak devlet bazında değerlendirilmekle birlikte giderek derinleŐen ve geniŐleyen bir gvnenlik anlayışına Şahit olunduğunu srylemek yanlış olmayacaktır. Gvnenlik algılamalarındaki bu değerimin temel nedenlerinden biri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılması ve 11 Eylrl terdr saldırılarıdır.

SSCB’nin dağılmasının ardından Batı dnyası için Soğuk Savaş dneminin “belirgin dŐŐman”ı da ortadan kalkmıŐ ve yeni tehdit algılamaları ortaya çıkmıştır. Sbz konusu tehdit algılamalarının salt devlet bazlı olmadığı; birey, uluslararası sistem ve çeşitli uluslararası rrgrtler açısından da ele alındığı değerlendirilmektedir. Gvnenlik algısının derinleŐmesi bu Şekilde anlatılabilirken, geniŐlemesi klasik “*high politics–low politics*” ayrımının ortadan kalkması anlamında kullanılabilir. Zira geniŐleyen gvnenlik algılamaları ile birlikte rnceden gvnenlik alanına dāhil edilmeyen konular gvnelik alanına dāhil edilmiştir.

¹⁰ TRT Arap Kanalı tarafından Beşar Esad ile gerçekleştirilen bir rportajda Tcrkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin geliŐmesine ve algılamalara ynelik olarak verilen baŐkaca rnekler mevcuttur. Anılan rportaj EK-B’de sunulmuştur.

1991 sonrası tüm dünyaya hızlı bir biçimde yayılan küreselleşme olgusu ve bu süreçte meydana gelen gelişmeler güvenlik alanında oluşan değişimlerin temel nedenlerinde biri olmuştur. Mal, hizmet ve sermayenin serbestçe dolaşmasının yanı sıra güvenliği tehdit eden unsurların da benzer şekilde dolaşıma çıkması, güvenlik algılamalarının değişiminde etkili olmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra yeni bir "öteki" yaratılmış, terörist gruplar, kitle imha silahlarının yayılması, "başarısız" ya da kırılğan devletler söz konusu tehdit algılamalarının temeline oturtulmuştur. Özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra söz konusu tehditler birincil konuma oturtulmuştur. 11 Eylül Saldırıları ile birlikte terör tehdidinin bölgesel ya da devlet bazlı niteliğinin küresel ölçeğe taşınması, belirsiz ve ne zaman, kime yöneleceği belli olmayan bir tehdidin varlığını ortaya koymuştur. "Başarısız devletler" olarak adlandırılan devletlerin terörist unsurları barındırma potansiyelini taşımaları, anılan devletlere hem uluslararası güvenlik hem de bu devletlerden tehdit algılayan devletlerin güvenliklerini korumak amacıyla müdahale edilmesi için meşru bir zemin yaratmıştır. Terör, Soğuk Savaş sonrası dönemin "ortak düşmanı" olarak lanse edilmiştir.

11 Eylül Saldırılarından sonra ABD Başkanı George W. Bush İran, Irak ve Kuzey Kore'yi terörizme destek vermek ve kitle imha silahları geliştirmek ile suçlayarak "şer eksen" ilan etmiştir. Suriye saldırıların ardından küresel teröre karşı her türlü desteği sağlayacağını açıklamasına karşın kısa bir süre sonra şer eksenine dâhil edilmekten kurtulamamıştır (NTVMSNBC, 2002). Suriye'nin Hamas ve Hizbullah'a verdiği destek de söz konusu tanımlamaya neden olmuştur.

(2) Irak İşgali ve Ortak Güvenlik Kaygıları

ABD'nin Irak'ı işgali kuşkusuz ele alınan dönemde bölgeyi etkileyen en önemli gelişmelerden birisidir. Söz konusu işgal sonucu bölgede oluşan statükonun Türkiye-Suriye yakınlaşmasını tetikleyen en önemli etmen olduğu düşünülmektedir. Irak'ta oluşan otorite boşluğu ve Irak'ın kuzeyinde oluşan özerk Kürt yönetimi Türkiye ve Suriye'nin bölgeye yönelik politikalarını şekillendiren en önemli etmenlerden biri olmuştur.

Türkiye'nin Irak politikası Irak'ın bütünlüğü üzerine kurulmuştur. Irak'ın kuzeyinde oluşan yapının özellikle terör örgütünün bölgede konuşlanmasını kolaylaştıracak nitelikte oluşu Türkiye'nin güvenliğini birincil derecede tehdit eder bir duruma gelmiştir. Bunların yanı sıra Irak'ta bulunan Türkmenlere yönelik baskı da Türkiye'nin Irak politikasına etki etmiştir.

Irak Savaşı'nın Orta Doğu'da yarattığı köklü deĐiŐimden en çok etkilenenlerin başında Suriye ve Kuzey Irak'ta bağımsız bir devlet kurma fırsatını yakalamıŐ olan Kürtler gelmiştir (Gaytancıoğlu, 2008, s. 131). Bu noktada Suriye için Irak'ın parçalanması önemli olmakla beraber, ABD'nin Irak'taki varlığı daha büyük bir tehdit olarak algılanmıŐtır (Orhan, 2009, s.41). ABD'nin Irak'taki varlığını kendi rejimine karşı bir tehdit olarak gören Suriye Irak'ın kuzeyine ilişkin politikalarını ve Kürtlerle olan iliŐkisini bu yaŐamsal tehdit bağlamında oluŐturmuŐtur (Orhan, 2007a).

Suriye, Irak Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin askeri müdahale ve rejim deĐiŐikliĐi tehditleriyle karşı karşıya kalmıŐtır (Gaytancıoğlu, 2008, s. 131). ABD'nin Orta Doğu politikasının merkezine bölgedeki otoriter-totaliter rejimlerin demokratikleŐtirilmesini içeren Büyük Orta Doğu Projesi'ni oturtması, Suriye'yi giderek daha fazla köşeye sıkıŐtırmıŐtır (Orhan, 2007a). Bunun yanında ABD'nin Irak'ı işgali ile birlikte Suriye'nin Irak Kürtleri ile ilişkilerinde büyük bir değişim yaşanmış, daha önceleri Suriye'nin Saddam yönetimine karşı desteklediği Iraklı Kürt gruplar işgal sonrası ABD'nin en yakın mttelefiki olmuş, bu da Iraklı Kürt grupları Suriye açısından desteklenebilir bir araç olarak kullanabilmenin ötesinde tehdit pozisyonuna sürüklemiŐtir (Orhan, 2007a). Iraklı Kürtlerin zerklik elde etmelerinin Suriyeli Kürtleri cesaretlendirmesinden korkan Suriye'nin tehdit algılamaları, 2004 yılında Kamışlı'da yaşanan olaylarda KYB'nin parmağının olduğu yönünde ortaya atılan iddialarla daha da artmıştır (Gaytancıoğlu, 2008, s. 134).

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile birlikte, temelinde farklı konular yatsa da Irak merkezli ortak güvenlik kaygıları iki ülkenin yakınlaşmasına neden olmuştur. Irak Savaşı'nın hemen sonrasında "rejim deĐiŐikliĐi ve bölünme" tehditleri ile karşı karşıya kalan Suriye, böyle bir ortamda Türkiye'ye yakınlaşma gayreti içinde olmuştur. Türkiye'nin en büyük kaygısının Irak'ın kuzeyinde oluşan özerk yapılanma olduğunu bilen Suriye bu konuda Türkiye'ye destek vermiş, Irak'ın kuzeyindeki gelişmelerin kendisi için de kabul edilemez olduğunu sıkça ifade etmiştir (Orhan, 2007a).

(3) Suriye'nin Uluslararası Toplumdan DıŐlanması

Irak Savaşı'nın ardından Suriye'nin uluslararası arenadan hızlı bir biçimde dıŐlandıĐı, özellikle ABD'nin uyguladığı baskı ve izolasyon politikası önemle üzerinde durulması gereken bir başka konudur. 2002 yılında Şer eksenine dâhil edilen Suriye, Irak'ın işgali ile birlikte ABD ile "komşu" durumuna gelmiş ve rejimine yönelik i ve dış tehditlere maruz kalmıŐtır. Bununla birlikte çatışmacı bir karaktere

TASNİF DIŞI

sahip olan ve güvenlik algılamalarının sübjektif hale geldiği bir uluslararası sistemde, ABD'nin Irak'a yerleşmesi ve İsrail'in bölgede varlığını güçlendirmesi, Suriye'nin derin güvenlik kaygıları duymasına neden olmuş, özellikle ABD yönetiminin dış askeri müdahaleler veya "Büyük Ortadoğu Projesi" gibi eylem planlarıyla bölgeyi özgürleştirme ve demokratikleştirme iddiası, Suriye içinden ve dışından mevcut yönetime muhalif hareketlerin canlanmasına ve mevcut yönetimin yıkılacağı söylentilerinin sürekli gündemde tutulmasına yol açmıştır (Atlıoğlu, 2009, s. 76). Ayrıca Irak işgalinin öncesinde doğu Avrupa ülkelerinden getirilen silah ve mühimmatın Suriye üzerinden geçirilerek Irak'a ulaştırılması da Washington'ın tepkisini çekmiştir (Kaya, 2010a). Beşar Esad, 2003 sonrası dönemde dış dinamiklerin ve dış politikadaki gelişmelerin baskısını üzerinde yoğun bir şekilde hissederek iktidarını sürekli bir kriz yönetimi şeklinde devam ettirmiş, diğer taraftan tehditler ve fırsatlar arasında denge kurmaya ve iktidarı elinde tutmaya gayret göstermiştir (Atlıoğlu, 2009, s. 77). ABD yönetiminin, Irak ve Lübnan kriz alanları üzerinden Suriye'ye yönelik uygulamış olduğu baskı ve tehdit içerikli diplomatik köşeye sıkıştırma politikası karşısında Suriye, dış politika çıkarlarını geliştirebilmek ve gücünü dengede tutmak için hissettikleri güvenlik sorunlarına uygun yeni güvenlik stratejileri geliştirmiş, iç politikada ve dış politikada güvenlikçi ve statükocu politikalara sarmıştır (Atlıoğlu, 2009, s. 77-78).

Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığı ve 2005 yılında Lübnan'ın Suriye karşıtı görüşleri ile bilinen eski başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucu öldürülmesi Suriye'ye yönelik baskı ve izolasyon politikalarının sebeplerinin bir diğer ayağını oluşturmaktadır. ABD'nin siyasi ve ekonomik olarak dünyadan tecrit etmeye çalıştığı ve Lübnan'da işgalci konumunda bulunan Suriye, Beşar Esad saldırıyı ilk kınayanlardan biri olma sıfatına nail olmasına karşın suikastın sorumlusu olarak gösterilmiştir (Atlıoğlu, 2006). Hariri Suikastının ardından ABD karar alıcılarının Suriye karşıtı açıklamaları, olayı bir suikast boyutundan çıkarıp Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığını sona erdirmeye çerçevesinde şekillenen bir planın parçası haline getirmiş ve İran, Rusya, hatta Türkiye'yi kapsayacak şekilde genel bir krize dönüşmüştür (Atlıoğlu, 2005). Suikastın ardından ABD, Fransa ve İsrail suikasti kınayan açıklamaların ardından, 2004 yılının Eylül ayında BM Güvenlik Konseyi'nde çıkan 1559 nolu kararı gerekçe göstererek Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığının sona erdirilmesi gerektiğini bildirmişlerdir (Atlıoğlu, 2005c).

Hariri suikastının ardından Nisan 2005'te BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararla Hariri suikastini soruşturmakla görevli bir Uluslararası Soruşturma Komisyonu oluşturulmuştur (Gaytancıoğlu, 2008, s. 146). BM Hariri

TASNİF DIŞI

Suikasti Soruşturma Komisyonu Başkanı Alman Savcı Detlev Mehlis, suikast ile ilgili raporunu 21 Ekim’de BM Güvenlik Konseyi’ne sunmuŐtur. Raporda suikastin çok kapsamlı bir örgütlenmeye sahip bir grup tarafından ve uzun bir planlama sürecinin sonunda gerçekleŐtiĐinin altı çizilirken böyle profesyonel bir eylemin Suriye ve Lübnan istihbarat kurumlarının bilgisi dışında gerçekleŐemeyeceĐi vurgulanmıŐ ve Suriye ve Lübnan yönetimlerinin suikasta müdahil olduklarına yönelik kanıtların olduğu ifade edilmiştir (Atlıoğlu, 2005c). SoruŐturmayı yürüten savcı Mehlis’in ismi ile anılan raporun¹¹ yayınlanmasının ardından Suriye yönetimi üzerindeki baskı daha da artmıştır. 31 Ekim’de Güvenlik Konseyi’nin dışişleri bakanları düzeyindeki toplantısından ABD’nin Suriye’ye yönelik uygulamak istediği sert ekonomik ve siyasi yaptırım kararı çıkmazken, 15 Aralık’ta açıklanacak ikinci rapora kadar Suriye yönetimine işbirliği çağrısı yapılmış ve Suriye’nin teröre verdiği desteği kesmesi ve terörü kınaması istenmiŐtir (Atlıoğlu, 2005c).

ABD yönetiminin, 2003 sonrası dönemde Suriye’ye yönelik baskı ve izolasyona dayalı politikası ve 2005 yılında uluslararası toplumun büyük bölümünün arkasında Suriye olduğunu düŐündüĐü Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri’ye yönelik suikast Türkiye- Suriye yakınlaşmasına fırsat sağlamıştır (Orhan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gln Şam Ziyareti IŞığında Türkiye-Suriye İlişkileri, 2009). Hariri suikasti Suriye’nin ABD’ye karşı denge iŐlevi gören Avrupa Birliği ile ilişkilerinin askıya alınmasına yol açmıŐ, Lübnan’da Sünni kesimi destekleyen ve Hariri ailesiyle yakın ilişkileri bulunan bazı Arap lkelerinin de Suriye’yi yalnız bıraktığı bir ortamda çıkış yolu arayan ve izolasyonu kırmak isteyen Suriye, Batı’ya açılan kapısı konumundaki Türkiye ile ilişkilere özel önem vermeye başlamıştır (Orhan, 2009). Bu çerçevede 2005 yılına girerken Türkiye-Suriye ilişkileri her anlamda tarihin en iyi dönemlerinden birini yaŐamıŐtır. Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan’ın 2004 yılı sonlarında gerçekleştirdiği Suriye ziyareti ile iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması gibi ekonomiden güvenliğe pek çok alanda işbirliğine yönelik planlar ortaya koyulmuŐ, iyi komşuluk ilişkileri ve işbirliği en üst düzeyde sürdürülmüŐtür.

Suriye’nin, ABD’nin baŐını çektiği uluslararası kamuoyu tarafından “zanlı” konumuna düŐürüldüĐü bir sırada, suikastın bir ay sonrasında, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Nisan 2005’te Suriye’ye düzenleyeceği resmi ziyaret gündeme gelmiştir (Gaytancioğlu, 2008, s. 146). Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, ABD’nin Şiddetle karşı çıkmasına rağmen Suriye ziyaretini gerçekleŐtireceĐini bildirmiŐ, bu durum ABD Ankara

¹¹ Mehlis Raporu’nun tam metni için Bkz: <http://www.un.org/news/dh/docs/mehlisreport>.

Büyükelçisi Edalman tarafından “uluslararası camiaya katılın” çağırısı ile tepki almıştır (Gaytancıoğlu, 2008, s. 146).

10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Hariri suikastinin ardından baskıların en yoğun olduğu bir vakitte, Nisan 2005'te Şam ziyaretini gerçekleştirmiştir (Orhan, 2009). Hariri suikasti sonrası süreçte Şubat ve Mart aylarında ABD önderliğinde Suriye'ye yönelik uluslararası baskı ve tecrit politikası sürerken Türkiye'nin Suriye'ye ılımlı yaklaşımı ve Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Nisan 2005'te gerçekleştirdiği Suriye ziyareti ABD'nin kamuoyu propagandası yoluyla Türkiye'ye saldırmasına yol açmıştır (Atlıoğlu, 2005c).

Şam ziyaretinin ardından Türk-Amerikan ilişkilerinde artan gerginlik ve kriz Türkiye-Suriye ilişkilerini etkilemiştir. Amerika ile ilişkilerde yaşanan gerginlik Türkiye hükümetini ABD'ye karşı yeni bir hareket tarzı geliştirmeye zorlamış bu çerçevede Türkiye'nin ABD'ye yönelik başlattığı yoğun diplomatik hamleler ve verilen siyasi tavizlerin bir parçası olarak Türkiye- Suriye ilişkilerinde en azından siyasi anlamda bir duraklama dönemi yaşanmıştır. Haziran ayında ABD'nin Suriye muhalefet adayı olarak sunduğu Ferid Gadiri'nin Türkiye'ye muhalif kimliğiyle gelmesi, Beşar'ın yaz tatili için Türkiye'ye gelmesi konusunda Türk tarafının isteksiz davranması ve Birleşmiş Milletler zirvesinde yapılması planlanan zirve toplantısının Beşar'ın zirveye katılmamasından dolayı gerçekleşmemesi gibi olaylar ilişkilerdeki soğumanın somut göstergesi olarak tarihe geçmiştir (Atlıoğlu, 2005c).

(4) Türkiye-İsrail-Suriye Üçgeninde İlişkiler

Türkiye-İsrail ilişkileri karakteri itibariyle daha çok güvenlik alanına dayanmaktadır. İki ülkenin benzer niteliklere ve benzer güvenlik kaygılarına sahip olmasının (demokratik, Batı'ya yakın duruş vb.) ilişkileri uzun yıllar boyunca güvenlik eksenini üzerinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Askeri ve istihbari ilişkiler çoğu zaman diplomatik ve ekonomik ilişkilerin önünde tutulmuştur. Ankara-Tel-Aviv arasındaki bu yakınlaşma, Türkiye'nin terör örgütü ile mücadelesinde Batı tarafından maruz bırakıldığı örtülü silah ambargosunu aşmasını sağlamış ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyon ihtiyacı İsrail'le olan ilişkiler sayesinde büyük ölçüde giderilmiştir (Özcan, 2005, s. 60). Ama iki ülke arasında ortak tatbikatlara varan stratejik işbirliğinin bölgedeki diğer ülkelere karşı yürütüldüğu algısı, Türkiye'nin bu ülkelerle olan ilişkilerine olumsuz yönde tesir etmiştir ve bu işbirliği; Rusya, İran, Yunanistan ile Arap ülkelerinden özellikle Mısır ve Suriye tarafından tehlikeli görülmüştür (Kaya, 2010b).

TASNİF DIŞI

2000'li yıllarda Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinde önceki dönemlere nazaran bir zayıflama görülmüştür. Söz konusu değişimin sebebi olarak Türkiye'nin yeni dış politika anlayışı gösterilebilir. Ancak daha da önemlisi hem bu dönemde Orta Doğu'da meydana gelen gelişmeler hem de Türkiye ve İsrail arasında birbirlerinin taraf oldukları anlaşmazlıklar söz konusu zayıflama veya gerginliklerin sebebi olarak gösterilebilir.

Türk-İsrail ilişkilerinde yaşanan gerilimde etkisi olan bölgesel gelişmelerin başında 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgali gelmektedir. İsrail'in Amerika'nın Irak'ı işgaliyle belirginleşmeye başlayan Kuzey Irak siyaseti ile Türkiye-İsrail ilişkileri sarsılmasının nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. İsrail'in Kuzey Irak Kürtleri ile geleneksel bağları, aslında bölge genelindeki Arap olmayan unsurlarla geliştirdiği ilişkiler kapsamında da değerlendirilebilir (Kaya, 2010b). Irak Savaşı'nı sırasında Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün gözetilmesi yönündeki beyanlarına ve politikalarına karşın, İsrail'in bölgedeki Kürt Yönetimi'ne olan desteği Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkan özerk yapının oluşumunu sürecini hızlandırmıştır (Kaya, 2010b). İsrail'in Kuzey Irak'taki Kürt peşmergeleri eğittiği yolundaki haberler Ankara'nın güvenini iyice sarsmıştır (Aras D., 2006).

İsrail'in Kuzey Irak'taki Kürt Yönetimi ile kurduğu yakın ilişkiler Suriye'nin kuzeyindeki Kürtlerle dolaylı bir şekilde irtibat kurmasına imkan vermiş; diğer yandan İsrail Kuzey Irak'taki varlığını Irak'ta artan Şii etkisini dengelemeye ve İran'ın bölgedeki etki alanını daraltmaya yönelik kullanmaya çalışmıştır (Kaya, 2010b). Irak'ın istikrarında Kürt yönetimi ile kurduğu yakın ilişkiler üzerinden söz sahibi olmak isteyen İsrail'in Kuzey Irak'ta izlemiş olduğu siyaset, Türkiye ile birlikte Irak'ın diğer komşularının da rahatsız olduğu bir gidişatı doğurmuştur.

Türk-İsrail ilişkilerinde yaşanan gerilemenin diğer önemli bir nedeninin Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren izlemeye başladığı yeni dış politika vizyonu olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Türkiye'nin izlemeye başladığı yeni dış politika vizyonu çerçevesinde bölgede denge siyasetine geri dönmesi ve komşuları ile olan ilişkilerini "sıfır sorun" politikasına bağlı olarak çözmeye başlaması, İsrail'in Türk dış politikasındaki önemini görece olarak azaltmıştır (Orhan, 2009, s. 42).

İsrail'in sorunların çözümünde şiddete başvurması Türkiye ile olan ilişkilerin gerilmesinde bir başka neden olarak gösterilebilir. 2000 yılında patlak veren II. İntifada süresince Ankara, İsrail'in kullandığı orantısız şiddeti ve Filistinli liderlere düzenlenen suikastları eleştirmiştir. Dönemin Başbakan'ı Bülent Ecevit'in

TASNİF DIŞI

partisinin grup toplantısında yaptığı “İsrail soykırım yapıyor” Őeklindeki ıkıŐı söz konusu eleŐtirilere bir örnek olarak gösterilebilir (Radikal, 2002). Türkiye, 2001 yılında iktidara gelen Likud Partisi önderliğindeki koalisyonun lideri olan Ariel Őaron’un, İsrail’in işgali altındaki topraklarda sertlik yanlısı dış politikaya dönmesini ve buna bağlı olarak işgal altındaki topraklarda sivil kayıplara neden olan saldırılarını tepki ile karŐılamıŐtır. 2004 Mart ve Mayıs ayları arasında İsrail’in işgal altındaki topraklarda yapılan operasyonlarda sivilleri hedef alması ve seçilmiŐ hedeflere yönelik suikastları ikili ilişkilerde gerginliğe yol açmıştır. Erdoğan İsrail’i önce Hamas lideri Őeyh Yasin’in, daha sonra yerine geçen Abdülaziz Al Rantisi’nin suikasta kurban gitmesi ve Gazze’de gerçekleştirdiği eylemleri dolayısıyla kınamıŐ ve İsrail’i terörizm yapmakla suçlamıŐtır (Yapıcı, 2008, s. 106). Özellikle İsrail’in Mayıs 2004’te Gazze’deki mülteci kampında gerçekleştirdiği operasyonlarda çoğu ocuk pek çok sivilin hayatını kaybetmesi zerine Erdoğan, bu saldırıların “devlet terörü” noktasına kadar tırmandığını belirtmiştir (Hürriyet, 2004).

2006 yılındaki İsrail-Hizbullah savaşı esnasında, Lübnan’daki sivil hedeflere yönelik saldırılar da Ankara’nın tepkisini çekmiştir. 2006 yılında yaşanan bu savaş Türkiye-Suriye-İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktası niteliğii taşımaktadır. Lübnan’daki Hizbullah militanlarının İsraili askerlere saldırması ile başlayan savaş Türkiye’nin Orta Doğu BarıŐı için üstlendiği arabuluculuk rolünün pekiŐmesini sağlamıştır. Savaş sırasında İsrail Suriye’ye karşı bir cephe açmayacağını dile getirmişse de söz konusu savaşın önce Orta Doğu’ya ve ardından da diğer bölgelere sıçraması ihtimali tüm dünyada endişe ile karşılanmıştır (Yetkin, 2006). İran Devlet Başkanı Mahmut Ahmedinecad Suriye’ye yönelik bir İsrail saldırısının tüm islam alemine yapılmış olarak kabul edileceğini belirtmiŐ ve İslam Konferansı rgtn göreve çađırmıŐtır (Hürriyet, 2006). Suriye başkanı Beşar Esad bu dönemde Türkiye’den ateŐkes sağlanması konusunda yardım istemiŐ, gerginliğin daha fazla tırmanmaması için Suriye ve Türkiye gibi ülkelerin daha aktif görev alması gerektiği üzerinde durulmuŐtur (Miş, 2008, ss. 304-305). Savaş sırasında Türkiye’nin Lübnan’a asker göndermesi gündeme gelmiş, Suriye’nin de bu duruma destek verdiği görülmüştür (Miş, 2008, s. 305). Filistin sorunu konusunda İsrail ve Türkiye arasında krize neden olan diğer bir gelişme ise Şubat 2006’da İsrail’in varlığını tanımayan ve İsrail ile önceden yapılan anlaşmaları kabul etmeyen Hamas rgtnn lideri Halid MeŐal’in Türkiye’ye geliŐi hem İsrail’de hem de tüm dünyada ŐaŐkınlıđa neden olmuştur (Gaytancıoğlu, 2008, s. 42).

2007 yılı İsrail-Suriye-Türkiye üçgeninde bir başka krizin yaŐandıđı yıl olmuş, İsrail uçakları Suriye hava sahasını ihlal ederek bazı hedefleri vurmuştur

TASNİF DIŞI

(Orhan, 2007b). Suriyeli yetkililerin hava sahasının Suriye'nin kuzeyinden ihlal edildiğini bildirmesi uçakların nereden havalandığı ve hangi rotayı izleyerek Suriye hava sahasına girdiği sorularını beraberinde getirmiştir. Ardından İsrail uçaklarına ait olduğu anlaşılan yakıt tanklarının Türkiye sınırları içinde bulunması Türkiye'yi tartışmaların merkezine taşımıştır (Orhan, 2007b). Türkiye'nin hava sahasını İsrail uçaklarına kullandığı düşüncesi Türkiye-Suriye ilişkilerini bozacak nitelikte bir olay olarak karşılanmış ancak Türkiye yetkili ağızlarından yaptığı açıklamalar ile böyle bir durumun söz konusu olamayacağını dile getirmiştir (Star, 2007).

2008 yılı Aralık ayında gerçekleşen dönemin İsrail başbakanı Ehud Olmert ve Recep Tayyip Erdoğan arasında, Suriye ile ilişkilerde Ankara'nın arabuluculuğu bir barış antlaşması yapılmasına ilişkin görüşmelerin ardından, İsrail'in Gazze'ye saldırması iki ülke arasındaki gerilimi bir derece daha artırmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler 2009 yılında Davos Zirvesi'nde yaşanan "One Minute" krizi, 2010 yılının Ocak ayında yaşanan "alçak koltuk krizi" ve 2010 yılının Mayıs ayında yaşanan Mavi Marmara Baskını ile tarihinin en gergin noktasına ulaşmıştır¹².

Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerindeki zayıflama, Suriye ile yaklaşması önündeki engelleri kaldırması yönünde önemli bir gelişme olmuştur. Suriye, Türkiye'nin 1990'lı yılların ortalarından itibaren İsrail ile savunma ve güvenlik konularında yapmış olduğu işbirliğine tepki göstermiştir. O dönemde kendini çevrelenmiş hisseden Suriye, Türkiye İsrail ile yaklaştığı oranda uzun yıllar rekabet ettiği Saddam yönetimine yaklaşarak bu tehlikeyi bertaraf etmeye çalışmıştır. Ancak 2000'li yıllardan itibaren İsrail-Türkiye ilişkilerindeki zayıflama Suriye ile ilişkilerde yakınlaşmayı hızlandıran, güven eksikliğini azaltan önemli bir faktör olmuştur.

ç. Türkiye-Suriye Arasında Stratejik İşbirliği Dönemi

Soğuk Savaş yılları boyunca gerek farklı bloklarda yer almanın vermiş olduğu "düşmanlık", gerek Suriye ve Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren su ve terör sorunları, gerekse her iki ülkedeki olumsuz kimliklendirme süreçleri Türkiye ve Suriye'nin ortak çıkar alanlarının önüne geçmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Suriye'nin bölgede yalnızlaşması, 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı ile birlikte terör sorununun çözülmesi, dış politika vizyonlarında yaşanan değişimler ve konjonktürel gelişmeler Türkiye ve Suriye'nin yakınlaşmasını sağlamış, iki ülkenin birbirleri ile olan algılarındaki değişim ortak çıkar alanlarının tanımlanmasına imkân vermiştir. Bu anlamda Suriye Türkiye için Orta Doğu'ya açılan bir kapı haline gelmiş,

¹² Tez çalışmasının sürdüğü sıralarda İsrail ile olan ilişkiler gerginliğini korumaya devam etmekte, Dışişleri Bakanı Davutoğlu her fırsatta İsrail'in özür dilemesi gerektiğini dile getirmektedir.

TASNİF DIŞI

Türkiye ise Suriye'nin dünyaya açılan kapısı haline gelmiştir. Ortak çıkar alanlarının tanımlanması iki ülkenin işbirliği içinde hareket etmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca 2010 yılında yaklaşık 2.2 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi (Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2011), ilişkilerin ekonomik boyutunun da önemini göstermektedir.

İşbirliği girişimlerinin en önemlisi 2009 yılında gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantıdır. Konsey toplantıları bakan ve başbakanlar düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantılarda vurgulanan konu iki ülkenin ilişkilerinin bir anlamda entegrasyon hedefine dönük olarak gelişme gösterdiğidir. Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun özellikle üzerinde durdukları nokta Stratejik İşbirliği Konseyi'nin salt iki ülke arasındaki iyi ilişkileri geliştirmek için değil bölgesel ve uluslararası sorunlar karşısında ortak hareket etmeyi de amaçladıklarıdır (Ayhan, 2009b).

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması Beşar Esad'ın 16 Eylül 2009 tarihinde gerçekleştirdiği Türkiye Ziyareti sırasında imzalanmış, bu tarihten yaklaşık bir ay sonra iki ülkenin ilgili bakanlıklarının katıldığı bir toplantı gerçekleşmiştir. 22-23 Aralık 2009 tarihlerinde İşbirliği Konseyi'nin başbakanlar düzeyindeki toplantıları gerçekleşmiş ve bakanlar düzeyinde yapılan toplantılarda kararlaştırılan protokol ve projeler üzerinde görüşülmüştür. Söz konusu toplantıda; dışişleri bakanlıkları arasında işbirliği, turizm, eğitim, gençlik ve spor, müteahhitlik, toplu konut, sınır kapılarının ortak kullanımı, karşılıklı kültür merkezlerinin kurulması, yerel yönetim, denizcilik, sivil havacılık, demiryolları, bilgi ve iletişim teknolojileri, tarım, su kaynaklarının etkin kullanımı, hayvan sağlığı, Asi Nehri üzerinde ortak baraj inşası, yüksek öğretim, radyo-televizyon alanlarına ilişkin 50 adet işbirliği anlaşması ve mutabakat zaptı¹³ imzalanmıştır (Tonkuş, 2009). Düzenlenen toplantıda üzerinde önemle durulan konular aşağıda belirtilmiştir (Dışişleri Bakanlığı resmi İnternet Sitesi, 2009):

(1) Başbakanlar, iki ülke halkları arasındaki temasların artırılmasını sağlayacak ve ticaret akışını kolaylaştıracak vize uygulamasının karşılıklı olarak kaldırılmasından ve Konsey toplantısı öncesinde Gaziantep-Halep demiryolu hattının açılmasından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir.

(2) Taraflar ayrıca, Konsey toplantıları sırasında, bölgesel ve uluslararası gelişmeleri gözden geçirmişlerdir. Taraflar her iki ülke ve bölge halkları için barış, güvenlik, istikrar ve refahın tesis edilmesinin önemini vurgulamışlardır.

¹³ Yapılan toplantı sonucunda yayınlanan Ortak Bildiri EK-A'da sunulmuştur.

TASNİF DIŞI

(3) Taraflar, her iki ülkenin ve tüm bölgenin benzer tehdit ve sınımalarla karşı karşıya bulunmalarının ışığında, bölgede güvenlik ve istikrarın tesisinin aralarındaki mevcut işbirliğinin temel boyutlarından biri olduğunun altını çizmişlerdir. Bu çerçevede, güvenlik işbirliği alanındaki mevcut anlaşmalara bağlılıklarını yinelemişler ve aralarındaki işbirliğini yeni bölgesel ve uluslararası gelişmeler ile ikili ilişkilerinin stratejik doğasına uygun bir şekilde geliştirmek hususunda mutabakata varmışlardır.

(4) Taraflar, Arap-İsrail ihtilafının her üç kanalında da kapsamlı çözüm bulunması gerektiğini vurgulayarak, bu ihtilafa adil ve kalıcı bir çözümün ilgili BM kararları, barış için toprak ilkesi, Madrid Konferansı ilkeleri, Arap Barış Girişimi temelinde gerçekleştirilmesine dair inançlarını yinelemişlerdir.

(5) Suriye tarafı Türkiye'nin bölgede adil ve kapsamlı barışın tesis edilmesinde oynadığı dürüst ve merkezi rolü yinelemiş ve Suriye'yle İsrail arasında dolaylı görüşmelerde gösterdiği çabalardan duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. İki ülke bu alandaki işbirliği ve eşgüdümünü İsrail'in 1967'de işgal ettiği Golan Tepeleri'nden tamamen çekilmesiyle sonuçlanacak bir çözüm bulunmasına ve bölgenin güvenlik ve istikrarının artırılmasına katkıda bulunacak şekilde sürdürmeyi kararlaştırmışlardır.

(6) Taraflar, Irak'ın birliği, toprak bütünlüğü, bağımsızlığı, egemenliği ile Arap ve Müslüman kimliğinin muhafaza edilmesine desteklerini beyan etmişler, Irak'ta meydana gelen tüm terör ve şiddet eylemlerini şiddetle kınadıklarını yinelemişler ve Irak'taki tüm kesimlerin siyasi sürece tam katılımının gerekliliğinin altını çizmişler, bu çerçevede, yasama seçimlerinin zamanlıca yapılmasının önemini vurgulamışlar ve yabancı güçlerin 2011 yılı sonuna kadar çekilecek olmasını memnuniyetle karşılamışlardır.

(7) Taraflar, Orta Doğu'nun nükleer silahlardan arındırılması gerektiği konusunda görüş birliğine sahip olarak, İran'ın nükleer programı bağlamında devam eden diyalog ile ilgili son gelişmeleri gözden geçirmişler ve tüm ülkelerin nükleer enerjiyi barışçı amaçlarla kullanma hakkına sahip olduğu anlayışıyla, bu soruna diplomatik çözüm bulunmasının önemini vurgulamışlardır.

(8) Taraflar, Kıbrıs'ta BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde ve yerleşik BM parametreleri uyarınca, siyasi eşitlik temelinde iki kesimli ve iki toplumlu bir ortaklık devleti kurulması suretiyle adil, kapsamlı ve kalıcı bir çözüme olan tam desteklerini açıklamışlardır.

(9) Taraflar, bölgesel güvenlik ve istikrarın korunması ve bölgede tüm sorunlara barışçı yollardan çözüm bulunması amacıyla çaba

TASNİF DIŞI

harcanmasının ortak çıkarlarına hizmet edeceğini ifade etmiş ve bu konudaki kararlılıklarını açıklamışlardır.

Stratejik İşbirliği döneminde su sorununa ilişkin geliştirilen çözüm önerileri Türkiye-Suriye yakınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Dicle ve Asi Nehirleri'ne ilişkin imzalanan mutabakat ve anlaşmalar uzun yıllar boyunca iki ülkenin gündemini meşgul eden sorunun çözülmesini sağlamıştır. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Dicle Nehrinden Su Çekilmesi İçin Suriye Topraklarına pompa İstasyonu Kurulması Konusunda Mutabakat Zaptı" başbakanlar düzeyinde gerçekleştirilen İşbirliği Konseyi toplantılarında imzalanmış, 2010 yılında TBMM'de kabul edilmiştir. Ayrıca Asi Nehri üzerinde 1970'li yıllardan beri kurulması planlanan dostluk barajı projesi hayata geçirilmiş, barajın temelleri atılmıştır. Temel atma töreninde Başbakan Erdoğan'ın yaptığı konuşmada kullandığı ifadeler¹⁴ Türkiye ve Suriye arasındaki algılamaların olumlu yönde değiştiğinin göstergesidir.

¹⁴ "Suriye ne kadar huzurlu olursa Türkiye de o kadar huzurlu olur. Türkiye ne kadar refah içinde olursa Suriye de o kadar refah içinde olur. Çünkü bizler tarihin bizi birbirimize kardeş kıldığı, kardeş eylediği milletleriz. Tarih boyunca bizim kaderimiz hep ortak oldu, tarih boyunca yüreğimizi hep birlikte attı."
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16953457.asp>

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan tez çalışmasının amacı Türkiye'nin Orta Doğu'da etkinliğini artıracak dış politika atılımları gerçekleştirmesi ve söz konusu atılımlar gerçekleştirirken Suriye ile yakın ilişkiler kurmasının incelenmesi gerekliliği olarak ortaya atılmıştır. Söz konusu amaca yönelik olarak belirlenen değişkenler ışığında Türkiye-Suriye ilişkilerinin seyrine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Söz konusu ilişkilerin Türkiye'nin güvenliği noktasında önemli olduğu düşünölmektedir.

Belirlenen araştırma soruları ışığında oluşturulan değişkenler ve hipotezin test edilmesi hususunda kaynak konusunda herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Bulgular ve analiz bölümünde belirtilenlere yönelik olarak;

(1) Beşar Esad döneminde Suriye'de gerçekleştirilen reformların yetersiz ancak önemli bir adım olduğu; Suriye'nin çehresinin değişmesinde önemli bir rol oynadığı,

(2) İki öлке arasında meydana gelen yumuşama ve işbirliği ortamının hem algılamalarda yaşanan değişimin, hem de konjonktürel gelişmelerin bir sonucu olduğu,

(3) Bölgesinde etkin bir aktör konumuna gelmek isteyen Türkiye'nin son dönem dış politika uygulamalarında meydana gelen değişimin söz konusu isteğin pratiğe dönüşmesi hususunda önemli adımlar olduğu,

(4) Suriye'de meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık durumunun Türkiye'yi doğrudan etkileyeceği sonucuna varılmıştır.

Türkiye ve Suriye ilişkileri için 1998 yılı bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. İki öлке arasında imzalanan Adana Mutabakatı ile birlikte güvenlik alanında işbirliği öngörölmüş, söz konusu anlaşmanın imzalanmasının ardından gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler ile birlikte ilişkiler pekiştirilmeye başlanmıştır. Bu sayede Soğuk Savaş yılları boyunca süregelen önyargı ve olumsuz algılamalarda değişim yaşanmıştır.

2000'li yıllardan itibaren Türk dış politikasında başlayan değişim rüzgârları ve bu çerçevede komşularla sıfır sorun politikası ile birlikte işbirliğini geliştirme, Orta Doğu'da barış, refah ve güvenliğin sağlanması yönelik adımlar, esnek ve aktif dış politika anlayışı Türkiye'nin Suriye olan ilişkilerinde de kendini göstermiş; iki öлке arasında imzalanan ekonomik, ticari, kültürel ve toplumsal alanda yapılan anlaşmalar ile hem devlet düzeyinde hem de halklar düzeyinde iki ölkenin

TASNİF DIŞI

yakınlaŐması sađlanmıŐtır. Türkiye-Suriye ilişkileri ele alındığında ivedilikle çözülmesi gereken sorunların başında gelen terör ve su sorunları iki ülkenin geliştirdiği işbirliği mekanizmaları ile bugün çözüme ulaşmak noktasına doğru ilerlemektedir. Suriye bugün terör örgütünün kendi topraklarında barınmasına izin vermemektedir. Su konusunda ise karşılıklı anlaşmalar ile en büyük problemlerden birisi de çözüme ulaŐmıŐ gibi görünmektedir.

Bahsedilenlerin yanı sıra Türkiye-Suriye arasındaki yakınlaşmanın temelinde i dinamiklerin yanı sıra konjonktürel gelişmelerin de etkisi olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Orta Doğu politikasında yaşanan değişim ve müdahaleci yaklaşım Irak iŐgalini beraberinde getirmiştir. ABD'nin işgal sonrası Suriye'ye yönelik agresif tutumunun devam etmesi Suriye'nin Türkiye ile ilişkilerine özel bir önem vermesine neden olmuş, yakınlaşma sürecini hızlandırmıştır. Ayrıca Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devletinin oluşması ihtimali Türkiye ve Suriye arasında ortak bir güvenlik kaygısı yaratmıŐ, bölgeye yönelik siyasetlerinde beraber hareket etme fikrini benimsemiŐlerdir.

Türkiye-Suriye-İsrail üçgeninde meydana gelen ilişkiler, Türkiye-Suriye yakınlaŐmasının bir başka önemli faktörüdür. Lübnan savaşı ve füze krizlerinde Türkiye ve Suriye'nin birbirlerini destekler nitelikteki politikaları, krizlerin büyümesini engellemiŐ ve işbirliği potansiyelini artırmıştır.

2009 yılı Türkiye-Suriye ilişkileri açısından 1998 yılından sonra bir başka dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Karşılıklı diplomatik ziyaretlerin arttığı bu dönemde Suriye lideri Beşar Esad'ın Eylül ayında gerçekleştirdiği ziyaret Yüksek Düzeyli Stratejik İŞbirliği anlaşması ile sonuçlanmıŐtır. Anlaşma ile birlikte yılda en az bir kez toplanacak Yüksek Düzeyli Stratejik İŞbirliği Konseyi kurulması ve iki ülke arasında vize uygulamasının kaldırılması kararlaştırılmıştır. 2009 yılının son ayında toplantıların ilki gerekleŐtirilmıŐ, iki ülke arasında güvenlik, ekonomi, sağlık, kültür, evre ve benzeri birçok konuda işbirliği yapılacağına dair protokoller imzalanmıştır. Vizelerin kaldırılmasından sonra Türk iş adamlarının Suriye'de yatırımlar gerçekleŐtirmeye başlaması ekonomik ve toplumsal işbirliğinin önemli adımlarından biridir. Bunlara ek olarak gerçekleştirilen askeri tatbikatlar güvenlik alanında yapılan işbirliğinin önemli bir göstergesi konumundadır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin olumlu bir biçimde seyretmesi iki ülkenin ortak çıkarlarına hizmet edecek niteliktedir. Türkiye'nin Orta Doğu'da etkin bir aktör ve bölgesel bir g konumuna gelmek için bölgede mttetiklerinin çoğalması gerekmektedir. Suriye ile kurulan olumlu ilişkiler söz konusu durumun gerçekleŐmesi

TASNİF DIŞI

açısından önemli bir adımdır. Türkiye'nin Suriye ile kurmuş olduğu yakın ilişkiler diğer Arap ülkelerine bir örnek teşkil edecek niteliktedir. İki ülkenin kurmuş olduğu model komşuluk ilişkileri Orta Doğu'da refah, barış ve istikrarın sağlanması konusunda kilit bir öneme sahiptir.

Uluslararası toplumdan dışlanmış, uzun yıllar boyunca baskı ve izolasyon politikalarına maruz kalmış bir ülke olarak Suriye açısından durum değerlendirildiğinde ise Türkiye ile olan ilişkilerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Beşar Esad'ın iktidara geldiği günden itibaren ılımlı politikalar izlemeye çalışması, Batı'ya açılan bir kapı niteliğinde gördüğü Türkiye ile ilişkilerini en üst düzeyde gerçekleştirmek istemesi bunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye-Suriye arasındaki ilişkiler, uluslararası ilişkileri bir sosyal yapılar ağı olarak gören sosyal yapılandırmacı teorinin kavramlarıyla açıklanabilir niteliktedir. İki ülke arasında kurulan sosyal yapıların çatışmacı ya da işbirlikçi bir zeminde hareket edebileceğini savunan sosyal yapılandırmacı teoriye göre algılar kurulan ağları şekillendirmektedir. Benzer biçimde aktörlerin davranışları algılamalarına bağlı olarak değişmektedir. Devletlerin dış politikalarının belirleyen çıkarları veri olarak kabul edilemez. Söz konusu çıkarlar kimlikler tarafından belirlenir. Dolayısıyla devletlerin dış politika uygulamalarının anlaşılması için öncelikle kimliklerinin anlaşılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak da güvenlik ve tehdit algılamaları objektif ve değişmez olarak kabul edilemez.

Wendt'in sosyal yapılandırmacı teoriyi açıklarken kullandığı işbirlikçi güvenlik tanımlaması tam da Türkiye-Suriye arasında oluşturulan ilişkileri açıklar niteliktedir. Söz konusu sistem içerisinde devletler karşlarındaki devlete olumlu anlam yüklemekte ve ortak çıkar ve güvenlik algıları oluşturmaktadır. Bu sebeple birbirine olumlu anlam yüklenen devletlerin işbirliği ve uyum içerisinde hareket etmeleri kolaylaşmaktadır. İki devletin birbirlerini tanımlarken daha önceden kullandıkları öteki kavramında yaşanan değişim, ilişkilerin çatışmadan işbirliğine evrilmesinde önemli rol oynamaktadır. Karşılıklı etkileşim yoluyla inşa edilen olumlu kimlikler sayesinde Türkiye-Suriye arasında stratejik işbirliğine varan bir yakınlaşma mümkün olabirmiştir. Suriye açısından, Türkiye'nin kurulduğu günden itibaren oluşturduğu Batılı kimliği ötekileştiren anlayış değişmiş yerini önemli bir partner kimliğine bırakmıştır. Türkiye için de benzer bir durum söz konusudur. Türk dış politikasını şekillendiren temel ilkelerden sapmadan uygulanmaya çalışılan aktif ve esnek dış

TASNİF DIŞI

politika anlayışının Suriye özelinde algılamaların deęiŐmesiyle birlikte özellikle Orta Doğu'da etkin bir aktör ve bölgesel güç olma yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Son dönem Türkiye-Suriye ilişkilerinde meydana gelen gelişim ve değişimin her iki devletin de birbirlerine olumlu kimliklendirmesi ile açıklanması mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş döneminde gerek zorunluluk gerekse önyargılar neticesinde Arap algısının olumsuz bir biçimde oluşması, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı yıllarda da devam etmiştir. Hafız Esad'ın Hatay konusundaki revizyonist tavrı, su sorununda terör kozunu sürekli olarak kullanmaktan çekinmemesi Türkiye'deki Suriye algısının olumsuz yönde seyretmesine neden olmuştur.

Suriye açısından durum değerlendirildiğinde ise Hatay konusunda duyulan rahatsızlık, Osmanlı Devleti'nin Arap kimliğinin gelişimi önünde bir engel teşkil ettiği düşüncesi, iki ülkenin Soğuk Savaş yılları boyunca farklı bloklarda yer alması ve Türkiye'nin ABD ve İsrail ile olan yakın ilişkileri Suriye'nin Türkiye algılamasının olumsuz yönde gelişmesinin nedenlerindedir.

1998 yılında iki ülke arasında terör sorununun çözülmesi, 2000 yılında Beşar Esad'ın iktidara gelmesi, Türk dış politikasında yaşanan değişim ve konjonktürel gelişmeler Suriye ve Türkiye'nin birbirleriyle olan algılamalarında olumlu bir değişime sebep olmuştur. Gerek liderlerin ılımlı tutumları gerekse dış politikanın ortak çıkar ve hedefler doğrultusunda şekillenmeye başlaması olumlu kimliklendirmeyi kolaylaştırmıştır.

Uluslararası ilişkiler açısında kısa sayılacak on yıl kadar bir sürede savaşın eşiğinde olan iki ülkenin stratejik işbirliği düzeyinde ilişki kurması algılamalardaki değişimin devletler arasındaki ilişkileri büyük ölçüde etkilediğinin bir göstergesidir. Gerek devlet düzeyinde gerekse halklar düzeyinde oluşturulan olumlu algıların ilişkilerin her anlamda gelişmesi için önemlidir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da meydana gelen reform hareketleri Türkiye-Suriye ilişkileri açısından oldukça önemlidir. Bu süreçte Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan kapısı niteliğinde olan Suriye'deki olaylar karşısında Beşar Esad'ı destekleyici politikalar geliştirmesi öncelikle Suriye'nin sonrasında da bölgenin refah ve istikrarı açısından çok önemlidir. Muhalif gösterilerin başlamasının ardından bölgeye giden Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmesi ve Esad ile görüşmesi ve akabinde yapılan açıklamalar Esad'a destek niteliğinde değerlendirilebilir. Bölgede demokratikleşmenin kaçınılmaz olduğu her fırsatta dile

TASNİF DIŞI

getirilirken, Suriye’de Esad öncülüğünde girişimlerin olumlu karşılanacağı değerlendirilmektedir. Zira Suriye’ye Libya örneğinde olduğu gibi dışarıdan gerçekleştirilecek bir müdahalenin başta Türkiye’nin, sonrasında da bölgenin güvenliğini olumsuz yönde etkileyeceği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Söz konusu süreçte Beşar Esad’ın ılımlı, açık görüşlü ve modern kimliği öne plana çıkarılmalı ve Esad’ın liderliğinde demokratikleşme çalışmaları sürdürülmelidir. Suriye halkının Libya ya da Tunus örneğinde olduğu gibi Beşar Esad’a karşı toplu nefreti söz konusu değildir. Suriye’de reform talepleri ile yapılan muhalif gösterilerin yanı sıra Beşar Esad’ı destekleyen gösteriler görmek de mümkündür. Dolayısıyla mevcut durumda Beşar Esad’la bir çözüm için uğraşılması Suriye’de kısa zamanda refah ve istikrarın sağlanması açısından daha doğru bir tercih olacaktır.

Türkiye son dönemlerde uyguladığı dış politikanın da bir sonucu olarak daha önceki deneyimlerinin aksine bölgede gerçekleşen olaylara seyirci kalmayacak, sorunların çözümünde başat rol oynayacaktır. Bunu yaparken bölge üzerinde emperyal bir güç gibi algılanmamaya özen göstermeli, dış politika tercihlerini bu yönde uygulamalıdır. Suriye’nin Beşar Esad’ın yönetiminde demokratikleşme hareketlerine devam etmesi, Türkiye’nin Orta Doğu politikasının devamı için olumlu bir gelişme olacaktır.

KAYNAKÇA

ABD Şer Eksenini GeniŐletti. (2002, Mayıs 7). Mart 15, 2011 tarihinde NTVMSNBC İnternet Sitesi <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/151076.asp> adresinden alındı

Ağca, K. İ. (2004). Suriye'nin Ekonomik Durumu. T. Yılmaz, & M. Şahin içinde, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye* (s. 289-340). Ankara: Platin Yayınları.

al-Khalidi, A., Hoffman, S., ve Tanner, V. (2007). *Iraqi Refugees in the Syrian Arab Republic: A Field-Based Snapshot*. Washington: Brookings Institution.

AltunıŐık, B. M. (2002). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası. M. TürkeŐ, & İ. Uzgel içinde, *Türkiye'nin Komşuları* (s. 259-292). Ankara: İmge Kitabevi.

Amanov, Ő. (2004). Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası. *Orta Doğu Siyasetinde Suriye*. Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin [ed]. ss: 189-240.

Aras, B. (2009). Davutoğu Era in Turkish Foreign Policy. *SETA Policy Brief* , ss. 1-16.

Aras, B. (2003). Türkiye-Suriye İlişkilerini Yeniden Gözden Geçirmek. B. Aras içinde, *Ortadoğu ve Türkiye* (s. 122-144). İstanbul: Q Matris Yayınları.

Aras, B. ve Köni, H. (2002). Turkish-Syrian Relations Revisited. *Arab Studies Quarterly* , s. 47-61.

Aras, D. (2006). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası. M. Aydın ve Ç. Erhan içinde, *BeŐ Deniz Havzasında Türkiye* (s. 283-321). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Atlıoğu, Y. (2006, Ocak 21). *2005 Yılında Lübnan ve Suriye'deki Gelişmelere Genel Bir Bakış*. Ocak 18, 2011 tarihinde

<http://heartoforient.blogspot.com/2006/01/2005-yında-suriye-ve-lbnandaki-siyasi.html> adresinden alındı

Atlıoğu, Y. (2004, Aralık 25). *Türkiye Suriye İlişkilerinde Yeni Bir Dönem*. Ocak 5, 2011 tarihinde TASAM: <http://www.tasam.org/tr/icerik/251/turkiye-suriye-iliskilerinde-yeni-bir-donem.html> adresinden alındı

Atlıoğu, Y. (2005a). *Suriye'de Değişim ve Muhalefet*. Eylül 15, 2010 tarihinde TASAM Web Sitesi: <http://www.tasam.org/tr/icerik/562/suriyede-degisim-ve-muhalefet.html> adresinden alındı

TASNİF DIŞI

Atlıoğlu, Y. (2005b). *Refik Hariri Suikastı ve Suriye*. Aralık 23, 2010 tarihinde TASAM: <http://www.tasam.org/tr/icerik/270/refik-hariri-suikasti-ve-suriye.html> adresinden alındı

Atlıoğlu, Y. (2005c). *Mehlis Raporu Sonrası Suriye*. Aralık 18, 2010 tarihinde TASAM: <http://www.tasam.org/tr/icerik/606/mehlis-raporu-sonrasi-suriye.html> adresinden alındı

Atlıoğlu, Y. (2007a). *BeşŞar Esad Suriye'sinde Reform Demokratikleşme ve GÜvenlik İikilemi*. İstanbul: Tasam Yayınları.

Atlıoğlu, Y. (2007b). *Golan Tepeleri ve Suriye-İsrail Askeri GÜç Dengesi*. Aralık 23, 2010 tarihinde TASAM: <http://www.tasam.org/tr/icerik/957/golan-tepeleri-ve-suriye-israil-askeri-guc-dengesi.html> adresinden alındı

Atlıoğlu, Y. (2009). Suriye Dış Politikasında GÜç ve GÜvenlik İliŐkisi. *Bilge Strateji* , ss. 71-87.

Atlıoğlu, Y. (2010). *Suriye'de T¼rk İmajı*. Haziran 13, 2010 tarihinde TASAM: <http://www.tasam.org/tr/icerik/1604/suriyede-turk-imagi.html> adresinden alındı

Ayhan, V. (2009a). T¼rkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni Bir D¼nem: Y¼ksek D¼zeyli Stratejik İŞbirliği Konseyi. *Ortadoğu Analiz* , s. 26-34.

Ayhan, V. (2009b). *T¼rkiye-Suriye Stratejik İŞbirliği Konseyi'nin Birinci Başbakanlar D¼zeyi Toplantısı*. Aralık 17, 2010 tarihinde ORSAM İnternet Sitesi: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=503> adresinden alındı

Ayhan, V. (2011). *Suriye'de Demokratik G¼sterilerden Silahlı Muhalefete*. TUIÇ Akademi İnternet Sitesi. 15 Mart 2011 tarihinde <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar1/76-veysel-ayhan-tum-yazilari/1280-suriyede-demokratik-gosterilerden-silahli-muhalefete-ic-savasa-dogru-mu> adresinden alındı

Bengio, O. (2009). *T¼rkiye İsrail Hayalet İttifaktan Stratejik İŞbirliğine*. İstanbul: Erguvan Yayınevi.

Brown, C., & Ainley, K. (2001). *Uluslararası İlişkileri Anlamak*. İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.

BÜSAM. (2010). *Orta Doğu'da G¼ncel G¼venlik Sorunları*. İstanbul: BÜSAM Yayınları.

TASNİF DIŞI

BÜSAM. (2011). *Libya ve Suriye Nereye?*. İstanbul: BÜSAM Yayınları.

Carnegie Endowment for International Peace. (2006). REFORM IN SYRIA: Steering Between the Chinese Model and Regime Change. *Carnegie Papers* .

Checkel, J. T. (1998). The Constructivist Turn in International Relations. *World Politics*. ss. 324-348.

CIA. (2010). *Central Intelligence Agency*. Ocak 25, 2011 tarihinde Central Intelligence Agency Resmi İnternet Sitesi:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> adresinden alındı

Çetin, Ü. (2011, Şubat 7). *45 Milyon Liralık Temel Atıldı Asi Barajı "Dostluk"la Dolacak*. Şubat 7, 2011 tarihinde Hürriyet İnternet Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16953457.asp> adresinden alındı

Dam, N. V. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*. (S. İdiz, & A. F. Çalkıvık, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Davutoğlu, A. (2010). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2009). Turkey Doesn't Want Chaos in the Middle East. Röportajı yapan D. S. Dieter Bednarz. 25 Ocak 2011 tarihinde <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,631848-2,00.html> adresinden alındı.

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey* , ss. 77-96.

Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.

DEİK İnternet Sitesi. (2007). *DEİK Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad Onuruna Çalışma Yemeği Düzenledi*. 15 Nisan 2011 tarihinde

http://www.deik.org.tr/Pages/TR/DEIK_HaberlerDetay.aspx?hDetId=17&IKID=10 adresinden alındı.

Demiray, M. (2009). Model Ülke mi Lider Ülke mi? Değişen Dengeler Bağlamında Türkiye'nin Bölgesel Rolü ve Stratejileri. *Journal of Azerbaijani Studies*. 12 Ocak

TASNİF DIŞI

2010 tarihinde <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/8.pdf> adresinden alındı.

Dünya Dur Diyor İsrail Vuruyor. (2006, Temmuz 15). Nisan 12, 2011 tarihinde Hürriyet İnternet Sitesi:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4756800&tarih=2006-07-15> adresinden alındı

Ecevit'ten "Soykırım" Açıklaması. (2002, Nisan 05). 5 Temmuz 2011 tarihinde <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=34028> adresinden alındı.

Erdoğan'dan İsrail ve ABD'ye Kınama. (2004, Mayıs 20). Ocak 28, 2011 tarihinde Hürriyet İnternet Sitesi: <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=227007> adresinden alındı

European External Action Service. (2011). Ocak 28, 2011 tarihinde European External Action Service İnternet Sitesi: http://eeas.europa.eu/syria/index_en.htm adresinden alındı

Freedman, J. M. (2010). *Bloomberg Businessweek*. Ocak 21, 2011 tarihinde Businessweek Web Sitesi: <http://www.businessweek.com/news/2010-05-04/syria-wins-wto-observer-status-in-first-step-toward-membership.html> adresinden alındı

Fuller, G. (2009). *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Gambill, G. C. (2001). *The Political Obstacles to Economic Reform in Syria*. Ekim 13, 2010 tarihinde Middle East Intelligence Bulletin: http://www.meforum.org/meib/articles/0107_s1.htm adresinden alındı

Gaytancıoğlu, K. (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Suriye İlişkilerinin Orta Doğu Politikasına Etkisi*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gilbert, V. (2009). The Case for Economic Reform in Syria. *NIMEP INSIGHTS* (4). 12 Nisan 2011 tarihinde

<http://www.tuftsgloballeadership.org/files/resources/nimep/v4/Case%20for%20Economic%20Reform%20in%20Syria.pdf> adresinden alındı

TASNİF DIŞI

Hemmer, C. (2003). Syria Under Bashar al-Assad. B. R. Schneider, & J. M. Post (Dü) içinde, *Know Thy Enemy Profiles of Adversary Leaders and Their Strategic Culture* (s. 221-246). Alabama, ABD: USAF Counterproliferation Center.

Hinnebusch, R. (2002). The Foreign Policy of Syria. *The Foreign Policies of Middle East States*. Raymond Hinnebusch ve Anoushiravan Ehteshami [ed.]. Londra: Lynne Rienner Publishers. ss: 141-163.

Hinnebusch, R. (2009). Syria Foreign Policy under Bashar al-Assad. *Ortadoğu Etüdleri* , 7-26.

Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security* , 23, 171-200.

Iacovou, C. (2002). Syria's New Role. ERPIC. 1 Temmuz 2011 tarihinde http://www.eric.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=214%3Asyrias-new-role&catid=46%3AJuly-2002&Itemid=79 adresinden alındı.

İsrail'e Nota Gibi Uyarı. (2007, Eylül). Nisan 15, 2011 tarihinde Star Gazete İnternet Sitesi: <http://www.stargazete.com/politika/diger-haberler-76492.htm> adresinden alındı.

Jung, D. (2005). Turkey and the Arab World: Historical Narratives and New Political Realities. *Mediterranean Politics* , 1-17.

Karacasulu, N. ve Uzgören, E. (2007, Summer-Autumn). Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies. *Perceptions* , s. 27-48.

Kaya, E. (2010a). ABD-Suriye İlişkileri: Beklentiler&Muhtemel Gelişmeler. *Bilgesam*.

Kaya, E. (2010b). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Yeni Dönem*. Mart 18, 2011 tarihinde BİLGESAM:

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?view=article&catid=77%3Aortadogu-analizler&id=547%3Atuerkiye-srail-likilerinde-yeni-doenem&format=pdf&option=com_content&Itemid=150 adresinden alındı

Lesch, D. W. (2010). The Evolution of Bashar al- Assad.

Miş, N. (2008). Suriye 2006. K. İnat, & M. Ataman içinde, *Ortadoğu Yıllığı 2006* (s. 281-317). Ankara: Nobel Yayıncılık.

TASNİF DIŞI

Oğuzlu, T. H. (2009). Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi. *Ortadoğu Analiz* , 43-50.

Onuf, N. (1998). Constructivism: A User's Manuel. N. Onuf, V. Kubalkova, & P. Kowert içinde, *International Relations in a Constructed World* (s. 58-78). New York: M. E. Sharpe.

Oran, B. (2001a). *Türk Dış Politikası KurtuluŐ Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt I 1919-1980). İstanbul: İletifim Yayınları.

Oran, B. (2001b). *Türk Dış Politikası Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt II 1980-2001). İstanbul: İletifim Yayınları.

Orhan, O. (2007a). *Levant Watch: Kuruyunca Sula Uzayınca Buda: Suriye'nin Kuzey Irak Politikası*. Ocak 15, 2011 tarihinde Levent Watch: <http://levantwatch.blogspot.com/2007/06/kuruyunca-sula-uzayınca-buda-suriyenin.html> adresinden alındı

Orhan, O. (2007b). *İsrail-Suriye Gerginliği ve Türkiye*. Mart 18, 2011 tarihinde Levant Watch: <http://levantwatch.blogspot.com/2007/09/israil-suriye-gerginlii-ve-trkiye.html> adresinden alındı

Orhan, O. (2009). Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Şam Ziyareti IŞığında Türkiye-Suriye İlişkileri. *Ortadoğu Analiz* , ss. 39-47.

Orhan, O. (2011). *Suriye'de Muhalefetin Anatomisi*. ORSAM İnternet Sitesi http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011418_orsamsyriaoppositio n.pdf adresinden alındı.

Özbek, C. (2011, Nisan 6). *Herkesle Konuşan Adam* . Nisan 6, 2011 tarihinde Hürriyet İnternet Sitesi:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=17476373&tarih=2011-04-06> adresinden alındı

Özcan, G. (2005). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde DönüŐüm: Güvenliğin Ötesi*. İstanbul: TESEV Yayınları.

Özer, D. (2007). Syria and Turkey Relations: The Changing Face of Turkish Foreign Policy. *Civil Academy Journal of Social Sciences* , ss. 15-28.

Sanberk, Ö. (2010). *Türk Dış Politikasının BölgeselleŐmesi*. İstanbul: BİLGESAM.

TASNİF DIŞI

Solomon J. ve Spindle B. (2011). Syria Strongman: Time for 'Reform'. Wall Street Journal İnternet Sitesi

<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704832704576114340735033236.html> adresinden alındı.

Syria Accountability and Lebanese Sovereignty Restoration Act of 2003. (2003). 17 Ocak 2011 tarihinde <http://www.coherentbabble.com/PublicLaws/HR1828PL108-175.pdf> adresinden alındı.

Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası . *Akademik Orta Doğu* , 9-21.

Tonkuş, S. (2009). *Yüksek Düzeyli Stratejik İŞbirliği Konseyi Toplantısı Ardından Türkiye-Suriye İlişkileri*. Aralık 29, 2010 tarihinde ORSAM İnternet Sitesi: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=507> adresinden alındı

Türkiye-Suriye Ekonomik İlişkileri. (2011). Nisan 22, 2011 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı

Türkiye-Suriye YDSİK Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam. (2009, Aralık). Ekim 28, 2010 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi : http://www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1_-toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa adresinden alındı

Walt, S. M. (1998, Bahar). Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram. (B. Ő. Çev., D.) *Foreign Policy: Bilginin Ufukları* , 14-29.

Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: social construction of power politics. *International Organization* , 391-425.

Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and Te International State. *American Political Review* , 384-396.

Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security* , s. 71-81.

Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yapıcı, M. İ. (2008). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Değişim mi Gelişim mi? S. Aydar iÇinde, *Türkiye'nin Orta Doğu Politikası*. İstanbul: Kadir Has Yayınları.

TASNİF DIŞI

Yavuz, H. (1998). *www.zafersen.com*. Aralık 2009 tarihinde Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlıcılığın YükseliŐi:

http://www.zafersen.com/makale_degisen_turk_kimligi_hakan_yavuz.htm
adresinden alındı

Yetkin, M. (2006, Temmuz 15). *Dünyanın EndiŐesi Savaşın Yayılması*. Nisan 12, 2011 tarihinde Radikal İnternet Sitesi:

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=192966> adresinden alındı

Zengin, G. (2010). *HOCA Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ziesser, E. (2004). Syria Foreign Policy Under Bashar al Assad. *Jerusalem Issue Brief* , 4 (2).

Zisser, E. (2005). Bashar al-Assad: In or Out of the New World Order? *Washington Quarterly* , 115-131.

Zisser, E. (2003). Does Bashar al-Assad Rule Syria? *Middle East Quarterly* , ss. 15-23.

Türkiye-Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam

Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Birinci Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık 2009, Şam

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti arasında her iki ülkeyi ilgilendiren birçok alanda mevcut işbirliğinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi amacıyla uzun vadeli stratejik ortaklık kurulması konusunda varılan mutabakata dayanarak,

Her iki ülkenin halkları arasındaki kültürel ve sosyal bağlar ile dayanışmanın ortak tarih, kültür ve iyi komşuluk ilişkileri temelinde geliştirilmesi amacıyla,

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Suriye Arap Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Velid Muallem arasında 16 Eylül 2009 tarihinde imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” kurulmasına ilişkin Ortak Siyasi Bildirge uyarınca,

Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Beşar Esad’ın 16 Eylül 2009 tarihinde Türkiye’yi ziyareti sırasında varılan mutabakatın uygulamaya konulması amacıyla,

12-13 Ekim 2009 tarihlerinde Halep ve Gaziantep’te yapılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Bakanlar Birinci Toplantısı’nın tavsiye kararları temelinde,

Tüm alanlardaki mevcut işbirliğini ilerletmeyi ve geliştirmeyi sürdürmek kararlılığıyla,

İkili ilişkileri stratejik bir temelde güçlendirmek ve birçok ikili ve bölgesel konuda ortak vizyonlarını gerçekleştirmek hedefiyle,

Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Birinci Toplantısı, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ile Suriye Arap Cumhuriyeti Başbakanı Muhammed Naci Otri’nin eş başkanlığında 22-23 Aralık 2009 tarihlerinde Şam’da gerçekleştirilmiştir.

Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Beşar Esad, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ı ve beraberindeki heyeti kabul etmiştir. Görüşmede, iki ülke arasındaki ilişkilerin tüm veçheleri ele alınmış, çeşitli bölgesel ve uluslararası gelişmeler konusunda görüş alış-verişinde bulunulmuş ve bölgesel ve uluslararası barış, güvenlik, istikrar ve kalkınmaya katkıda bulunulması amacıyla

TASNİF DIŞI

iki ülke arasındaki mevcut işbirliği ve eŐgüdümün sürdürülmesinin önemi vurgulanmıŐtır.

Tarafların ikili ilişkileri ve her iki ülkeyi ilgilendiren konuları görüŐtükleri Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik işbirliği Konseyi Birinci Toplantısı yüksek bir işbirliği ve karşılıklı güven havası içinde gerçekleştirilmiştir. Taraflar, ilgili Bakanlıklar ve kurumlarının, 50 anlaşma, mutabakat muhtırası ve işbirliği protokolünün imzalanmasıyla sonuçlanan karşılıklı ziyaretler, toplantılar ve temaslar suretiyle yürüttükleri çalışmaları gözden geirmiflerdir.

Katılımcı Bakanlar Konsey toplantısı çerçevesinde karŐıtlarıyla biraraya gelerek, imzalanan anlaşma, mutabakat muhtırası ve protokollerin uygulanmasına ilişkin yöntemleri ele almıŐlardır. Bakanlar, bu çerçevede kendi görev alanlarına giren konularda eylem planları hazırlanması, öngörülen işbirliği projelerinin etkin bir Şekilde uygulanmasını olumsuz etkileyebilecek engellerin ortadan kaldırılması ve gelecekteki işbirliği imkanlarının araŐtırılması konularında mutabık kalmışlardır.

Başbakanlar, iki ülke halkları arasındaki temasların artırılmasını sağlayacak ve ticaret akışını kolaylaştıracak vize uygulamasının karşılıklı olarak kaldırılmasından ve Konsey toplantısı öncesinde Gaziantep-Halep demiryolu hattının açılmasından duydukları memnuniyeti dile getirmiflerdir. Başbakanlar, tarihi emlak konusuna zm getirilmesi amacıyla tesis edilen Türkiye-Suriye Emlak Komisyonu toplantılarının sürdürülmesini desteklerini yinelemiflerdir.

Başbakanlar ayrıca, iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi ile karşılıklı yatırımların ve ortak projelerin teŐviki amacıyla her iki ülkeden yaklaşık 350 iŐadama, yatırımcı ve firma temsilcisini bir araya getiren Türkiye-Suriye iş Forumu'na hitap etmiflerdir. Forum'da iki ülkenin ticaret ve ekonomiden sorumlu Bakanları da birer konuŐma yapmıŐlardır.

Suriye ticaret, sanayi, turizm ve gemicilik odaları baŐkanları iş Forumu marjında Türk karŐıtlarıyla bir araya gelmiŐler ve aralarındaki mevcut işbirliğinin artırılmasının yollarını ele almıŐlardır.

Başbakanlar Süleymaniye Tekkesi'ni ziyaret ederek, buradaki restorasyon çalıŐmalarını incelemifler ve Mimar Sinan sergisini gezmiflerdir. Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan Suriye halkı tarafından coŐkuyla karşılanmıştır.

Taraflar ayrıca, Konsey toplantıları sırasında, bölgesel ve uluslararası gelişmeleri gözden geirmiflerdir. Taraflar her iki ülke ve bölge halkları için barış, güvenlik,

TASNİF DIŞI

istikrar ve refahın tesis edilmesinin önemini vurgulamışlardır. Taraflar, karşılıklı çıkarlara hizmet edecek kapsamlı kurumsal bir çerçevede tüm alanlarda bağların derinleştirilmesi suretiyle Türk-Arap ilişkilerinin güçlendirilmesi amacıyla 15 Aralık 2009 tarihinde Şam'da yapılan Türk-Arap Forumu'nun İkinci Toplantısı'nın sonuçlarına değinmişlerdir.

Taraflar, her iki ülkenin ve tüm bölgenin benzer tehdit ve sınamalarla karşı karşıya bulunmalarının ışığında, bölgede güvenlik ve istikrarın tesisinin aralarındaki mevcut işbirliğinin temel boyutlarından biri olduğunun altını çizmişlerdir. Bu çerçevede, güvenlik işbirliği alanındaki mevcut anlaşmalara bağlılıklarını yinelemişler ve aralarındaki işbirliğini yeni bölgesel ve uluslararası gelişmeler ile ikili ilişkilerinin stratejik doğasına uygun bir şekilde geliştirmek hususunda mutabakata varmışlardır.

Taraflar, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerinin bölgede örnek teşkil etmesine ilişkin temennilerini dile getirmişlerdir.

Taraflar, Arap-İsrail ihtilafının her üç kanalında da kapsamlı çözüm bulunması gerektiğini vurgulayarak, bu ihtilafa adil ve kalıcı bir çözümün ilgili BM kararları, barış için toprak ilkesi, Madrid Konferansı ilkeleri, Arap Barış Girişimi temelinde gerçekleştirilmesine dair inançlarını yinelemişlerdir.

Taraflar, Doğu Kudüs'ü de içerecek şekilde işgal altındaki tüm Arap topraklarında her türlü yerleşim faaliyetlerini tamamen durdurması, Doğu Kudüs'teki yasa dışı eylemlerine son vermesi ve Gazze Şeridi'ne uygulanan abluka dahil Filistin halkına yönelik kısıtlamaları kaldırması yönünde İsrail'e çağrıda bulunmuşlardır.

Bu çerçevede, Suriye tarafı Türkiye'nin bölgede adil ve kapsamlı barışın tesis edilmesinde oynadığı dürüst ve merkezi rolü yinelemiş ve Suriye'yle İsrail arasında dolaylı görüşmelerde gösterdiği çabalardan duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. İki ülke bu alandaki işbirliği ve eşgüdümünü İsrail'in 1967'de işgal ettiği Golan Tepeleri'nden tamamen çekilmesiyle sonuçlanacak bir çözüm bulunmasına ve bölgenin güvenlik ve istikrarının artırılmasına katkıda bulunacak şekilde sürdürmeyi kararlaştırmışlardır.

Taraflar, Irak'ın birliği, toprak bütünlüğü, bağımsızlığı, egemenliği ile Arap ve Müslüman kimliğinin muhafaza edilmesine desteklerini beyan etmişler, Irak'ta meydana gelen tüm terör ve şiddet eylemlerini şiddetle kınadıklarını yinelemişler ve Irak'taki tüm kesimlerin siyasi sürece tam katılımının gerekliliğinin altını çizmişler, bu çerçevede, yasama seçimlerinin zamanlıca yapılmasının önemini vurgulamışlar ve

TASNİF DIŞI

yabancı güçlerin 2011 yılı sonuna kadar çekilecek olmasını memnuniyetle karşılamışlardır.

Taraflar, Orta Doğu'nun nükleer silahlardan arındırılması gerektiği konusunda görüş birliğine sahip olarak, İran'ın nükleer programı bağlamında devam eden diyalog ile ilgili son gelişmeleri gözden geçirmişler ve tüm ülkelerin nükleer enerjiyi barışçı amaçlarla kullanma hakkına sahip olduğu anlayışıyla, bu soruna diplomatik çözüm bulunmasının önemini vurgulamışlardır.

Taraflar, Kıbrıs'ta BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde ve yerleşik BM parametreleri uyarınca, siyasi eşitlik temelinde iki kesimli ve iki toplumlu bir ortaklık devleti kurulması suretiyle adil, kapsamlı ve kalıcı bir çözüme olan tam desteklerini açıklamışlardır.

Taraflar, bölgesel güvenlik ve istikrarın korunması ve bölgede tüm sorunlara barışçı yollardan çözüm bulunması amacıyla çaba harcanmasının ortak çıkarlarına hizmet edeceğini ifade etmiş ve bu konudaki kararlılıklarını açıklamışlardır.

Toplantının sonunda, çeşitli alanlarda, listesi ekli, 50 adet anlaşma, mutabakat muhtırası, işbirliği protokolü imzalanmıştır. Taraflar, bu belgelerde öngörülen işbirliği projelerini gerçekleştirmek amacıyla uygulama programları hazırlanması konusunda mutabakata varmışlardır. Taraflar, aralarındaki işbirliğinin iki ülkenin çıkarlarına hizmet edecek tarzda arzu edilen stratejik düzeye çıkarmak ve imzalanan belgeleri süratle ve tam olarak hayata geçirmek konusundaki kararlılıklarını yinelemişlerdir.

Taraflar, Konsey'in ikinci toplantısının 2010 yılında Türkiye'de yapılması konusunda mutabık kalmışlardır.

1. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Arasında Diplomatik Personelin Eğitimi ve Yetiştirilmesi Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı
2. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Arasında Bölgesel ve Uluslararası Kuruluşlarda Karşılıklı Adaylıkların Desteklenmesi ve İşbirliği Mutabakat Zaptı
3. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşması Kapsamına Hizmetlerin Dahil Edilmesine Yönelik Mutabakat Zaptı

TASNİF DIŞI

4. Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret MüsteŐarlıđı ile Suriye Arap Cumhuriyeti İŐkan ve İmar Bakanlığı Arasında MÜteahhitlik ve Danışmanlık Alanında İŞbirliğine Dair Mutabakat Zaptı
5. Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret MüsteŐarlıđı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Demiryolları Genel İdaresi Arasında TaŐımacılık Alanında Türkiye-Suriye Lojistik Merkezi Kurulması ve İŐletilmesine İlişkin İŞbirliği Mutabakat Zaptı
6. Türkiye Cumhuriyeti İŐiŐleri Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti İŐiŐleri Bakanlığı Arasında G¼venlik İŞbirliği Anlaşması
7. Suriye Arap Cumhuriyeti İŐiŐleri Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti İŐiŐleri Bakanlığı Arasında Polis Eğitimi Alanında İŞbirliği Protokol¼ Taslağı
8. Türkiye Cumhuriyeti H¼k¼meti İŐiŐleri Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti H¼k¼meti İŐiŐleri Bakanlığı Arasında Polis TeŐkilatlarınca Y¼r¼t¼len G¼venlik Hizmetlerinde Y¼kseltilmesine Y¼nelik projeli Çalışmalarda İŞbirliği Protokol¼
9. Türkiye Cumhuriyeti İŐiŐleri Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Yerel Y¼netimler Bakanlığı Arasında Yerel Y¼netim Alanında İŞbirliğine Dair Mutabakat Zaptı
10. Türkiye Cumhuriyeti İŐiŐleri Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında N¼fus İŐlemleri Alanında İŞbirliği Protokol¼
11. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Hastane Hizmetlerinin GeliŐtirilmesine Dair Çalışma Protokol¼
12. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Aile Hekimliği Sisteminin GeliŐtirilmesine Dair Çalışma Protokol¼
13. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Sağlık Personelinin Ortak Programlarla Eğitimine Dair Çalışma Protokol¼
14. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Tıbbi Tecr¼be Alış-VeriŐinin Gerçekleştirilmesine ve Ortak Sağlık Haftaları D¼zenlenmesine Dair Çalışma Protokol¼
15. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında BulaŐıcı Hastalıklar ve Hudut Sağlığı Alanlarında İŞbirliğine Dair Çalışma Protokol¼

TASNİF DIŞI

16. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Türkiye'de Hasta Tedavisi Sağlanmasına ve Kardeş Hastaneler Tesis Edilmesine Dair Çalışma Protokolü

17. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında İlaç, Tıbbi Cihaz ve Malzeme Ticaretinin ve Üretiminin Teşvikine Dair Çalışma Protokolü

18. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Arasında Sağlık Stratejik Planlarının Geliştirilmesi ve Sağlık Sistemlerinin Güçlendirilmesine Dair Çalışma Protokolü

19. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Meteoroloji İşleri ve Suriye Arap Cumhuriyeti Meteoroloji Genel İdaresi Arasında Meteoroloji Alanında Mutabakat Zaptı

20. Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti ile Çevre İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı Arasında Çevrenin Korunmasına Dair İşbirliği Anlaşması

21. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Su Kalitesinin İyileştirilmesi Alanında Mutabakat Zaptı

22. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Etkin Kullanımına Dair Mutabakat Zaptı

23. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bitki koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı

24. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Tarım Alanında Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Mutabakat Zaptı

25. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Hayvan Sağlığı Alanında İşbirliği Konulu Mutabakat Zaptı

26. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı

27. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Yüksek Öğrenim Alanında İşbirliği Anlaşması

TASNİF DIŞI

28. Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğrenim Kurumu ile Suriye Arap Cumhuriyeti Yüksek Öğrenim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı
29. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliğinin Güçlendirilmesine Dair Mutabakat Zaptı
30. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bilim ve Teknoloji İşbirliği Anlaşması
31. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Suriye Arap Cumhuriyeti Bilimsel Araştırma Yüksek Komisyonu (SCHCSR) Arasında Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Protokolü
32. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Protokolü
33. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Karşılıklı Kültür Merkezleri Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı
34. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2010-2012 Yılları İçin Kültür Anlaşması Uygulama Programı
35. Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı ve Suriye Arap Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı Arasında Denizcilik İşbirliği Alanında Mutabakat Zaptı
36. Suriye Arap Cumhuriyeti Haber Ajansı (SANA) ile Türkiye Cumhuriyeti Anadolu Haber Ajansı (AA) Arasında İşbirliği Protokolü
37. Türkiye Cumhuriyeti Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile Suriye Radyo ve Televizyon Genel Müdürlüğü Arasında Radyo ve Televizyon Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı
38. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Sınır Kapılarının Ortak Kullanımına Dair Mutabakat Zaptı
39. Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ile Suriye Standardizasyon Kurumu (SAMSO) Arasında Teknik işbirliği Protokolü (Mutabık kalınmış olmakla birlikte, bir ön heyetin görüşme yapması öngörülmektedir)
40. Türkiye – Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programının Kapsamının Genişletilmesi Hakkında Niyet Beyanı

TASNİF DIŞI

41. Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında İletişim ve Teknoloji Bakanlığı Arasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı
42. Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı Arasında Demiryolu Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı
43. Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Ulaştırma Bakanlığı Arasında Sivil Havacılık Alanında Mutabakat Zaptı
44. Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile Suriye Arap Cumhuriyeti Petrol ve Madeni Kaynaklar Bakanı Sufian Al-Allao'nun Ortak Bildirisi
45. Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Suriye Petrol ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı Arasında Doğalgaz Şebekelerinin Birbirine Bağlanması İlişkin Mutabakat Muhtırası
46. Türkiye Cumhuriyeti Toplu Konut İdaresi ile Suriye Arap Cumhuriyeti Toplu Konut Genel Müdürlüğü Arasında Toplu Konut Alanında İşbirliği Yapılmasına Dair Mutabakat Zaptı
47. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 15.05.2009 tarihinde İmzalanan Konut ve İnşaat Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı Çerçevesinde 2010-2011 Yılları İçin İlk Uygulama Programı
48. Türkiye Cumhuriyeti Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Suriye Arap Cumhuriyeti Yerel Yönetimler Bakanlığı Arasında Gecekonu Bölgelerinin Kalkınması Alanında İşbirliği Anlaşması
49. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Suriye'nin Sulama Amacıyla Dicle Nehri'nden Su Çekmesine Dair Mutabakat Zaptı
50. Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Asi Nehri Üzerinde Ortak Baraj İnşasına İlişkin Mutabakat Zaptı

TRT'nin Arapça Kanalı Cumhurbaşkanı el-Esad ile Yaptığı Röportaj, 07.10.2010

Cumhurbaşkanı Beşşar el-Esad Türkiye'nin Arapça yayın yapan TRT el-Türkiye Televizyon Kanalına dün verdiği demeçte; Suriye'nin Türkiye ile ilişkilerinin bu ileri düzeye ulaşacağına dair güven ve inanca sahip olduğunu, fakat bu denli kısa bir sürenin içinde olmasının sürpriz olduğunu ve bunun nedeninin iki ülke halklarının istek ve özeni olduğunu belirtti.

Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkilerin bir çok nedenden dolayı harekete geçtiğini, fakat en önemli nedenin ülkenin güvenirliliği, iki ülkenin halklarının isteklerine bağlı olmaları, devlet ajandasıyla değil de halkların ajandasıyla çalışma olduğuna vurgu yaparak, Suriye ve Türkiye halklarının bu ilişkileri istediklerini iki ülkenin de bu istekler doğrultusunda hareket ettiklerinin altını çizdi.

Fransa'nın Suriye ve İsrail arasında aracı olma çabaları ve Türk rolüne ilişkin el-Esad, bu süreç içinde aracılığın söz konusu olmadığını, söz konusu olanın aslında dolaysız görüşmelere ulaşmak hedefiyle dolaylı görüşmeler olarak adlandırılan görüşmelere ortak bir temel bulma konusu olduğunu ve bunda da Suriye açısından işgal altındaki toprakların tamamen iade edilmesi temeli bulunduğunu söyledi.

Cumhurbaşkanı el-Esad, Türkiye'nin dolaylı görüşmelere başladığını ve bunda da başarılı olduğunu, barış sürecinin başarılı olması için de tüm sürecinde bulunmasının bir gereklilik olduğunu belirtti. Ayrıca barış sürecinin pratiğe konulmasında bir garantör olarak ABD'nin de özellikle son süreçlerde bulunmasının gerekli olduğunu ekledi.

Irak konusunda ise el-Esad, Suriye, İran ve Türkiye'nin Irak konusıyla sürekli iletişimde olduklarını, çünkü Irak'taki gelişmelerin komşu olarak bu ülkeleri etkileyeceğini ifade ederken Suriye'nin Iraklı tüm politik güçlerle normale döndüğünü ve tümüyle bağlantıda olduğunu açıkladı. Aynı zamanda Suriye'nin Irak'ın toprak ve halk bütünlüğü, istikrarı, güvenliği ve egemenliği için özen gösterdiğini, hükümeti kurmada gecikmenin Irak'ın çıkarlarına hizmet etmediğini ve Suriye'nin bu gecikmeden dolayı endişeli olduğuna dikkat çekti.

TASNİF DIŞI

Lübnan konusuna da değinen el-Esad, özellikle son zamanlarda yaşanan tırmandırmalarla birlikte son yıllarda bulunulan dış müdahaleler gölgesinde Lübnan'daki durumun pek iç açıcı olmadığını, fakat Lübnanlıların bilinçlerine güvendiğini kaydetti.

Cumhurbaşkanı el-Esad Filistin ve İsrail arasındaki doğrudan müzakereler ve Suriye'nin bu bağlamdaki tahminleri çerçevesinde; Suriye'nin herhangi bir Şey beklemediğini söylerken, Şu anki İsrail hükümetinin diğerlerinden farklı olmadığını, aşırı fanatizm sergilediğini dile getirdi. Bunların yanında; görsel olarak değil de mantık olarak kör ya da sadist olmamız halinde İsrail uygulamalarının hiç bir şekilde barıŐı istediklerini göstermediğine işaret etti.

Direnif ve Suriye'nin ona desteği ve bunun yükünü taşımasına da değinen el-Esad, gerek toprak, gerek egemenlik, gerek tehdit yada başka bir Şey kaldığı sürece, haklar gasp edildiği müddetçe direniŐ hareketlerine destek vermeye Suriye'nin devam edeceğini vurguladı. Ayrıca dünyada mantık değil de güç yönteminin geçerli olması halinde önümüzde direniŐten başka seçeneğin bulunmadığını sözlerine ekledi.

Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 2003 yılı başlarında Irak'a yönelik savaşı önlemek için bulunduğu gezi turunda ilk durak olarak Suriye'yi seçtiğini, Türkiye'nin bölgesel açılımına anahtarı teşkil etmesi itibarıyla TRT'nin Arap ve bölgesel turuna Suriye'den başlamak istediğini; bu çerçevede o süreçte başbakan olan sayın Gül ile görüşmesinde Suriye-Türkiye ilişkilerinin bu derecede stratejik bir boyut kazanacağına ilişkin bir soruya Cumhurbaşkanı el-Esad Şu cevabı verdi:

"Böyle kısa bir süre içinde bunu tahmin etmek çok zordu, Fakat basit bir nedenden dolayı bunun mümkün olacağına dair bir vizyon mevcuttu. Çünkü Türk-Arap ilişkileri kardeşlik ilişkileridir, yüzyıllar boyunca aynı ülkede yaşadık, Osmanlı İmparatorluğundan önce de bir Arap ülkesinde ortak yaşam sürüyorduk, asırlar boyunca her zaman beraberdik, bu ilişki de gayet normaldir. İnsanlık yarım yüzyıldan yani 80 yıllık az bir süre içinde zor koŐullardan geçti, bu sürenin de uzun yıllar boyunca süregelen bir ilişki tarihinin yerini alması mümkün değildir, dolayısıyla bu aşamaya gelmede inanç ve özgüvenin olması oldukça normaldir, böyle bir inancımız ve özgüvenimiz olmasaydı bu düzeye varamazdık, bu düzeyi tesadüfle sağlamak mümkün değildir. Böylelikle bizlerin evet, bu yönde böyle bir vizyonumuz vardı. Fakat doğrusu bizler için sürpriz olan zamandı, ilişkilerin bu kadar kısa bir süre içinde bu düzeye gelmesinde asıl nedenin resmi çalıŐmalardan ziyade iki halkın

TASNİF DIŞI

İstek ve arzuları olduğu inancındayım, Suriye'de ve Türkiye'de bu bağlamda güçlü bir halk tabanı olmasaydı bu sürece gelinmezdi. Dolayısıyla diyebiliriz ki; evet bunu tahmin ettik, fakat bunların beklediğimizden az bir süre içinde olması bizleri çok mutlu etti.”

Bir çok ülkenin birbirleriyle anlaşmalar imzaladıklarını, fakat bu anlaşmaların genelinin kağıt üzerinde kaldığını, fakat Suriye ve Türkiye'nin aralarındaki tüm anlaşmaları pratiğe döktüklerini ve bunun arkasındaki gizemliğe ilişkin bir soruya el-Esad bu gizemin iki yönü olduğunu, ilkinin yukarıda söz ettiği halkların istek ve arzuları olduğunu iki halk arasındaki benzer duygular, gelenek görenekler, Suriye'de bir çok Türk asıllı ailenin bulunduğunu ve aynı Şekilde de Türkiye'de bir çok Suriye asıllı ailenin bulunduğunu ifade ederek tüm bunların gayet önemli bir faktör olduğuna vurgu yaptı.

El-Esad İkinici ynn ise, iki ülkedeki yetkililerin performansları olduğunu, Şüphesiz Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkilerin bir çok nedenden dolayı harekete geçtiğini fakat en önemli nedenin ülkenin güvenirliği olduğunu belirterek; “ Şüphesiz büyük bir güveni yapılandıran yüksek bir güvenirlik vardı. Diğer yandan da iki ülke ve halkları açısından ciddi ve samimi bir istek bulunuyordu, bizler ülkeler yada bölge ajandalarıyla değil, halklarımızın ajandalarıyla çalıŐıyoruz. Suriye'deki ve Türkiye'deki halk bu ilişkileri istiyor, bizler de devlet olarak bu yönde hareket ettik. Bunlara ek olarak ihmal edemeyeceğimiz bir yön daha var ki o da; Türkiye'nin deđiŐik davalardan yana politik tutumlarıdır. Bunların ilkinde tüm Arapları ve Müslümanları ilgilendiren Filistin davası, Irak'a karşı savaş, bizleri ilgilendiren bir başka tutum ise, bir çok ülkenin korkudan yada dış hegemonyadan Suriye'nin azledilmesine katkıda bulunduğu bir zamanda Türkiye'nin Suriye ile sabit ilişkilerde kaldı, bu da egemenlik anlamına geliyor. Dolayısıyla bizler egemenliğini kanıtlayan bir halka doğru yöneliyoruz. Kanımca gizemliğin arkasındaki sır budur.” Dedi.

Cumhurbaşkanı el-Esad Suriye ve Türkiye arasında karşılıklı güvenin bulunup bulunmadığına ilişkin bir soruyu da:

“Oldukça büyük bir güven bulunuyor, Filistin, Afganistan ve Irak işgalinden önceki süreç, Suriye'yi azletme abaları, Lübnan'a yönelik savaş dahil zor koŐullardan geçilmesine rağmen Türkiye ile ilişkilerin başlamasından bu yana her hangi bir aksaklık olmadı, ikili ilişkiler oldukça zor koŐullar ve iki ülkeye Őiddetli dayatmalar altından geçti, Suriye'den uzaklaŐması için Türkiye'ye büyük baskılar uygulandı, fakat Türkiye bunu reddetti. Dolayısıyla iki ülke arasında ilişkiler ve güven duygular

TASNİF DIŞI

üzerinde değil de gerçekler üzerinde kuruludur. İlişkiler bir dizi deneyimden geçti ve sarsılmadı, aksine güçlü temeller üzerine dayalı olduğunu kanıtladı ve sarsılmadan pekiŐmeye devam etti.” Şeklinde yanıtladı.

Politik İliŐkilerle Birlikte Anlaşmaları Günü Birlik Durum ve İnsanlar Arasında Çıkar Bağına DönüŐtürmek

Suriye-Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyinin Lazkiye’de düzenlediği 2. Bakanlar Toplantısının Zamanından Günler Öncesi düzenlemesinin anlamı ve toplantı sonuçlarına ilişkin bir soruya el-Esad; daha önce söz ettiği gibi bir çok anlaşmanın imzalandığını, fakat halkların da isteği olmasına rağmen bürokrasinin bulunduğunu, bu bürokrasinin de Türkiye’de yada Suriye’de bazen bir kısım Őeylerin hareketini engellediğini ifade etti. Dolayısıyla bu gibi toplantıların söz konusu engelleri kaldırma aından gerekli olduğunu, diğer yandan da anlaşmaların genel yönelimler ve açacağımız kapılar olduğunu, fakat açtığımız kapıdan da hiç kimsenin geçmemesinin mümkün olduğunu sözlerine ekledi.

Cumhurbaşkanı el-Esad, “Bizler kapıları açmak istiyoruz, bu toplantılar da yatırım projeleri aracılığı ile insanların bu kapılardan geçmelerine teşvik niteliğinde gelmektedir. AnlaŐmalardan sadece söz etmekle kalmamamız, projelerden de söz etmemiz gerekiyor. Ortak kurabileceğimiz projeler ve yatırımlar, politik ilişkileri günöbirlik durum ve insanlar arasında çıkar bağlarına dönüŐtürür. Duygular güçlü ve önemlidir, güven de kültür de önemlidir, fakat çıkarlar da yine önemlidir, Suriye ve Türkiye arasında halkların çıkarlarını bağlamamız gerekiyor. Yakın süreçlerde ve kısa zamanlarda görmekte olduğumuz bu önemli toplantıların bizler için anlamı budur.” dedi.

Suriye-Türkiye arasında pasaportsuz giriş çıkış yapılması ile ilgili sorulan soruya cevaben el-Esad; gelecekte iki ölkede arasında pasaportsuz giriş çıkış yapılabileceğini ancak bunun sadece göröntüde bir değişiklikten ibaret olduğunu belirterek asıl önemli noktanın iki ölkede vatandaşlarının karşılıklı ziyaretlerde vizeye ihtiyaç duymadan giriş çıkış yapabilmeleri olduğunu ifade etti.

Bu tür icraatların kaldırılmasını istediğini ve bunu 2007 yılında Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan’a bir öneri olarak sunduğunu dile getiren el-Esad; başından beri bu tür icraatların kaldırılmasına istekli olduğunu, fakat iki ölkede arasında karşılıklı giriş çıkışlarda en ufak bir zorluk kaldığı sürece pasaportlar iptal edilse de ilişkilerin ciddi anlamda gelişmesinin beklenemeyeceğini belirtti.

TASNİF DIŞI

Fransa Başkanı Sarkozy'nin müsteŐarının ziyareti, Fransa'nın Suriye ile İsrail arasında aracılık yapma hazırlıkları ve İsrail'le yaŐadığı kriz de göz önünde bulundurularak Türkiye'nin aracılık konusundaki yerinin nerede olacağı ile ilgili soruya cevaben el-Esad; Şu anda aracılıktan söz etmenin mümkün olmadığını, Türkiye ile 2008 yılında yapılan çalışmaların müzakerelerin başlaması için ortak bir zemin hazırlama çalışmaları olduğunu bu konuda bizim için esas meselenin topraklarımızın tamamının iade edilmesi olduğunu İsrail'in ise güvenlik ile ilgili düzenlemelerden söz ettiğini kaydetti.

Güvenlik konusunun bizim de talebimiz olduğunun altını çizen el-Esad; "Biz saldırıya uğrayan bir ülkeyiz doğal olarak topraklarımızı geri almak bizim için öncelik taşıyor. İsraililer ise öncelik olarak güvenlikle ilgili düzenlemelerden söz ediyorlar. Şu anda bölgede bir çok yönden bir hareketlilik bulunuyor. Bir yandan Fransa öteki yandan ABD gönderdiği temsilci aracılığıyla İsrail ile aramızdaki hareketleri ve düşünceleri netleştirmeye çalışıyor. Ancak hala net bir Şey yok. İsrail'de durumlar kolay değıl. Herkesin nitelendirmesiyle Őimdiki hükümet radikal bir hükümet ve en azından barış hükümeti değıl. Şu ana kadar gördüklerimiz bunlar. Bunun bir ispatı da Filistin ile İsrail arasında başlayan görüşmelerin sürdürülememesiyle birlikte işgal, abluka, yahudi yerleşim birimleri inŐaatı ve yahudileŐtirme uygulamalarının sürmesidir." dedi.

Herhangi bir ülkenin İsrail ile müzakerelerin başarılı olmasına dair güvence vermesi halinde Türkiye'nin rolünün ne olacağına ilişkin soruya el-Esad; Türkiye ile çalışmalara ilk baŐladıklarında hedeflerinin dolaylı görüşmelere ortak zemin bulmak olduğunu bununla da direk görüşmelere ulaşmayı amaçladıklarını belirterek Türkiye'nin herhangi bir rol üstlenmeyi talep etmediğini Suriye'nin, Türkiye'nin bir süreç baŐlattığını ve bunda başarılı olduğunu söylediğini ve barış sürecinin başarıya ulaşması için her aşamasında Türkiye'nin bulunması gerektiğini ifade etti.

"Barış sürecine katılan devletlere bakarsak en büyük ve İsrail'i en çok etkileyecek devletin ABD olduğunu biliriz. Evet, ABD'nin barış sürecine özellikle de bu sürecin son aşamalarına mutlaka katılması gerekiyor. Ağırlığının olması ve barış şartlarının uygulanması yönünde güvence vermesi itibariyle katılması gerekiyor. Ancak bu saydıklarımız barış sürecinin sonunda olacak Őeyler. Buradaki asıl soru bu süreci, önüne çıkacak büyük engelleri çözerek kimin yöneteceğı sorusudur." Şeklinde konuşan el-Esad; burada diğer ülkelerin rolünün devreye girdiğini, Türkiye'nin, bölgeyi iyi tanınması ve bu sürece başından beri katılarak başarılı olması yönüyle önemli bir rolü bulunduğunu söyledi.

TASNİF DIŞI

Türk yetkililere güven duyduklarını belirten el-Esad; bunun Türkiye'nin rolünün önemini pekiştirdiğini, ABD'nin 1991 yılından bu yana barış süreciyle ilgili çalışmalarda bulunduğunu bu süre içerisinde ABD'nin güvence verecek güce sahip olduğu ancak aracılık yapacak güce sahip olmadığını anlaşıldığını vurgulayarak ABD'nin aracılık rolünde zorluk çekmesinin nedeninin bölge kültürünü tanımadıklarından kaynaklandığını ifade etti.

El-Esad; Türkiye'nin sadece Suriye için bir ihtiyaç olmadığını, aynı zamanda söz konusu ülkeler için de bir ihtiyaç olduğunu belirterek, bu ülkelerin barış gereksinimlerini önemsemeleri halinde barış sürecinde temel ve yardımcı bir rol olabilecek Türkiye'nin rolünü arayacaklarını açıkladı. Bunun yanında doğrudan görüşmelere ulaşılması halinde sistemi bakış açısının bu şekilde olduğunu sözlerine ekledi.

Bölgesel bir sorun olması nedeniyle Türkiye'nin Kürt sorununa çözümünü Suriye'nin izleyip izlememesiyle birlikte Türkiye'nin Kürdistan İşçi Partisi ile herhangi bir anlaşma sağlaması durumunda Suriye'nin tutumuna ilişkin bir soruya Cumhurbaşkanı el-Esad, Kürt sorununun Suriye, Türkiye, Irak ve İran'ı ilgilendirmesi nedeniyle doğal olarak bölgesel bir dava olduğunu fakat genel bir şekilde tüm bu ülkeler içinde Kürtlere bakıldığında hepsinin ulusalçı oldukları kanaatinde olduğunu söyleyerek, "Suriye'deki Kürtlerin Suriye'ye tabi olduğunu, Iraktaki Kürtlerin Irak'a Türkiye'deki Kürtlerin Türkiye'ye ve İran'daki Kürtlerin de İran'a tabiler. Bizlerin aslında karşı karşıya olduğumuz dava Kürt davası değil, iç işlere müdahale etmek isteyen bir kısım yabancıların ya da bir kısım Kürtlerin Kürt davasını kullanmaları davasıdır." diye konuştu.

El-Esad şu şekilde sözlerine devam etti: "Bizlerin bu davaya, söz konusu ülkelerde ulusal çoğunluk davası ve bu ulusal çoğunluğa kötülük yapmak isteyen grupların bulunduğu gözıyla bakmamız gerekiyor. Bizlerin Kürtlerle herhangi bir sorunumuz yoktur, ki onlar Araplar Türkler ve diğer milletler gibi asırlar boyunca var olan bir millettir. Bu milletlerin hiç biri konuk değildir, hepimiz bu bölgede temel bir konuma sahibiz, uzun asırlar boyunca da birlikte yaşadık, geçmişte bir kısım yanlışlar ve bir kısım anlaşmazlıklar oldu, bu da gayet doğaldır, tarihte de her şey vardır, fakat hatalar halklara değil de sahiplerine yüklenir. Dolayısıyla bu açıdan bakmamız ve bir kısım güçler tarafından aldatılanlarla daha fazla iletişimde olmamız gerekiyor." diye ekledi.

TASNİF DIŞI

El-Esad, açılımın doğru olduğunu, olabilecek affın da doğru olduğu kanaatinde olduğunu, fakat olacak affın ulusallık çerçevesi altında olması gerektiğinin altını çizdi. Aynı zamanda böyle bir şeyin ilgili diğer ülkeleri de etkilemesi nedeniyle bu ülkeler arasında koordinasyon olmasının gerekli olduğunu, Türkiye ve Suriye arasında da bu bağlamda koordinasyonun sağlandığına işaret etti.

Kürt davası ve terörle mücadele konusunda Suriye ve Türkiye arasında koordinasyonun bulunup bulunmadığına, orta süreçte olası bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına ilişkin Suriye'nin endişelerine ilişkin bir soruya da el-Esad; bu konuyu öne sürenlerin bulunduğuna ve yukarıda Kürt davasını kullanmak isteyen taraflar olarak söz ettiği kişilerin bunlar olduğunu söyledi.

El-Esad, çoğunluğun ulusal çoğunluk olması nedeniyle böyle bir şeyin mümkün olmadığını, bundan daha önemlisi de söz konusu çoğunluğun bunu istediğine inanmadığını kaydetti. Bu düşüncüyü pazarlamak isteyen şahısların bulunduğunu fakat hatta Kürtler içinde bile bunun olmadığını, Kürtlerin genelinin buldukları ülkelerde Arap, Türk, İranlı yada diğer kardeşleriyle yaşamaktan yana olduklarını dolayısıyla bu konuda endişeli olmadığını söyledi.

Fakat Suriye'nin Irak'ın Şii, Sünni, Kürt yada başka devletçiklere parçalanmasından endişe duyduğunu ifade etti.

El-Esad Irak konusunda sözlerine devam ederek, bir ülke ve halk için en kötü şeyin mezhep yada milli bölücülük olduğunu, Amerikan işgali ve bu işgalin herhangi bir politik süreci desteklememesi nedeniyle bunun şu anda Irak'ta emri vaki bir durum olduğunu ifade ederek, yeni kurulacak hükümetle siyasi sürecin başlamasında temennilerini dile getirdi.

Tahran'a bulunduğu ziyarette ve daha önce İran Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinecad ile Şam'da bulunduğu temaslarda Irak konusunun ayrıntılı bir şekilde incelenip incelenmediği, ayrıca bu görüşmelerde Kürt davasının da ele alınıp alınmadığına dair bir soruyu cevaplarken el-Esad, Tahran'a ziyaretinden bir gün önce başbakan Erdoğan ile Irak konusunda telefonda görüştiklerini, bundan iki gün önce de Irak eski başbakanı ve Irakiye Listesi başkanı İyyad Allavi'nin Şam'da bulunduğunu açıklayarak, Irak'taki görüşmelerin komşu ve hatta daha uzak ülkeleri etkilemesi nedeniyle orada yaşanan gelişmeleri yakından takip ettiğini kaydetti.

TASNİF DIŞI

Şüphesiz olarak Irak'ta hükümeti kurmanın altı aylık gecikme süresinden sonra bu konunun önemli olduğunu, fakat görüşmelerde neleri istediklerini değil de orada olup bitenleri değerlendirdiklerini ifade etti.

İran'a olası askeri müdahale ihtimaline ilişkin bir soruya cevap olarak el-Esad, mantıklı bir şekilde düşünöldüğü zaman bunun uzak bir ihtimal olduğunu, fakat her kesin bildiği gibi her zaman mantığın üstün tutulmadığını dile getirdi. Aynı zamanda böylesi bir müdahalenin daha fazla facialardan başka bir şey getirmeyeceğini, bunun da bedelini sadece Ortadoğu değil de tüm dünyanın ödeyeceğini belirtti. Suriye'nin özellikle 2003 Irak işgalinden sonra sürekli bu gibi tehditler aldığını, fakat tehdit yada gözdağı ile gerçek arasını ayırıt etmenin gereğine işaret ederken, ahmakça bir eylemi de uzak tutmamanın yerinde olacağını söyledi.

Cumhurbaşkanı el-Esad, bu süreç içinde barış sürecine ilişkin tüm açıklama ve söylemlerin yahudi yerleşim birimlerine ilişkin olduğunu, ara sıra da egemenliğe değinilmeden topraktan söz edildiğini açıkladı. Aynı zamanda İsrail'in Gazze'ye karşı acımasız ablukası, Filistinlileri öldürmesi, topraklarına arazilerine ve mallarına el koyması, İslam ve Hıristiyan kutsal yerleri yahudileştirmeye çalışması, özgürlük filosuna saldırması, savunmasız sivil insanları kadın yaşlı yada çocuk demeden katletmesine işaret ederek, aynı anda katil ve barışçıl olmanın mümkün olmadığını işaret etti.

Başkent Şam'ın bir kaç gün önce Filistin uzlaşması toplantılarına konukluk etmesi ve bu konudaki rolüne ilişkin el-Esad, Suriye'nin elinden geldiği kadar bu konuda yardımcı olmaya çalıştığını fakat uzlaşmada ana role sahip olmadığını açıkladı. Son süreçlerde yapılan toplantılarda olumlu ilerlemelerin ilan edildiğini fakat pratikte görmeden bu konuda bişey söylemenin yerinde olacağını düşünmediğini ifade etti.

Cumhurbaşkanı el-Esad, Arap davalarının başkalarına suçlamalarda bulunmadan önce Araplar arasında çözölmeye gereğine katıldığını belirtirken, Arap davaları ve çözümünde en büyük sorumluluğun Arapların üstüne düştüğüne işaret etti.

Türkiye'nin Arap ulusunda artan sevgisi ortamında bölgesel olarak tırmanan konumuna yorumu çerçevesindeki bir soruyu el-Esad, özellikle son on yıl içinde Türkiye'nin Arap ölkeleri ile yada diğer bölge ölkeleri ile bu şekilde ilişkileri olmasaydı bölgede ve tüm dünyada durumun çok daha farklı olacağını, dolayısıyla

TASNİF DIŞI

bir çok Şeyi olum olumlu yönde etkileyen bu konunun büyük önem taŐıdıđına dikkat çekti. El-Esad Türkiye'nin komşu ülkelerle güven kurma amacıyla ilişkilerde girişim politikası izlediğini ve coğrafi hacminden daha büyük bir rol oynamaya başladığını söyledi.

Suriye-Türkiye İlişkileri Türk-Arap İlişkilerine Destek Oldu

Lübnan'ın Suriye-Lübnan ve Suriye-İran denklemindeki yeri, Suriye-İran ve Suriye-Arap ilişkilerindeki dengeye ilişkin bir soruyu da el-Esad Şu Şekilde cevap verdi:

“Dengeden söz etmemiz mümkün değildir, dengede iki taraf vardır, sen ise ortada duruyorsun, doğrusu portre bu Şekilde mantıklı değildir, çünkü Suriye'nin Arap ve bölgesel çerçevesindeki ilişkileri entegrelidir, Suriye-Türkiye ilişkilerinin Arapların hesabına karşı olduğu görüŐüne senin de katıldığını sanmıyorum, bu kesinlikle doğru değildir. Tam tersine Suriye-Türkiye ilişkileri Türk-Arap ilişkilerini destekledi. Dolayısıyla burada bir bütünleŐme vardır. Suriye-İran ve Türkiye-İran ilişkilerine bu çerçevede bakmamız gerekiyor. Türkiye ve İran arasındaki ilişkilerin düzelmesi Suriye'nin çıkarlarına hizmet eder. Böylece bölgede olabilecek herhangi bir davanın çözümü için İran, Türkiye yada Suriye'nin daha kolay bir müdahalesi olur.” Dedi.

El-Esad sözlerine devam etti: “Daha nceleri Türkiye-İsrail ilişkilerine negatif bir Şekilde bakıyorduk, fakat Suriye-Türkiye ilişkilerinin düzelmesinden sonra Türkiye-İsrail ilişkilerinin barış sürecinde yardımcı olduğunu gördük ve bundan yararlandık. Dolayısıyla bu Şekilde düŐünmemiz gerekiyor. Bölgedeki lkeler arasında sorun gördüğümüz zaman, çözümde yardımcı olmak için bu ülkelerle ilişkiler kurmalıyız, uzaklaŐmak, azletmek ya da kaçmak artık hiç bir fayda sağlamaz, bir ülkeyle anlaŐmazlıđımız varsa bunun çözümü için uđraŐmak gerekiyor.” Diye konuştu.

El-Esad başkent Şam'ın Türkiye-İsrail normale dönmesini isteyip istemediğine ilişkin bir soruya, “Hayır ben istemem, ben dedim ki; bu ilişki barış sürecini etkileyecek, bu da barış sürecinde rol alması mukabilinde vatandaşlarının kanlarını heder etmesi yönünde Türkiye'ye ağrı niteliği taŐımıyor. Bu kesinlikle ne ulusallık ne de ahlaki düzeyde makbul değildir, Türkiye'nin barış sürecinde alacağı bir rol karŐılıđında vatandaşlarının kanlarını heder etmesi ona gvenimizin kaybolmasına neden olur” Şeklinde cevap verdi.

TASNİF DIŞI

El-Esad, "Bizler genel bir ilkeden söz ediyoruz, şüphesiz Türkiye rolünün anlaşmazlık taraflarıyla ilişkiye ihtiyacı vardır, fakat burada doğal bir soruyu kendimize sormamız gerekiyor, ilişkileri Türkiye mi İsrail mi kesti. Gerçek şu ki bu yönde giden İsrail'di, çünkü; Türkiye'nin barışa götürecektir gerçekçi, adil ve dakik rolünden İsrail rahatsız oldu." diye ekledi.

Sözlerine devam ederken el-Esad, "Türkiye ile ilişkilerin bozulmasına neden bulma zorunluluğunda hepimiz aynı yönde gidersek, Türkiye'de bir kısım medya organlarının yansıtmaya çalıştığı gibi bu konuda ilk adımı atan Türkiye'nin değil de İsrail'in olduğunu görmekteyiz. Sorun Türkiye'den kaynaklı değil, tamamen İsrail'den kaynaklıdır. Fakat ben genel bir şekilde söz ettiğim ve izaha girmediğim için yanlış anlaşıldı." diye açıkladı.

Avrupalıların demokratik reform vaatleri ve Suriye'deki insan haklarıyla ilgili söylemleri ile ilgili sorulan soruya el-Esad; "öncelikle onların bakış açısıyla bir karşılaştırma yapacak olursak bizde Guantanamo ve Ebu Gurayb hapishaneleri bulunmuyor. Biz hiçbir ülkeyi işgal edip halkını zorla göç ettirmiyoruz... Onların insan haklarıyla ilgili hiçbir şey söylemeye hakları yok." dedi.

Demokratik reform vaatleriyle ilgili olarak da el-Esad; onlara herhangi bir vaatte bulunmadığını ülkemizde yapacağımız demokratik reform hareketinin onları ilgilendirmediğini belirterek ant içme töreninde yaptığı konuşmada görüşlerini açıkladığını ve bunun herhangi bir vaat anlamına gelmediğini ifade etti.

Ant içme törenindeki konuşmasında herhangi bir vaatte bulunmadığının altını çizen el-Esad törende konuştuğu her konunun Suriye'nin ulusal bakış açısını yansıttığını, ülkemizde yapacağımız reformun dünyada hiçbir devleti ilgilendirmediğini aynı şekilde onların bu konudaki görüşlerinin de bizi ilgilendirmediğini söyleyerek burada en önemli şeyin iç işlere karışmama ilkesi olduğuna dikkat çekti.

Ülkemizde şüphesiz kimi konularda değişimlerin yaşandığına işaret eden el-Esad; yaşanan değişimlerin hızı ve şekli ile ilgili her insanın farklı düşünmesinin doğal olduğunu, bunların kişisel değerlendirmeler olduğunu belirterek asıl olarak bir diyalog sürecine başlamış olmamız ve bu süreci genişleterek sürdürmemizin önemli olduğunu söyledi.

TASNİF DIŞI

Reform sürecinde yaşanacak her aksiliğin sorumluluğun üstlenileceğine işaret eden el-Esad; bu sürecin yan etkileri en az olacak şekilde hızlı sürdürülmesi gerektiğini belirtti.

El-Esad “ Biz siyasi, ekonomik ve kültürel istikrar çatısı altında yaşıyoruz. Gelenek ve göreneklerimizden soyunmak istemiyoruz.... Aşamalı bir şekilde ilerliyoruz. şüphesiz kimi iç sorunlara takılıyoruz ve bunun sorumluluğunu üstleniyoruz. Ayrıca bu konuda dışarıdan da sorunlarla karşılaşıyoruz. Bunun da nedenini yaşadığımız politik koşullar oluşturuyor. Önemli olan ileriye doğru bir gidişin sürmesidir. Hızlı ilerliyoruz dersek bu doğru olmaz. Evet hızlı gitmiyoruz. Ancak yerimizde de saymıyoruz. Önemli olan da budur.” şeklinde konuşmasını sürdürdü.

Ailesine ayıracak, televizyon izleyecek ya da basketbol dünya kupasını özellikle de Türkiye-ABD maçlarını izleyecek zaman bulup bulamamakla ilgili soruya el-Esad; ne çocukluğunda ne de gençliğinde pek fazla televizyon izlemediğini birçok şey yapacak zaman bulduğunu zamanını ailesiyle ilgilenerak değerlendirdiğini en önemlisinin de bu olduğunu ifade etti.

Zamanı programlamanın en temel konulardan biri olduğunu söyleyen el-Esad; ilişkilerin ve zamanın doğru programlanmaması halinde verimli bir çalışmanın yapılamayacağını, sağlıklı olunmadığında da verimli çalışlamayacağından sporun da önemli bir faktör olduğunu, aile ve sporun iş hayatının bir parçası olduğunu belirterek ülkedeki bütün vatandaşlar için çalışıp aile için zaman ayırmamanın da makul olmadığının altını çizdi.

Fenerbahçe futbol takımının Suriye’de ağırlanması ve başka takımları ağırlama koordinasyonunun yapılıp yapılmadığına ilişkin soruya el-Esad; ilgili kurumlar arasında belli planlar yapılıp yapılmadığı hakkında bir bilgisi olmadığını ancak iki toplumun ilişkilerinde sporun önemli bir yeri olduğuna değinerek toplumun kimi kesimlerinin politika, ekonomi, kültür ya da akademik ilişkilerle kaynaşamayacağını burada sporun devreye girebileceğini ifade etti.

Ayrıca el-Esad bu münasebetle dünya basketbol kupasında Türkiye’nin ikinciliğini kutlayarak, birinciliği almalarını temenni ettiğini ancak ikinciliğin de az olmadığını Türkiye’nin futboldaki başarıları hakkında da bilgi sahibi olduğunu sözlerine ekledi.

TASNİF DIŞI

TRT Arapça kanalında yaptığı bu ilk programdan duyduğu mutluluğu dile getiren el-Esad; bu kanalın Türklerle Araplar arasında başlayan ilişkilerin pekiŐmesinde büyük bir rol oynayacağından kesinlikle emin olduğunu belirterek önümüzdeki süreçte daha birçok görüşme yapacaklarını umut ettiğini söyledi.

ÖZGEÇMİŐ

21 Haziran 1986 yılında İstanbul'da doğdum. İlköğretimimi Bakırköy Kartaltepe İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra 2000 yılında Pertevniyal Lisesi'ne başladım. 2004 yılında liseden mezun olmamı müteakip İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'ne girdim. Üniversite yıllarım boyunca Bahçeşehir Üniversite'si Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde sırasıyla stajyerlik ve proje asistanlığı görevlerinde bulundum. Halen buradaki görevime devam etmekteyim. 2009 yılında lisans eğitimimi tamamladıktan sonra Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Bölümü'nde yüksek lisans programına başladım. Halan adı geçen bölümde yüksek lisans eğitimime devam etmekteyim. İngilizce bilmekteyim.